

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**COVID-19 DÖNEMİNDE NEVŞEHİR'DE TURİZMİN MEKAN
VE DUYGU BAĞLAMINDA DÖNEMSELLEŞTİRİLMESİ**

Yüksek Lisans

Fadime Zülal ŞEN

Danışman:

Doç. Dr. Ahmet UYSAL

Nevşehir

Ağustos, 2022

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**COVID-19 DÖNEMİNDE NEVŞEHİR'DE TURİZMİN MEKAN
VE DUYGU BAĞLAMINDA DÖNEMSELLEŞTİRİLMESİ**

Yüksek Lisans

Fadime Zülal ŞEN

Danışman:

Doç. Dr. Ahmet UYSAL

Nevşehir

Ağustos, 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Hazırladığım Yüksek Lisans tez çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan ve dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda tez yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Tezi Hazırlayan

Fadime Zülal ŞEN

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Covid-19 Döneminde Nevşehir’de Turizmin Mekan ve Duygu Bağlamında Dönemselleştirilmesi” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Fadime Zülal BAŞARAN

Danışman

Doç. Dr. Ahmet UYSAL

Coğrafya Anabilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Ahmet UYSAL danışmanlığında Fadime Zülal ŞEN tarafından hazırlanan “Covid-19 Döneminde Nevşehir’de Turizmin Mekan ve Duygu Bağlamında Dönemselleştirilmesi” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ

İMZA

Danışman : Doç. Dr. Ahmet UYSAL

.....

Üye : Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kaan KAPAN

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ..... /..... / ..... tarih ve..... sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalışmanın her aşamasında desteğini ve rehberliği her zaman hissettiğim, bilgi ve tecrübesiyle yolumu aydınlatan kıymetli danışmanın Doç. Dr. Ahmet UYSAL'a teşekkür ederim. Bizleri yüksek lisans sürecimiz boyunca destekleyen Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Coğrafya Bölümünün değerli hocalarına, saygıdeğer jüri üyelerime çalışmanın gelişimindeki katkıları için teşekkür ederim. Arazi çalışmaları esnasında bilgilerini benimle paylaşan bölge insanına ve yüksek lisans eğitimim boyunca en güzel zamanları paylaştığım tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak bugünlere gelmemde büyük emeği olan, manevi destekleri ile beni daima güçlü kılan aileme sonsuz teőekkürü bir borç bilirim.

Fadime Zülal ŞEN

2022

COVID-19 DÖNEMİNDE NEVŞEHİR’DE TURİZMİN MEKAN VE DUYGU BAĞLAMINDA DÖNEMSELLEŞTİRİLMESİ

Fadime Zülal ŞEN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya

Anabilim Dalı, Yüksek Lisans,

Danışman: Doç. Dr. Ahmet UYSAL

ÖZET

İnsanlar var olduğu günden bugüne salgınları yaşanan en büyük felaketlerden biri olarak tanımlar. Bu tanımın sebebi salgınların insanların sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak her yönüyle hayatlarındaki var olan düzeni değiştirmesidir. Günümüzde ise tüm insanlık küresel manada büyük ve derin etkilere sahip olan Covid-19 salgınına yaşayarak tanıklık etmektedir. Bu etkilenme insan kalabalığının en yoğun olduğu turizm faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği turizm mekânlarını da kapsar niteliktedir ve salgınla birlikte tüm dünyada olduğu gibi turistik yerlerde de farklı atmosfer oluşmuştur. Bu noktada atmosfer kelimesinin altını çizmekte fayda vardır. Buna göre, çağdaş coğrafi düşünce içinde özel bir yeri olan duygulanım/affect teorisi duygu, deneyim, mekân, nesnelere arasındaki ilişkiyi anlamak için atmosfer kavramından ziyadesiyle faydalanır. Dolayısıyla bu çalışma genel olarak “Duygu Coğrafyaları” alanıyla ilişkilidir. Duygu Coğrafyaları bu yönüyle insanların küçük ya da büyük ölçekte, geçmişte bugünde ve gelecekte çevreleriyle yani içinde yaşadıkları mekânlarla ürettikleri duyguları incelemektedir.

Bu çalışmanın konusu, yalnızca yerel değil küresel manada da her yıl binlerce ziyaretçi akınına uğrayan Kapadokya Yöresi’nde Covid-19 salgını sürecinde insanların ortaya çıkan hislerin mekân ile ilişkisidir. Salgının önemli bir turizm mekânında yaratmış olduğu değişimi ve ürettiği duyguları belirlerken, turizm işletmecileri, acente işletmecileri ve rehberler gibi bölge turizmde söz sahibi kişilerle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu yanı sıra bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Salgının ortaya çıkış anından bugüne kadar geçen sürede turizmde yaşanan ekonomik kayıpların yanı sıra, yoğun karantina günleri, yaşanan ölümler, salgınla ilgili yeni gelişmeler, değişen gündemler, süreç boyunca salgınla ilgili büyük duygu değişimleri yaratmıştır. Bu karmaşık durumlar yapılan çalışmada insanlarda endişe, korku ve umut gibi duygularının açığa çıktığını gösterir.

Anahtar Kelimeler: Duygu Coğrafyaları, Kapadokya, Turizm, Covid-19

CATEGORIZING TOURISM IN NEVŞEHİR IN THE CONTEXT OF RELATIONSHIP BETWEEN PLACE AND EMOTION DURING COVID-19

Fadime Zülal ŞEN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences Geography

Department,

Supervisor: Asst. Prof. Ahmet UYSAL

ABSTRACT

People define epidemics as one of the biggest disasters since the day they existed. The reason for his definition is that epidemic change the existing order in people's lives, socially, economically and psychologically. Today, all humanity is witnessing the Covid-19 epidemic, which has great and profound effects in the global sense. This effect includes the tourism activities where the crowd of people is the most intense and the tourism places where these activities are carried out, and with the epidemic, a different atmosphere has emerged in touristic places as well as over the World. At this point, it is useful to underline the World atmosphere. At this point, it is useful to underline the world atmosphere. Accordingly, affect theory, which has a special place in contemporary geographical thought, makes great use of the concept of atmosphere to understand the relationship between emotion, experience, space and object. Therefore, this study is generally related to the field of "Emotional Geographies". In this respect, Geographies of Emotional examines the emotional that people produce with their environment, that is, the places they live in, on a small or large scale, in the past, present and future.

The subject of this study is the relational between the feelings and space that arise in the people during the Covid-19 epidemic in the Cappadocia Region, which is flooded by thousand of visitors every year, not only locally but also globally. In depth interviews were conducted with people who have a say in regional tourism, such as tourism operators, agency operators and guides, while determining the change that the epidemic created in an important tourism venue and the emotions it produced. With this aspect, qualitative method was used in this study. In addition to economic losses experienced in tourism since the outbreak of the epidemic, intense quarantine days, deaths, new developments related to the epidemic, changing agendas have created great emotional changes regarding the epidemic throughout the process. These complex situations show that people's feelings such as anxiety, fear and hope are revealed in the study.

Keywords: Geographies of Emotion, Cappadocia, Tourism, Covid-19

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. GİRİŞ	1
-----------------------	----------

İKİNCİ BÖLÜM

COVID-19 SALGINININ TURİZME ETKİLERİ

2. COVID-19 SALGINININ TURİZME ETKİLERİ	8
2.1. Covid-19 Salgınının Turizmde Yarattığı Ekonomik Etkiler	11
2.2. Covid-19 Salgınının Turizmde Yarattığı Toplumsal Etkiler.....	16
2.3. Covid-19 Salgınının Turizmde Yarattığı Psiko-sosyal-Etkiler	19
2.4. Covid- 19 Salgınının Dünya Turizmi Üzerine Etkisi.....	25
2.5. Covid-19 Salgınının Türkiye Turizmine Etkileri.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKAN VE DUYGU PERSPEKTİFİNDE DÖNEMSELLEŞTİRME

3. MEKAN VE DUYGU PERSPEKTİFİNDE DÖNEMSELLEŞTİRME	36
3.1. Nevşehir Turizmine Genel Bakış.....	36
3.2. Mekansal Duygu Üretiminin Dönemselleştirilmesi.....	42
3.2.1. Söylenti Dönemi	46
3.2.2. Kaos Dönemi	54
3.2.3. Geçici Rahatlık Dönemi.....	57
3.2.4. Yüzleşme Dönemi.....	62
3.2.5. Eş Zamanlı İkili Duygu Dönemi: Derin Karamsarlık ve Kurtuluş Ümidi	64
3.2.6. Yeni Duruma Alışma Dönemi	68
3.3. Mekansal Duygu Üretimine Tematik Bakış.....	72
3.3.1. Endişe ve Umut Arasında Olmak: Salgın Hastalıklar ve Endişe-Korku İlişkisi..	73

3.3.2. Umut Üzerine.....	77
3.3.3. Kalabalık Bir Mekandan Hayalet Kasabaya	80
SONUÇ	86
KAYNAKÇA.....	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Çalışma sahasının konumu	6
Şekil 2: Nevşehir'de Sıcak Hava Balonlarından Görünümler.....	37
Şekil 3: Göreme'de At Çiftliğinden Bir Görüntü	41
Şekil 4: 11-12 Mart 2020 Tarihli Gazetelerin 1. Sayfalarında Virüsle İlgili Başlıklar.....	52
Şekil 5: Salgının Nevşehir Turizminde Meydana Getirdiği Değişime Dair Haber Başlığı ...	60
Şekil 6: Göreme Sokaklarından Bir Görüntü.....	83
Şekil 7: Uçhisar Meydanından Bir Görüntü	84
Şekil 8: Avanos Sokaklarından Bir Görüntü	84
Şekil 9: Avanos'ta Hediyelik Eşya Dükkanları.....	85

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 2019-2020 Yılları Türkiye Turizm Gelirleri ve Ziyaretçi Sayıları	32
Tablo 2: Covid-19 Salgın Dönemleri	46
Tablo 3: Birinci Dönem: Söylenti Dönemi	47
Tablo 4: Söylenti Dönemi'nde Türkiye'de Salgınla İlgili Gelişmeler.....	50
Tablo 5: İkinci Dönem: Kaos Dönemi	55
Tablo 6: Kaos Dönemi'nde Türkiye'de Salgınla İlgili Gelişmeler.....	56
Tablo 7: Üçüncü Dönem: Geçici Rahatlık Dönemi	58
Tablo 8: Dördüncü Dönem: Yüzleşme Dönemi.....	63
Tablo 9: Eş Zamanlı İkili Duygu Dönemi'nde Türkiye'de Salgınla İlgili Gelişmeler	65
Tablo 10: Altıncı Dönem: Yeni Duruma Alışma Dönemi	69

1. GİRİŞ

Yaşadığı dünya ile varoluşsal, rasyonel, toplumsal vb. ilişkiler kuran insanın eş zamanlı olarak mekân ile köklü duygusal bağları da vardır. Bu bağlamda çağdaş coğrafi düşünce içinde özel bir yeri olan Duygu Coğrafyaları insan ve mekân arasındaki ilişkiyi günümüz sosyal ve mekânsal teorileri vasıtasıyla anlamaya çalışır. Mekânın aynı zamanda duygu üreten bir yanı vardır. Bu yanıyla Covid-19 döneminde belli bir turistik mekânın nasıl bir duygu ürettiğinin izini sürmek önemlidir. Ama öncesinde kısaca mekân ve insan arasındaki ilişkiye bakmak faydalı olacaktır.

Coğrafyanın biliminin temel prensiplerinden biri olan, insan ve mekân arasındaki ilişkinin incelenmesi, bizlere yeryüzünde insanın var olduğu tüm yerleri ve o yerlerle ilişkilerini incelememize olanak sağlar. İnsan içinde bulunduğu mekânı şekillendiren, ondan etkilenen ve etkileyen bir varlık olarak coğrafya dışında da pek çok çalışma alanı bulabilir. Ancak insanın-mekân etkileşimi özellikle biz coğrafyacılar için ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle insan-mekân birlikteliğini inceleyen beşerî coğrafya insanın mekânı kullanma ve düzenlemesinde ekonomik, toplumsal ve siyasal her türlü ilişkileriyle (Doğanay, 1993) bizlere oldukça dinamik ve güncel çalışma alanları sunmaktadır. Özçağlar (2003) coğrafyanın pek çok alanla iç içe olduğundan insan ve mekân ilişkilerini çeşitli boyutlarla ele alan, sentezleyen, mekânla ilişkiler kuran coğrafyanın, diğer bilim dallarına göre daha avantajlı olduğundan, ayrıca coğrafya biliminin, kültür ve turizm alanlarıyla yakın ilişkisinden bahsetmektedir. Coğrafya, kültür ve turizm birbirinin içine geçmiş bir birliktelik bütünüdür. Coğrafi benzerlikler kültürleri, mekânsal farklılıklar ve bu farklılıkları görme isteği ise turizm hareketlerini meydana getirmiştir.

Turizm en genel tabiriyle, dinlenme, eğlenme, yeni yerler görme, tanıma, sportif faaliyetlerde bulunma, bilgi ve görgü artırma gibi amaçlarla yapılan geziler olarak tanımlanabilirken (Doğanay ve Zaman,2019:1 Köksal kısaca turizmi zevk için yapılan seyahat olarak tanımlamaktadır (Köksal, 1976:8). Turizm, bir seyahat işi olmanın beraberinde, içerisinde pek çok sektörü barındıran ekonomik, sosyal vb. ilişkiler bütünüdür. Bu ilişkisellik turizme dinamik ve hassas bir yapı kazandırır. Bu yönüyle turizm, küresel veya yerel manada meydana gelen durumlardan olumlu ve olumsuz yönde etkilenen bir olgudur. Turizm hareketinin küçük bir parçasında meydana gelen bir olay ardı sıra birbirini etkileyerek kümülatif bir olaya dönüşebilir.

Günümüzde Dünyanın en ücra köşesinde yaşanan bir olay küresel boyutlara sıçrayabilir. Bu durum bazen çözüme kavuşmayan siyasi bir eylem, bazen felaket boyutunda bir doğa olayı, bazen de dünya nüfusunu etkileyecek kadar büyük salgın bir hastalık olabilir. Sözü ettiğimiz bu olaylar insanlık tarihinden bugüne, insanın hem içinde bulunduğu doğa şartlarına, hem de beşerî tehditlere karşı yaşam mücadelesinde var olma çabası sırasında tanıklık ettiğimiz olaylardır.

Bu mücadele ve varoluş çabası bir takım öngörülemez olumsuzlukları da beraberinde getirmiş ve sürekli olarak yaşadığımız dünyanın, sosyal, siyasi, ekonomik ve psikolojik yönden şekillenmesine neden olmuştur. Felaketler, insanoğlu varlığının ilk zamanlarından beri süregelen ve dünya üzerinde küçükten büyüğe doğru bir domino etkisi yaratarak sırasıyla yaşamın her alanını etkilemiştir. Modern yaşamla birlikte gündelik hayatımızın bir parçası haline gelen turizm faaliyetleri de iç ve dış olumsuzluklardan etkilenerek sekteye uğramış hatta çoğu zaman durma noktasına gelmiştir.

Geçmişten bugüne turizm sektörü ve onun geniş yelpazedeki alt sektörler bir takım olumsuzluklara tanıklık etmiş ve ziyadesiyle etkilenmiştir. Bunlardan günümüze en yakın olanlar arasında, 11 Eylül 2001 terör saldırısı, 2003 yılı akut solunum sendromu (SARS) salgını, 2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik kriz vb. sayabileceğimiz gerek siyasi gerek ekonomik başlıca küresel felaketleri örnek gösterebiliriz (Gössling, Scott & Hall, 2020). Söz konusu bu olumsuzluklar turizmde ve içinde bulunduğu tüm ilişkilerde olumsuz bir atmosfer yaratmıştır. Ancak turizmi

etkileyen bu olumsuzluklar içerisinde saydığımız salgın hastalıkları, terör saldırıları veya siyasi olaylardan farklı bir biçimde ele almak gerekir. Çünkü salgın hastalıklar ortaya çıkış destinasyonunun dışına yayılarak yalnızca bölgesel değil küresel ölçekte bir boyuta ulaşabilir. (Acar,2020).

Dünya tarihi boyunca örneklerine sıkça rastladığımız bu salgınlar, sayısız insanın yaşamını yitirmesine neden olmuştur. Ortaya çıktığı günden bugüne dünyanın en kasvetli zamanları olarak aktarılan 14. Yüzyılda ortaya çıkmış Kara Veba, 1918-1920 İspanyol Gribi, 1976 da ortaya çıkan Ebola salgını, yakın tarihlerde tanıklık ettiğimiz 21. Yüzyılın ilk bulaşıcı solunum yolu hastalığı olan SARS salgını(2002-2003), kuş gribi(2005-2008), 2009 yılında ortaya çıkan Domuz Gribi ve Orta Doğu Solunum Sendromu olarak da bilinen 2012 yılında ortaya çıkan MERS salgını bunlara örnektir (Alaeddinoğlu ve Rol,2020).Bahsettiğimiz tüm bu salgınlar, kendi zaman dilimlerinde bir takım önlemleri de beraberinde getirerek insanların sosyal yaşantılarını değişime uğratmıştır.

Bugün yaşadığımız süreçle birlikte deneyimlediğimiz, yaşamın her alanında büyük etkilere ve köklü değişimlere neden olan Covid-19 virüsü ile karşı karşıyayız. 1 Aralık 2019 itibariyle Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan eyaletinde hayvansal gıda pazarında bir tür solunum yolu hastalığı olan Covid-19 virüsü (TC. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Rehberi, 2020:5) Çin ve Uzakdoğu ülkelerine yayıldıktan sonra, kısa sürede Asya, Avrupa, Amerika ve Afrika ülkelerini de hızla etkisi altına almıştır (Demir vd., 2020). Gün geçtikçe yayılan Covid-19 virüsünün dünyanın en ücra köşesinde görülmesiyle birlikte salgın, yerel ölçekten küresel boyuta katlanarak ulaşan ve insan temelli tüm faaliyetlerde olduğu gibi turizm sektörünü de etkileyen bir hal almıştır.

Söz konusu virüsün insan vücudunda ölümcül sayılabilecek güçlü bir etkisinin yanında insanlar arasında yayılma hızı da bir o kadar fazladır. Ortaya çıkışında kısa bir süre içinde sınır tanımayan bu virüs nedeniyle insanlar bu çağda benzerini görmedikleri ölümlerle karşılaşmıştır. Bu nedenle ülkeler, salgından korunmak amacıyla bazı önlemler almak zorunda kalmıştır. Bunların arasında yurt dışı yasakları, sınırların kapatılması ve sokağa çıkma yasaklarını, turizmi etkileyen

önlemler arasında sayabiliriz. Sınırların kapatılması ve ülkelere göre değişen sokağa çıkma yasağı ülkeler arası seyahatlerin durmasına neden olarak turist akışını değişime uğratmıştır.

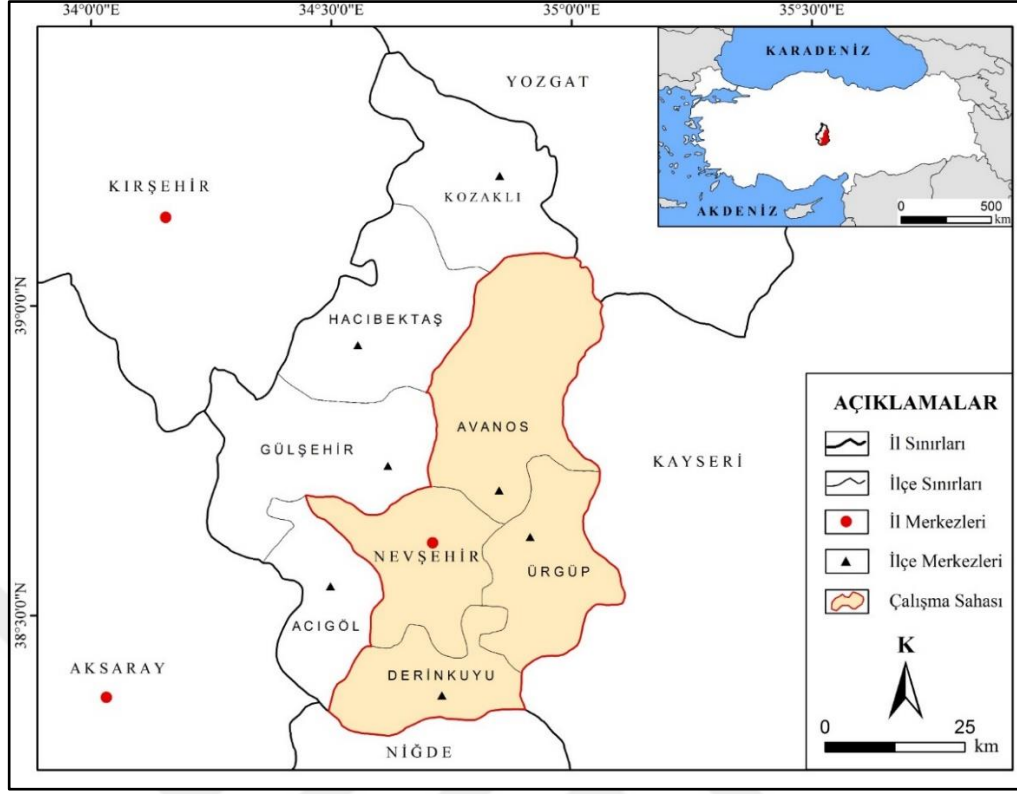
Covid-19 salgın süreci boyunca ortaya çıkan kısıtlamalar özellikler turizm endüstrisinde öncü olan ülkelerde derin sarsılmalara neden olmuş, küresel turizm piyasasını etkileyerek Türkiye'deki turizm hareketlerini de her yönüyle etkilemiştir. İlk vakanın görüldüğü Mart ayı itibariyle ülkeye giriş-çıkışların yasaklanması, önceden planlanmış tatillerin iptal edilmesine böylece birçok turizm destinasyonlarındaki rezervasyonların düşüşüne sebep olmuştur. Ülkemizde bazı oteller ve turizm işletmeleri kapanmış, bazıları düşük kapasite çalışmaya devam etmiş, yardımcı turizm hizmeti veren işletmeler turizm sektöründe çalışan çoğu işçisini işten çıkarılmak zorunda kalmıştır. Seyahat acenteleri ve tur operatörlerinin hizmetleri durma noktasına gelmiştir (Kervankıran ve Bağmancı,2020).

Türkiye'nin Covid-19 virüsünden korumak amacıyla aldığı sosyal ve siyasal kararlar ve bu kapsamda uyguladığı kısıtlamalar turizm sektöründe bir takım olumsuzluklara neden olmuştur. İlk olarak sınır kapılarının kapanması ve akabinde gelen seyahat yasakları, yurt dışından gelen turist sayısında ve turizm istihdamında düşüslere neden olmuştur. Bu bağlamda Covid-19 salgınının turizmde yarattığı ekonomik etkilerinden bahseden çalışmalar bir hayli fazladır. Sürecin tahmin edildiğinden daha uzun sürmesi ve şiddetini artırarak devam etmesiyle virüsün etkileri yaşamın her alanında görmek mümkün hale gelmiştir. Salgının boyutu ve etki alanının gün geçtikçe genişlemesiyle birlikte, virüsün ekonomik etkilerinin yanı sıra turizmde meydana getirdiği sosyal ve psikolojik etkilerde zamanla çalışma konularına dahil edilmiştir. Salgının beraberinde getirdiği sosyal mesafe, hijyen koşulları ve maske kullanımı, tüketici davranışlarını etkilemiş ve tatil anlayışına yeni zorunluluklar getirilmiştir. Gün geçtikçe artan ölüm haberleri, yasaklar ve zorunluluklar insanlarda seyahate çıkma korkusunun yanında, kaygı ve endişe duygularını üretmiştir.

Salgınla birlikte beslenme ve barınma gibi hali hazırda zorunlu bir ihtiyaç olmayan seyahat eylemi, insanlar için artık ikinci plana attıkları bir aktivite haline gelmiştir. Buna ilaveten salgınla mücadele kapsamında küresel ve yerel çapta alınan kararlar

turizm sektörünü her alanda olumsuz etkilemiş ve bu durum dünyanın her yerindeki turizm destinasyonlarını değişime uğratmıştır. Covid-19 salgın süreciyle sınır kapılarının kapanması, belirli aralıklarla yapılan sokağa çıkma yasakları, belirli yaş gruplarının sokağa çıkmasının kısıtlanması, otel ve konaklama mekanlarına getirilen belirli yasaklar, müze ve ören yerlerinin kapatılması vb. gibi pek çok durum turizmi doğrudan ilgilendiren kararlar olmuş ve bunun neticesinde turizm mekanları salgınla birlikte farklı bir görünüm kazanmıştır. Alışılmışın dışında yaşanan bu durum bütün turizm mekanlarında olduğu gibi, her yıl yerli ve yabancı binlerce ziyaretçi kabul eden Nevşehir ili-Kapadokya Bölgesinde turizmde ekonomik, sosyal ve psikolojik değişimlere neden olmuştur. Çalışmada zengin bir turizm çeşitliliğine sahip olan Kapadokya Bölgesindeki turizm mekanlarının boşalmasıyla birlikte her bir turizm türü ayrı ayrı etkilenmiş ve salgınla birlikte bölgenin kalabalıktan tenhaya geçen bu görünümü bölge insanında farklı duyguların açığa çıkmasına neden olmuştur. Bu yönüyle çalışma, salgının bölge turizminde yarattığı olumsuz atmosfer, insanların salgınla birlikte yaşadığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sıkıntılara ve duygusal değişimlerine ışık tutmamıza imkân vermektedir.

Çalışma sahasını olarak Nevşehir'in incelenmesi ülkemizin yalnızca yurt içinden değil yurt dışından da turist ağırlayan bir bölge olması açısından önem arz eder. Nevşehir esasen Kapadokya ismi ile turistik çekim unsuru yaratan ve pek çok kaynakta sınırları oldukça geniş bir biçimde tanımlanmasına rağmen Kapadokya Bölgesi Nevşehir ile özdeşleşmiştir. Yani Kapadokya, turistler için aslında "peribacaları" demektir. Bu nedenle Nevşehir'deki turizm alanları, turizm işletmeleri, oteller vb. peribacaların yoğunluk kazandığı alanlar üzerindedir. Söz konusu alanlar bölge turizminde belirli turist rotaları belirlenmiş ve bölge turizminde turist akışı yıllardır bu rota üzerinde yapılmaktadır. Nevşehir'in tüm ilçeleri bu turizm rotasına dahil olmadığı için turistik faaliyetlerin yoğun olarak gerçekleştiği Avanos-Nevşehir-Ürgüp ve Derinkuyu'nun incelenmesi bu çalışmanın sınırlılığını oluşturur (Şekil 1).

Şekil 1: Çalışma sahasının konumu

Eşsiz oluşumların yanı sıra farklı doğası, geçmişten bugüne Hristiyanlığın önemli bir merkezi oluşu, bu bölgenin doğasından elde edilen malzemelerle ortaya çıkan geleneksel zanaatı, bu ender manzaraya seyir keyfi katan balonları, modern bir gezi turu olan ATV'leri ve bölgenin de ismini aldığı “Güzel Atlar Diyarı”nın atları, burada birden fazla turizm türünün bir arada incelenmesini sağlamaktadır. Bu nedenle çalışma sahası önemli bir turizm merkezi olan Kapadokya Bölgesi-Nevşehir ilinin Covid-19 salgınından nasıl ve ne şekilde etkilendiğinin saptanması için oldukça uygun bir sahadır.

Araştırmada konusu, ender doğal oluşumlarının yanı sıra turizm çeşitliliğinin de bir arada görüldüğü önemli bir turizm mekânı olan Kapadokya Bölgesi-Nevşehir İlının Covid-19 salgınından ne şekilde etkilendiği hakkında fikir vermektir. Bu durum saptanırken, Covid-19 virüsünün ortaya çıkış anından itibaren bölge turizminde nasıl bir sürece girildiğini ve bu süreç beraberinde meydana gelen değişimleri ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışma bölge turizminde önemli turizm paydaşları ve bölge hakkında uzun süre bilgi birikimine sahip olan, balonculuk, çanak çömlek, hediyelik eşya, otel ve restoranlar, at işletmeleri ve ATV sektöründeki söz sahibi kişilerle salgın hakkında yapılan görüşler ve söylemler üzerinden, her işletmenin kendi içerisinde salgını nasıl değerlendirdiklerini bu durumun insanların duygularında ne gibi değişimler yarattığı, mevcut durumu nasıl değerlendirdikleri ve gelecekte Nevşehir turizmini nelerin beklediğini saptamaya çalışır.

Çalışmada farklı işletme gruplarında 80 katılımcı ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yapılan mülakatlarda mevcut durum belirlenecek kadar süre verilmiş, katılımcıların bazılarıyla pandemi nedeniyle telefonla ses kaydı yoluyla mülakat yapılırken, yoğunlukla kişilerin kendi işletmelerine gidilerek mülakat yapılmıştır. Mülakat yapılırken farklı turizm gruplarına yönelen kişilerle görüşülmeye dikkat edilerek cevap yoğunluğunun tek bir turizm türünü barındırmamasına özen gösterilmiştir. Covid-19 salgın sürecinin bölge turizmi üzerinde meydana getirdiği ekonomik, sosyal, bireysel, psikolojik vb. değişimlerin yapılan mülakatlarla ve katılımcı gözlemlerle birlikte ele alınmıştır. Bunun yanı sıra 10 Mart 2020 tarihi öncesi ve sonrası Nevşehir'e gelen turistlerin sayısını, müzeler, kiliseler ve ören yerleri gibi ziyaretçi girişlerinin belirlenebildiği alanlarda mevcut veriler kullanılarak araştırma nicel olarak da desteklenmiştir

2. COVID-19 SALGINININ TURİZME ETKİLERİ

İnsanoğlu geçmişten bugüne ölüm ve felaket getiren salgınlarnın kurbanı olmuştur. Yıllar içinde farklı seyirlerde ortaya çıkan bu hastalıklardan en bilinenleri 14. Yüzyılda Kara Veba, 1918 -1920 yıllarında İspanyol gribi, daha günümüz tarihlerine gelirsek, SARS, Kuş gribi MERS, Ebola gibi salgın hastalıkları sıralayabiliriz. Zaman içinde teknolojisinin iyileşmesi ve hayat şartlarının düzelmesi gibi olumlu etkiler, salgınla baş edebilme hızını değiştirse de salgınla yüzleşme durumunu değiştirememiş ve insanlık bugün yaşadığımız sürece dahil olan yeni bir virüsle karşılaşmıştır. Covid-19 olarak adlandırdığımız bu yeni virüs nedeniyle binlerce can kaybı yaşanmış, virüs kısa sürede neredeyse tüm coğrafyaya yayılmış ve yaşamın her alanını etkilemiştir.

Bölgesel ya da küresel lkte bir salgın ortaya çıkış alanından kısa sürede yayılarak büyüyen ve günlük hayatın pek çok faaliyetini durma noktasına getiren bir yapıya sahiptir. Günümüzde sanayileşmenin ve yoğun iş temposunun getirisi olan “tatil” ihtiyacıyla birlikte yeni yerler gezip görme bilgi ve kültürümüzü arttırma ya da yalnızca zevk amaçlı yapılan geziler, yaşamsal faaliyetlerimizin bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle Covid-19 salgını gündelik yaşamımızın bir parçası olan turizm yaşantımızı da her yönüyle etkilemiştir.

Covid-19 hastalığının ortaya çıkış serüveni, ilk olarak 2019 yılının sonlarında bir grup hastanın ateş, öksürük, nefes darlığı gibi solunum yolu hastalığı belirtisiyle hastaneye gitmesi üzerine başlamış, yapılan teşhisler sonunda daha önce rastlanmamış yeni tip bir koronavirüs hastalığı ortaya çıkmıştır. 2019 tarihinde koronavirüs tanısının ardından, 7 Ocak 2020’de koronavirüsün yeni bir türü olan Covid-19 virüsü ortaya çıkmıştır (Sağlık Bakanlığı,2020).

İlk virüs bildirisi Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan kentinde hayvansal gıdalardan bulaşan bir hastalık olarak tüm dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Bu yeni salgın daha önce görülmemiş bir hızla, bir o kadar ölümcül ve etkileri ağır olması özelliğiyle kısa sürede ülkeden ülkeye sıçraması nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020' de "Pandemi" ilan edildi. Bu durum hayatımızı tüm yönleriyle etkilerken yoğun insan hareketliliğinin yaşandığı turizmi de derinden etkilemiştir.

Çin'de başlayan ve kısa sürede dünyaya yayılan Covid-19 virüsü nedeniyle etkilenen sektörlerin başında turizm gelir. Covid-19'un coğrafi etki alanı ve yayılma hızının artmasıyla ülkeler birtakım tedbirler olmak zorunda kalmış ve bu kapsamda ülkeler arası getirilen seyahat kısıtlamaları turizm sektörüne de olumsuz yönde etki etmiştir (Acar, 2020). Bu bağlamda yerel ve küresel çapta alınan seyahat kısıtlamaları kararına paralel olarak tatil için gidilecek destinasyon alanlarına yapılan uçuş ve rezervasyon iptalleri neticesinde, turizmin ilk darbesini seyahat engellerinden aldığından rahatlıkla söz edebiliriz.

Salgının zamanla artış göstermesiyle birlikte tedbirlerde alınmaya başlanmış, kısıtlamalar kademeli olarak artmış ve uluslararası seyahatlerin neredeyse tamamı durdurulmuştur. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü /(UNWTO) raporunda, 20 Nisan 2020 tarihi itibarıyla Covid-19 nedeniyle dünyadaki turizm destinasyonlarının tamamına seyahat kısıtlaması getirilmiş ve bu uluslararası seyahat kısıtlamalarına ülkelerin kendi içindeki iç turizm hareketlerindeki kısıtlamaları da eklendiğinde turizmi tamamen durma noktasına getirmiş durumdadır. Bu durumu rakamlarla ifade etmek gerekirse Dünyadaki turizm destinasyonlarının %45 'inde ülkeler sınırlarını tamamen veya kısmi olarak kapatmış, diğer ülkelerin %30'u uçuşlarını tamamen ya da kısmi olarak bir süreliğine durmuştur. Destinasyon noktalarının &18'inde belli ülkelere gelenler için seyahatler tamamen durdurulmuş, %7'inde ise salgının yayılmasına tedbir amacıyla karantina, izolasyon, vize tedbirleri, seyahat yasakları gibi önlemlere başvurulmuştur (Türsab, 2020a).

Turizmde seyahat kısıtlamalarıyla birlikte sokağa çıkma yasakları da başlatılmış ve bu durumda turistik işletmelerde kapatılmıştır. Bu durum yalnızca tüketim ekonomisine zarar vermekle kalmamış, turizm sektöründe çalışan yüz milyonlarca insanı işsizliğe sürüklemiştir. Diğer taraftan tatil insanoğlu için bir ihtiyaç olmanın ötesinde bir kültüre dönüşmüştür. 1950'li yıllarından beri ortaya çıkan turizm hareketleri ve turizm endüstrisi Covid-19 salgınıyla birlikte kısa ya da uzun vadede olumsuz şekilde etkilenecektir. Bu nedenle turizm sektörünün temel korkusu insanların tatil anlayışlarında bir değişim olup olmayacağı yönündedir. Yetmiş yıllık bir birikim ve alışkanlığın sonucu olan turizm hareketinin Covid-19 salgınıyla birlikte değişeceği açıktır. Çünkü turizm modernleşme inşası ve yarattığı kapitalist sistemin asla vazgeçemeyeceği bir form olarak, her koşulda devam edecek ve değişime ayak uyduracaktır (Alaeddin ve Rol, 2020).

Salgınlar ortaya çıktıkları bölgelerin ve yayılım alanlarında büyük ekonomik, sosyolojik, demografik ve psiko-sosyal değişimlere tanıklık eder. Covid-19 salgını da turizm sektöründe, turistik deneyim ve anlayışımızda tüm değişimleri bize yaşatacak niteliktedir. Salgının turizmde ilk belirtileri ülkeler için ekonomik gelir kaybı şeklinde olmuştur. Zira seyahat kısıtlamaları, turistik destinasyon alanlarında yaşanan iptaller, turizm sektörünün durgunluğu, sektörde çalışanların işten çıkarılması vb. durumlar turizmi süreçten en çok etkilenen sektör konumuna sokar. Bu durum ülkelerin GSMH'sinde büyük zararlara yol açacağı (Kasase,2020) yönündedir. Çünkü her ne kadar dönemsel olarak turizm gelirlerinde dalgalanmalar yaşansa da Tüm dünyada son 30 yıldır istikrarlı şekilde büyüyen ve gelişen bir sektördür. Turizmin bu büyüme hızı ve oranı yıllık ortalama %3 ile Dünyanın en hızlı sektörlerinden biri haline getirmiştir. Dünya'daki istikrarlı büyümesine benzer şekilde ülkemizde de oldukça hızla gelişen turizm sektörü Dünya ülkelerinin ortalamasının iki katına ulaşan bir performans sergilemiştir. Dünya'da salgın patlak vermeden önce 2019 yılı bu zamana kadarki turizm gelirlerinin en yüksek orana ulaştığı yıl olup, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütüne göre 2019 yılı %4 büyüme oranı ile turist sayısında 1,5 milyar seviyesine ulaşmıştır (UNWTO, 2020a). Ancak turizmde bahsettiğimiz bu aydınlık tablo günümüz salgınıyla düşüşe geçeceği kesindir. Turizmin ekonomi içindeki geniş yelpazesi salgının patlak vermesiyle tur operatörleri, otelleri, restoranları, ulaşım (havayolu, karayolu ve denizyolu)

şirketlerini, seyahat acentelerini ve turizmle alakalı sayamadığımız tüm iş kollarını etkileyecektir.

Salgının ekonomik etkilerin yanında aslında turizmde değişime uğratacağı konulardan birkaçı da salgın endişesinden doğan seyahat davranışlarımızda, tatil anlayışlarımızda ve tercihlerimizde yaşanacak değişimlerdir. Çünkü (Gössling vd., 2020) ifade edildiği gibi pandemi sonucunda insanların, turizm ve seyahat davranışları, ekonomik refahları, harcanabilir gelirler maliyetlerindeki değişiklikler, algılanan sağlık riskleri ve bir dizi tüketim malzemesi durumdan etkilenecektir. İnsanların hijyen ve kalabalık hususunda yaşadığı endişeler turizme ne tür farklılıklar getireceği anlaşılması gereken konulardan biridir. Turizm anlayışımız daha insan merkezli bir hale gelerek, dünyanın kendi düzenini bozup ortaya çıkardığı virüsü temizlerken seyahatlerinde artık daha sürdürülebilir bir eyleme girip giremeyecekleri ise merak konusudur.

2.1. Covid-19 Salgınının Turizmde Yarattığı Ekonomik Etkiler

Salgınlar, tarih boyunca toplumların tüm yaşamsal faaliyetlerini etkilemiş ve sayısız can kaybına yol açmıştır. Bunun beraberinde açlık ve sefalet gibi ekonomik olarak sınıflandırabileceğimiz sorunlara yol açan salgınlar, kitlesel bir ekonomik çöküş zemin hazırlamış ve yalnızca ortaya çıktığı yerde değil tüm yayılım alanında ekonomik istikrarı sarsmıştır. Tarihte savaşlardan sonra ölüm sayılarının en fazla olduğu olaylar salgın hastalıklar, insan yaşamını tüm yönleriyle felakete sürüklemiş ve her dönemi kendi içerisinde ekonomik buhranın eşiğine getirmiştir. Günümüze geldiğimizde ise yeni bir küresel salgın olan Covid-19 virüsünün ekonomik etkileriyle karşı karşıyayız.

Covid-19 salgınıyla mücadele etmek için her millet kendi çapında önlemler almış ve hiç şüphesiz bu kararlar sosyal hayatı etkilemesinin yanında ekonomik hayatımızda da olumsuz sonuçlar doğurmuş, küresel manada, borsalarda sert düşüşler yaşanmış, petrol fiyatları ve üretim ciddi manada azalmıştır. İş hayatının ve turizm faaliyetlerinin durması, ülke gelirlerin olumsuz etkilenmesi, insanların tüketim ve

yatırımları azalmasına ve döviz kurlarının azalmasına yol açmıştır (Şit ve Telek, 2020).

Salgınla birlikte, ülkelerin aldığı kararlarla uluslararası ticaret ve seyahat askıya alınmış, birçok büyük çaplı organizasyon, festivaller iptal edilmiş, cafe, restoranlar, AVM'ler ve bazı iş yerleri kapatılmıştır. Pandemi nedeniyle ülke ekonomileri derinden sarsılarak, üretim, istihdam ve gelir kaynaklarında ciddi zararlara neden olmuştur. Bu nedenle seyahat kısıtlamaları, otel ve lokantaların kapalı olması, eğlence ve kültür etkinliklerinin bu süreçte gerçekleştirilememesi gibi saydığımız durumlar neticesinde hizmet sektörünü ziyadesiyle etkilemiştir. Turizm sektörü de hizmet sektörüne doğrudan bağlantılı ve 54 sektörü doğrudan 185 sektörü ise dolaylı olarak etkileyen bir harekettir. Bu nedenle Dünya Turizm Örgütü tarafından 21. Yüzyılın en büyük hizmet sektörü olan turizmde bu durumdan ziyadesiyle etkilendiğinden bahsedebiliriz (Bahar ve İlal, 2020).

Covid -19 salgını turizm hareketiyle ilişkili tüm çalışma alanlarını ekonomik açıdan etkilemiştir. Bu yönüyle salgının turizm sektöründe yapmış olduğu ekonomik etkisi salgın sürecinin başından beri pek çok çalışmanın da konusu olmuştur. Acar (2020), çalışmasında Covid-19 salgının turizm faaliyetlerine etkisini incelerken salgının ülkelerin ekonomileri ve turizm hasılasında önemli düşüş oranların ve mali kayıplara neden olacağını belirtmiştir. Turizm sektöründe meydana gelecek ekonomik etkileri inceleyen bir başka çalışmada Bahar ve İlal (2020) Covid-19 salgınının turizm manasındaki istihdam ve gelir kayıplarına yol açacağından bahsetmiştir. Atay (2020) salgının turizm istihdamında yaratacağı olumsuzluktan söz eden bir başka çalışmadır. Salgınla beraber turizmde çok sayıda işletmenin gelir kaybına ve pek çok insanın işini kaybettiğinden bahsetmiştir. İbiş (2020) turizm endüstrisinin önemli aracı kuruluşları olan seyahat acentelerinin bu olumsuz süreçten nasıl etkilendiği açıklayarak bu durumun gelir kayıplarındaki düşüşünü ve acentelere mali destek verilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Qiu, Park ve Song (2020) Covid-19 salgınının sosyal maliyetlerini araştıran ilk çalışmalardan olup, turist destinasyonlarında yaşayanlar için bu durumun yol açtığı sosyal maliyetleri araştırmıştır. Bunu yaparken araştırma problemi “turist bakışı” ile inceleyerek krizi değerlendirmiş ve gelen turistlerin kriz durumunda baskıyı destinasyon sakinleri üzerinde olmasından ötürü

destinasyon sahiplerini bu süreçte ekonomik olarak yıpratıldığı sonucuna varmıştır. Salgın ve turizmdeki ekonomik çöküş ekseninde yapılan bazı çalışmalarda durum sayısal verilerle somutlaştırma yoluna gitmiş, Rosbi ve Bakar (2020) çalışmasında salgının yayılmasıyla halk arasında ortaya çıkan korkusunun turizm sektöründe, arz ve talep dengesinde değişimlere neden olduğunu, sonuç olarak ta talep fonksiyonundaki azalışı ortaya koyar niteliktedir.

Turizm sektörü bir ülkenin milli hasılasında önemli bir pay barındıran ekonomik gelir kollarından birini oluşturur. Turizm özellikle küreselleşen dünyamızda hemen her ülke için önemli bir gelir kapısı ve ülkelerin gayrisafi milli hasılasına ciddi rakamlar kazandıran bir sektördür. Ayrıca diğer sektörlerle ekonomik açıdan büyük katkılar sağlamaktadır.

Bu durumu rakamlarla ifade etmek gerekirse turizm, OECD ülkelerinin milli gelirlerinin ortalama %4,4'üne ve hizmet sektöründe dışa pazarlamanın %21'ine katkı sağlamaktadır. Ülke bazında örnek vermek gerekirse Dünyada turizmden 74 milyar dolarla en fazla kazanan 2. Ülke İspanya gayri safi milli hasılasına %11,8 katkıda bulunup, hizmet sektörünün %52,3'sine katkı sağlar., Meksika'da turizm sektörü ülke gelirine %8,7 katkıda bulunurken, toplam hizmet ihracatının %78,3'üne fayda sağlar. Yine önemli bir turizm ülkesi olan İzlanda da turizm gelirleri ülkenin %8,6'sına tekamül ederken, hizmet ihracatının %47,7 'sine, Portekiz'in turizm gelirinden payı %8,0 hizmet ihracatının %51,1'ini, Fransa'da bu oran %7,4 ve %22,2'dir. Ülkemizin turizmden geliri Gayri Safi Milli Hasıla içindeki oranı ise %3,8 ile 29,5 milyar dolar katkı sağlamaktadır (OECD,2020).

Turizm sektörü ülkelere ekonomik olarak ciddi gelir sağlayan güçlü bir yapı arz ederken bölgesel bir olaydan etkilenebilecek kadar hassas bir yapıya da sahiptir. Bugüne kadar pek çok krizden, siyasi olaylardan ve salgınlardan etkilenen turizm sektöründe Covid-19 salgını diğerler krizlere kıyasla etkisi daha uzun ve daha derinden hissedilmiştir. Öyle ki, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği örgütü (OECD), pandemiyi turizm ekonomisinde daha önce görülmemiş bir kriz olarak nitelendirmektedir. (OECD,2020) Nitekim bu krizden turizm geliri fazla olan (ABD, İspanya, Fransa, İtalya vb.) ülkeler başta olmak üzere, Covid-19 salgınının dünyanın

neredeyse tamamına yayılmasıyla tüm ülkelerin iç ve dış turizm maliyetleri sarsılmıştır.

Dünya Turizm Örgütüne göre Covid-19 salgının ortaya çıkmasıyla birlikte turizm talebinde bir azalma olmuş ve uluslararası turist varışları tahmininde %78 oranında bir düşüşten ve bu düşüşün 11 Eylül'ün yedi katı daha fazla etkiye sahip bir ekonomik çöküşe sebep olmuştur. Uluslararası turist varışları 2019'da yaklaşık 1,5 milyar iken salgının etkili olduğu yıl 2020'de bu sayı 380 milyona düşmüştür. İnsanların seyahate çıkmama durumu uluslararası turizm harcamalarında yaklaşık 1,3 trilyonluk bir kayba neden olmuştur. Bu durum 2009 küresel ekonomik krizinin yaklaşık 11 katıdır. Bu ekonomik kriz dünya için büyük bir sorun haline gelmiştir. (UNWTO, 2020).

Daha önce karşılaşılmayacak derecede turizmde büyük etkiler bırakan bu durumda Tüm bölgeler en ağır şekilde etkilenmiştir. Başta Asya ve Pasifik ülkeleri en çok zararı görmüş, uluslararası ziyaretlerde %84 oranında bir düşüş yaşanmış, daha sonra salgının ilerlemesiyle birlikte Orta Doğu ve Afrika ülkelerine ziyaretlerde de % 75'lik bir düşüş yaşanmıştır. Bu durumda düşüşün toparlanması ve ekonomik açığın kapatılması 2 ila 2,5 sene süreceği öngörülmektedir. Turizm gelirlerinde, Covid-19 salgını çıkmadan önceki yılı baz alındığında ise 2019 yılı seviyelerine dönebilmek için 4 yıllık bir sürenin aşılması gerekmektedir (UNWTO, 2020:28).

Salgınla beraber gelen ekonomik çöküş izlerinin derinden hissedildiği sektör olan turizmde bireylerin seyahat tercihleri sağlık riskleriyle ilişkili olduğu için turizmde düzelmelerde bu ilişkiye paralel ilerlemiştir. Burada salgının etrafıca yayıldığı coğrafyalar tatil anlayışı yönünden bakıldığında riskli bölgeler olduğu için bu bölgelerde turizm zararı daha fazla olacaktır. Salgını en yoğun şekilde etkilenen bölgeler arasında Asya Pasifik Bölgesi vardır. Diğer bir olumsuz sonuca maruz kalan bölgeler ise Küçük Ada Ülkeleridir. Bu ülkelerin ekonomilerinin büyük kısmı turizme dayandığı için bu durumun onların hassas ve küçük ekonomilerinde büyük ve kötü sonuçlar yaratacaktır. Bu ülkelerin ekonomisi için herhangi bir olay sarsıcı nitelikteyken, salgın durumu kriz yönetimini daha zahmetli bir yola sokmaktadır. Ayrıca bu süreçte uluslararası turizm ekonomilerinde diğer sektörlerle kıyasla

güvensizlik ortamı oluşturduğu için turizmde kısa vadede bir düzelme beklenmemektedir. Pandemide 2020 yılının ilk çeyreğine baktığımızda turizm faaliyetlerinde 2019 yılına kıyasla sektörde işsizlik artışı yaşandığı görülmektedir (Oran,2020).

Ülkemiz turizminin Covid-19 salgınında etkilerini incelediğimizde ise, Covid-19 salgınının turizmde etkili olduğu yıl olan 2020 yılı verilerinde bir önceki yıla göre karşılaştığımızda turizm geliri yılın ilk aylarında (Ocak, Şubat ve Mart) %11,4 azalış, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında bir önceki yıla göre %71,2 azalış ve yılın son ayları olan Ekim Kasım ve Aralık periyodunda %50,4'lük bir azalış görülmektedir (TÜİK,2020).

Turizmde belki de en büyük paydaş olan seyahat sektöründe de bu manada büyük değişimler yaşanmış, uluslararası karayolu, havayolu, deniz ve demiryolu taşımacılığı %61 oranında bir düşüş yaşayarak, karantina döneminden en çok zarar gören sektör olmuştur. Bunun yanında turistlerin seyahat etmekte ihtiyaç duydukları malzemelerinin üretiminde ve satış miktarında da düşüş yaşanmış 2020 yılında %68'lik bir düşüş yaşanmıştır (UNWTO,2020:34).

Covid-19 salgınının turizmde meydana getirmiş olduğu değişimleri uluslararası ziyaretler potasında incelediğimizde öncelikle bu durumun getirmiş olduğu ekonomik zarar görülmektedir. Nitekim bunun beraberinde turizm yalnızca turistin tatilini geçirdiği otel, pansiyon vb. gibi konaklama yerleri ile sınırlı değildir. Esasen turizm destinasyonunda turistik ürün olarak nitelendirdiğimiz her şey turizmde tüketime dahildir. Bu nedenle Covid-19 salgınının getirmiş olduğu tüm ekonomik olumsuzluklar, yalnızca otel vb. işletmeler değil, turizm zincirine dahil olmuş işletme, cafe ve restoran, hediyelik eşya işletmeleri, eğlence ve bunun gibi pek destinasyon alanları da bu etki alanına girmektedir. Çünkü turizm birbirini etkileyen çok sayıda hizmet sektörünü ile birbirine bağlıdır. Ve bu durum turizme dahil olan tüm faaliyetlerin ekonomilerinde olumsuz sonuçlar yaratmaktadır.

2.2. Covid-19 Salgının Turizmde Yarattığı Toplumsal Etkiler

Covid-19 salgının hayatımıza girmesiyle birlikte çok sayıda hayat yok olmuş, günlerce evden çıkma yasaklarıyla birlikte insanlar işe gidememiş, okul, çalışma, yemek yeme, gezme vb. tüm yaşamsal fonksiyonlarımız eskisinden farklı bir hal almıştır. Bu bahsettiğimiz değişimler gözle görülür bir biçimde ekonomik etkilere neden olurken aynı zamanda toplumsal davranışlarımızı da bir noktadan sonra değişime uğratmıştır. Covid-19 salgınıyla yaşamımıza giren sokağa çıkma yasakları bazı ülkelerde günlerce sürerken, durumun geç kontrol altına alındığı İtalya gibi ülkelerde ise insanlar aylarca evlerine sınırlı özgürlüklerle hapsolmuştur. Bu durum insanların sosyal ve psikolojik olarak etkilenmesine ve tüm yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirirken yaptığı eylemlerin artık Covid-19 şartlarına uygun bir şekilde yerine getirilmesini zorunlu kılmıştır.

Salgının yaşamımıza getirdiği sınırlıklar, turizmde sosyal ve toplumsal manada da değişimleri getirerek insanların seyahat eylemlerinde, tatil tercihlerinde ve tüketici davranışlarında bir dizi değişimlere yol açmıştır. Covid-19 virüsünün zorunlu kıldığı maske, mesafe ve hijyen kuralı, tatil işletmelerinde, otellerde, yemek bölümlerinde, destinasyon alanlarında yapılan yeni düzenlemeler ve koyulan kurallar neticesinde “tatil anlayışı” yeni bir hale bürünmüştür.

Covid-19 salgın süreciyle birlikte, bu yeni tatil anlayışının nasıl gerçekleşeceğine, turist davranışlarını ve tüketim alışkanlıklarının nereye evrileceği ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır;

Aydın ve Doğan (2020) Covid-19’un meydana getirdiği belirsizlik, risk, korku ile Yeni normal dönem olarak adlandırılan günümüzde turistik tüketim davranışlarında ve turizm sektöründeki bir takım değişimleri, bu değişimlerin turist davranışları ve turizm sektörünü yeni bir şekilde düzenleyeceğinden bahsetmiş, Aleaddinoğlu ve Rol (2020), salgın döneminde insanların tatile gitme ve karar verme süreçleri farklılaşmasından ve insanların salgından önce tatile gitme kararlarında ekonomik ve sosyal tercihlerinin ön plandayken artık tatil planlamasında ve tercihlerinde psikolojik etkenler rol oynadığından, ayrıca salgın döneminde insanların kat ettikleri

mesafeler ve tatile çıkma tercihlerinde farklılaşmalardan bahsetmiş, Silik vd., (2020) potansiyel yerli turistlerin Covid-19 sonrası davranışlarının farklılaştığından bahsetmektedir. Yenişehirlioğlu ve Salha (2020) düzenli ekonomik gelire sahip olup, her yıl düzenli olarak tatil yapan kişilerle yapılan mülakat sonucunda katılımcıların virüs nedeniyle tatil anlayışlarını değiştirdiklerini çoğunun tatilini iptal ettiğinden ve bu durumun Türkiye iç turizminde, farklı tatil tiplerine yönelim olacağından bahsetmiştir.

Wen vd. (2020) Salgının ortaya çıkış yeri olan Çin’de yerel manada turistlerin tatil anlayışını, seyahat esnasındaki davranışlarını kısa ya da uzun vadede nasıl şekillendireceği araştırmıştır. Higgins-Desbiolles (2020) salgını çevre ve toplum bilinci ile ele alarak, Covid-19 krizinin gelecekte turizmin düzeninde oluşturacağı olumlu olumsuz yaklaşımları irdeleyerek, turizm anlayışının yeni düzende toplumu nasıl etkileyeceği incelemiştir. Tanrıku (2020) salgına farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak, bütüncüllüğü amaçlayan holizm felsefi düşüncesi çerçevesinde turizmde somut, soyut ve kültürel değerlerin önemi ve yeri ele alınmıştır. Holistik turizm içinde sayabileceğimiz bir ülkenin örf, adet, yaşam tarzı, mutfacı vb. pek çok şeyi kapsadığını ve ülkemizin bu yönüyle potansiyelinin yüksek olduğundan bahsetmiştir. Covid-19 virüsünün ortaya çıkışıyla birlikte tatil anlayışımız sorgulanarak kültüre, yerele, öze yönelimin başladığından bahsetmiştir. Kervankıran ve Bağmancı (2020) ülkeler arası turist akışını durma noktasına getiren ve turizm bakımından diğer tüm krizlerden farklı olan Covid-19 süreciyle birlikte bildiğimiz turizmin değişimini, ekonomik, sosyal ve toplumsal yönleriyle ele almıştır. Özdemir (2020) ve Kıvılcım (2020) salgının turizm sektöründeki farklılıkların gelecek senaryolarının ele alarak, turistlerin tatil anlayışlarının artık daha doğa tabanlı ve küçük gruplar halinde gerçekleştirileceğinden bahsetmişlerdir.

Modern insanın günlük yaşantısında önemli bir yer tutan turizm olgusu ilerleyen her dönemde kendi doğasına uygun mekanları yaratmış, her zamana uygun alışkanlıklar, kazanımlar, pratikler geliştirmiş ve dönemsel olarak turist profilleri geliştirmiştir. Bu gelişim sürecinde de ortaya çıkan yerel ve küresel pek çok krizlerle mücadele etmiş olsa da Covid-19 salgını alışlagelmiş ve bildiğimiz turizm alışkanlıklarını derinden etkilemiştir (Kervankıran ve Bağmancı, 2020). Pandemi öncelikle insanların seyahat

niyetlerinde değişimi getirmiş, bir zaman sonra seyahat yasakları kalkmış olsa da turistlerin iç turizme yönelmeleri sosyal güvenlik açısından daha makul olmuş, insanların seyahat tercihleri üzerine yapılan çalışmalarda Covid-19 öncesinde, bazı turistlerin tatil bölgesi olarak uzak destinasyonları tercih ederken yeni normal dönemde seyahatlerin yavaş yavaş başlamasıyla bu durumun daha yakın destinasyon alanlarına yada iç turizm hareketlerine dahil olacaklarını belirtirken, pandemi koşullarının seyahat tercihlerinde yarattığı değişime ışık tutar (McKinsey & Company, 2020).

Covid-19 süreci sonrasında tatil planlamamızda, seyahat durumlarımızda ve tatil alışkanlıklarımızda birtakım değişiklikler yaratmanın yanı sıra turizm çeşitlerinde ve tatil mekanların seçiminde de değişime neden olmuştur. Tam kapanmanın ardından, insanlar artık tatil mekanlarında Covid-19 kurallarına uygun bir şekilde dinlenme ve eğlenme faaliyetlerini gerçekleştirme zorunluluğu yeni bir tatil anlayışlarını beraberinde getirmiştir. Bu zorunluluklar içinde restoran, yüzme havuzu, spor salonu, hobi bahçesi vb. bulunan oteller daha büyük ve kalabalık tatil mekanlarını tercih eden turistler için daha meşakkatli bir hal almıştır. Bu nedenle turistlerin bir kesimi için geleneksel turizm hareketleri yeni kurallar ve yeni normallerle devam ederken büyük bir çoğunluğu şüphesiz daha az insanla, daha güvenli ve daha az kuralla gerçekleştirebileceği turizm türlerine yönelmek isteyecektir.

Yeni Normal Dönem olarak adlandırdığımız kısıtlamaların nispeten azaldığı ancak hijyen sorumluluklarının devam ettiği dönemde bireylerin toplu ortamlardan uzak durma telaşı ve kalabalık ortamlarda salgın bulaşma endişesi kitle turizmine olan talebi azaltıp, turist ilgisini nispeten daha az insan topluluğuyla gerçekleştirilen doğa temelli turizm türlerine yöneltmiştir.

Aydın ve Doğan(2020), konuyla ilgili çalışmasında, yaşıntımıza dahil olan Covid-19 salgını sonrasında fuar turizmi, kongre turizmi, kültür turizmi, deniz turizmi, inanç turizmi, kaplıca turizmi gibi toplu ve hastalık bulaşmaya meyilli alanlara talepte düşüş olması muhtemelken, az insan az risk düşüncesiyle insanların yat turizmi, kamp ve karavan turizmi, kırsal turizm, yayla turizmi, eko- turizm, kültür ve kültürel

miras turizmi, dalış faaliyetleri, doğa yürüyüşleri, kuş gözlemciliği gibi faaliyetlere yöneleceğinden bahsetmektedir.

Salgın değişime uğrattığı turistik tüketici davranışlarında risk devam ettiği için kitle turizminden uzak durma eğiliminin, tatilde kalacak yer tercihinde de farklılıklara neden olmuştur. Büyük otel işletmeleri yerine butik otellerde kalma ve butik turlara yönelim artmıştır. Ayrıca her ne kadar yeni pandeminin etkileri azaltılmaya çalışılmış olsa da insanlar sezonluk yoğunluktan uzaklaşp her mevsim turizmin gerçekleştiği bilinen klişeleşmiş alanlarda kalabalıktan kaçış mantığıyla daha az insan kalabalığı olan kırsal turizm alanlarına yönelmesine ve turistlerin bu süreçle birlikte yeni deneyimler, yeni turizm mekanları ve türlerini ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Yine değişime uğrayacağı düşünölen bir başka turizm çeşidi de kongre turizmi ve buna bağlı yapılan seyahatlerdir. Pandemi sürecinde hayatımıza giren video konferans gibi uygulamalar, bundan sonraki zaman diliminde de sıkça kullanılacağı ve bu durumdan ötürü iş seyahatlerinin azalacağı düşünülmektedir (Aydın ve Doğan, 2020).

2.3. Covid-19 Salgınının Turizmde Yarattığı Psiko-sosyal-Etkiler

Covid-19 salgının turizmde toplumsal etkilerinden bahsederken bu durumun psiko-sosyal etkilerini birbirinden bağımsız meseleler şeklinde ele alamayız. Çünkü bir durum karşısında bireyin kapılmış olduğu duygular ve zihinle yaratmış olduğu düşünceler toplumun bütününe ayna tutar. Bireyin yaşadığı hissiyat toplumun tamamına nüfus edebileceği için bir noktada birey ve toplum birbirinden ayrı düşünölemez. İnsanların sosyal manada yaşadıkları her şey önce zihin sürecinden geçerek başlarken yaşadığımız olumsuz olaylar ve alışılmadık durumlar, psikolojimizde birtakım değişimlere yol açp, kolektif bir biçimde yeni algılar yaratabilir. Küresel ve felaketler ve salgınlar, bireyi psikolojik olarak etkileyen, yaşamsal faaliyetlerinde ve alışkanlıklarında yeni değişimler ve algılar yaratan olaylara arasındadır. Salgın yarattığı olumsuz atmosfer insan psikolojisinde derin etkiler bırakırken, olumsuz bir takım duyguları da açığa çıkarabilir.

Covid-19 salgınıyla birlikte insanlar ani bir şekilde kendilerini, sıra dışı bir durumun içinde bulmuş, bu süreçte yaşamın her alanında farklı hissiyatlara kapılmış ve yeni duygular üretmiştir. Alaeddin ve Rol (2020)'e göre salgınlarda ilk ortaya çıkan hisler korku ve endişedir. Bu durum insanların tatil anlayışlarına da yansıyor, bireyin tatil kararlarında, seyahat destinasyonu seçiminde ve davranışlarını belirlemede kısa ya da uzun vadede birtakım değişimleri beraberinde getirir. Salgının söz konusu olmadığı bir süreçte insanların tatil kararlarında ekonomik ve sosyal tercihler ön plana çıkarılır. Bu durumda bireyin tatil tercihinde zaman ve mekanla sınırlı bir çerçevede alternatiflere yöneldiği, rasyonel bir tercih yapacağı varsayılır. Ancak salgın döneminde psikolojik tercihler belirginleşir ve tatil tercihleri psikolojik bir rotada gerçekleşmek zorundadır. İnsanlarda korku, endişe, panik ve travma duyguları hâkim olmaya başlar. Bu durumda verilecek kararlarda, insan psikolojisinde uzun vadede kalıcı hasarlar bırakabilir.

Yaşamın her alanında olduğu gibi tatil anlayışında da farklılık yaratan en önemli değişkenlerden biri kaygı ve endişe duygularıdır. Covid-19 salgının yaratmış olduğu travma ilk başlarda belirsizliğini koruması ve ölüm sayılarındaki artıştan ötürü insanların psikolojisini derinden etkilemiştir. Covid-19 salgınında turizme psikolojik çerçevede yaklaşarak, salgın bireyler üzerinde yaptığı etkileri, salgın ve salgın sonrası dönemde seyahat davranışlarında ne tür değişimler yaşanacağına dair çalışmalar bizlere durumun tahmin edildiğinden çok daha ciddi zararlar verdiğine işaret eder.

Zenker & Kock (2020)'e göre Covid-19 ve salgın ilişkisini ele alınırken literatürde büyük ölçüde eksik olan şey Covid-19 sonrası dönemde turizmin temelinde nasıl farklılaşacağını ele alan çalışmaların işlevsel bir teoriye dayalı olmasıdır. Ancak pandemi turizmin bilinen belirleyicilerini yeniden değiştirmesinin yanında göz ardı edilen şey şudur ki; pandemi turistlerin ruhunda önemli bir değişiklik yapacaktır. Pandemi sonunda bitecek, seyahat engelleri kaldırılacak ve bazı turistlerin ruhları yeni bir dengede değişecektir. Pandeminin bu noktasında belki turist ruhu üzerindeki etki bugün tam olarak tahmin edilmese de Covid-19 döneminde ve sonrasında turistlerin ruhlarının değişen yapısını anlamaya çalışmak hem bundan sonraki turizm hareketleri hem de işletmeciler için önemli olacaktır.

Salgının ilk psikolojik etkileri, salgının yayılma nedeni olan hijyen endişesiyle alakalı olmuştur. İnsanlar Covid-19 şartları nedeniyle bundan sonraki seyahat ve tatil süreçlerini geçirirken daha tedirgin ve hassas davranışlara bürünecektir. Nazneen vd. (2020) Covid-19 sürecinde turistlerin seyahat kararlarını nasıl etkilediği incelediği çalışmada, turistlerin hijyen ve güvenlik algılarının seyahat davranışlarının olumsuz biçimde etkilediğinden ve bu durumun turistlerde büyük endişeye sebebiyet verdiğini belirterek, 2020 yılı da dahil olmak üzere bundan sonraki 12 ay boyunca insanların seyahat planlarını azalttıklarından bahsetmiştir. Li vd., (2020) Covid-19 salgının seyahat davranışlarını hijyen endişesi nedeniyle değiştireceğini ele alan bir başka çalışmada insanların pandemi kontrol altına alındıktan sonra 6 ay veya daha uzun bir süre sonra tatile çıkma niyeti göstermediğini belirtmiş, bunun yanında insanların kitle turizmi yerine bireysel ve daha kısa zamanlı turizmi tercih edeceklerini ortaya koymuştur.

Covid-19 salgın bazı duyguların açığa çıkmasında ve ortamda yeni duyguların üretilmesinde görev üstlenir. Duygular ilk başta gözlemlenmesi zor, fizyolojik uyarılmayı, bilişsel değerlendirilmeyi, davranışsal bir eğilimi kapsayan bir dizi bileşen sürecidir (Davidson vd., 2012). Salgın süreci de ortaya çıkan duygulardan biride korkudur. Korku genel tanımıyla acı veya zarar tarafından tetiklenen temel bir duygudur (De Hoog vd., 2008). Ortaya çıkış anından bu yana Covid-19 virüsünden milyarlarca insanın hayatını kaybetmesi insanlarda korku, kaygı ve endişe duygularını yaratmıştır. İnsanların ulusal ve yerel yayınlarda sürekli ölüm haberlerine maruz kalmaları, korku ve endişe duygularını arttırarak insanların yaşam doyum düzeyini azaltmaktadır (Ahorsu vd., 2020). Bu nedenle insanların seyahat etme eylemlerini artık korku ve endişe duyguları yönetmektedir. Çünkü herhangi bir varış noktasına seyahat etmek risk ve belirsizlik içermektedir. İnsanlar seyahat kararları verirken destinasyon özelliklerini, muhtemel olumsuz sonuçları, seyahate gitme gerekliliğini ve diğer mevcut faktörleri değerlendirir. Bu değerlendirmeler sonucunda salgın gibi bazı koşullarda varış noktalarına gitmek tehlikeli ve korkutucu olabilmektedir (Lou ve Lam,2020).

Bu manada Covid- 19 salgının turistlerde yarattığı duygular içerisinde, seyahat endişesi yapılan araştırmalarda öne çıkan konular arasındadır. Zenker vd., (2021) çalışmalarında, turistlerin içsel modaliteyi belirlemek adına seyahat kaygılarını ölçmek için bir çalışma yapmış, bu çalışmada Covid-19 yayılma döneminde ölü ve enfekte hasta sayılarının rekor sayılara ulaştığı Amerika ve diğer ülkelere göre salgın sayılarının kontrol altına alındığı Danimarka ülkelerinden gezginler üzerinde seyahat kaygısı değerlendirilerek, bireylerin tatil kararlarında öne çıkan esas etmenin seyahat kaygısı ve bunun yanında insanlarda yabancı düşmanlığı hissini ortaya koymuşlardır. Lou ve Lam (2020), yine seyahat kaygısı üzerine yaptıkları bir çalışmada, savunmasız bir biçimde bu olaya yakalanan insan toplulukları arasında çok fazla korku yaratan Covid-19 salgının çıkış merkezi olan Çin'de, Hong Kong'daki insanların seyahat niyetlerini inceleyip, salgının insanlarda seyahat korkusunu tetikleyen temel öncüllerinden biri olduğunu saptamışlardır.

Covid-19 salgınıyla birlikte insanların seyahat eylemleri ve niyetleri değişmiş ve salgın atmosferi insanlarda farklı duygular üretmiştir. Bu durumun araştırılması salgının turizm mekanları üzerindeki ekonomik etkilerinin yanında, mekanda yaşanan psikolojik etkilerinde araştırılması ve konu hakkında literatür boşluğunun kapatılmasına fırsat vererek salgının ortaya çıkardığı yeni bir durumu incelememize olanak sağlar. Salgının ilk zamanlarında göz ardı edilen bu konu hakkında, insanların duygularına olan dikkat eksikliği, turistlerin endişe ve risk değerlendirmelerinin bilişselliğini inceleyen çalışmalar az olsa da Chien vd. (2017), bundan sonra gerçekleştirilecek seyahat eylemlerinde turistlerin endişe ve kaygı gibi duygularının risk algularını etkilemekte temel etken olduğunu belirtmiştir. Salgınların risk algularında yaptığı bu etki Covid-19 krizi ile turistlerin paylaştığı ortak duyguların yorumlanması adına yeni çalışma alanları sunmaktadır. Hang vd. (2020), bir grup turistin Covid-19 sırasında turizm deneyimini incelerken paylaşılan duygulara odaklanarak, kriz iletişiminin turistlerde duygusal bağ kurulabileceğinin öneminden bahseder. Salgın sırasında turizm paydaşları arasında turistlerle duygusal bağ kurmak, kriz sona erdikten sonra turistlerin ziyaret etme oranının ve turizmde tekrar satın alma niyetlerini arttırabileceğini savunmaktadır.

Dunn & Hoegg (2014), kriz sırasında ortaya çıkan korku ve endişe duyguların turistlerin, turizm deneyimi sırasında turizm paydaşları ile benimsenerek ortak kriz bittikten sonra tüketicilerin bir mekana ya da bir markaya olan güveninin ve duygusal bağının güçleneceği ileri sürülmektedir. Bu nedenle korku ve endişe gibi ortak paylaşılan duygular kriz iletişimde turistlerle duygusal bağ yaratmaktadır (Hang vd., 2020).

Covid-19 salgını turistlerde korku ve endişe gibi hisleri ortaya çıkarmasının yanı sıra küresel turizm hareketliliğini yeniden düşünmeye teşvik eden itici bir gücüde açığa çıkarmıştır. Bu düşünce, Covid-19 ile birlikte pek çok turizm kolunu ve turizm endüstrisi de etkileyecektir. Covid-19 felaketiyle bahsedebileceğimiz günlük yaşamımızı durma noktasına getirip turizm kollarını ve turizm endüstrisini durma noktasına getirmesi, turizm mekanlarının boşalması, insanların işsiz kalması gibi sayısız olumsuzluklara neden olması insanların ve turistlerin iç dünyasında bir takım olumsuz duygu ve düşünceleri beraberinde getirmiştir. Bahsettiğimiz bu olumsuzlukların yanı sıra, bazı yazılar ve yapılan çalışmalarda Covid-19 salgınının insanların hareket alanını kısıtlamasını, doğanın kendini toparlaması açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Dall (2020), çalışmasında bu yeni çağın felaketinin bazı gerçeklerle yüzleşmemizi de olanak sağladığından bahsetmektedir. Bu yüzleşme adımı ilk olarak sosyal medya üzerinden bir dizi yazı ile görselin birleştiği Covid-19 salgınının yoğun olarak gerçekleştiği İtalya'dan gelen görüntüler olmuştur. Bu görüntülerde insanların sokağa çıkma yasağının ardından Venedik kanallarından berrak ve temiz suların aktığı ve bu sularda balık sürüleri, suların üzerinde gezen kuşlar ve şehre yeniden giren yunuslar vardır. Bu gönderin altına yapılan yorumlarda insanın doğa üzerinden elini çektiği gerçekleşen güzelliklere dair sözler vardır. Bir yorum salgının gelişyle tüm yaşam alışkanlıklarımızın sorgulanmasını neden olmuş ve "Doğa üzerimizde sıfırlama düğmesine bastı" şeklinde söylemler yaygınlaşmıştır.

İnsanın doğa üzerinde kısa bir sürede olsa faaliyetlerini durdurması ya da azaltması doğanın yıllarca acı çeken ruhuna merhem olmuştur. Dünyanın pek çok yerinde hayvan sayısı ve türleri çoğalmış, vahşi hayvanlar şehirlerde görülmeye başlanmıştır.

Bu durum çevrecileri harekete geçirirken turizmin gerçekleştirmesinde süregelen davranışların sorgulanmasına ve çevresel bir değişime ışık tutmuştur.

Zaman içinde her krizin insanların yaşamlarında bırakmış olduğu izler büyük çoğunlukla insanların ve onların mallarının hareketi üzerinde paralellik gösterirken, çoğumuzun atladığı durumlarda aslında her kriz duygusal bir boyuta sahiptir. Ve bizler bu duyguları gelecekte kolektif duygular olarak hatırlarız (Berinato, 2020). Tüm krizleri geride bıraktıkları izlerle, bir kolektif keder olarak yorumlayacak olursak, Covid-19 pandemisi gündelik yaşamın çok dışında, ekonomik olarak dibe vuruların yaşandığı, her sektörden insanın işlerini kaybettiği, insanların günlerce evden çıkmadan kendiyile baş başa kaldığı bir süreçtir. Tüm bunları toplu bir şekilde düşündüğümüzde ise insanların psikolojik tepkilerini salgın sürecinde kolektif bir keder olarak rahatlıkla adlandırabiliriz.

Turizmde de durum benzer niteliktedir. Özellikle doğa temelli gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde, Covid-19 kriziyle yüzleşirken bizleri beşerî nedenlerle bozulan doğa temelinde ekolojik bir kedere sürüklemektedir. Turizmde “sürdürülebilirlik” adı altında bahsedilen yaptığımız her faaliyette en az zarar ve geri dönüşüm prensibi, Covid-19 salgınıyla birlikte doğadan mahrum kalma durumu, olaya farklı bir boyut katmıştır. Covid-19 yalnızca doğa temelli gerçekleştirilen turizm faaliyetlerini değil, herhangi bir turizm destinasyonuna seyahat ederken bindiğimiz uçağın havaya saçtığı zararlı gazlar, koyalara ve kıyılara yaklaşan gemilerin doğa ve kıyı popülasyonuna verdiği zarar, otobüs vb. araçların seyahat boyunca bıraktığı partiküller vb. turizm adına her şeyin bir bütün olarak sorgulanmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda Covid-19 pandemisiyle birlikte birçok insan için şimdiye kadar gündeme gelmiş ancak üzerinde derinlemesine düşünme fırsatı bulacağımız düşünceleri ve çözülmemiş duyguları açığa çıkaracaktır. Pandemiden önceki yıllarda turizm ekolojisinde ele alınan, iklim bilincinin, ajitasyon ve kaygının seviyesi Covid-19 kriziyle birlikte doruğa ulaşmıştır. Bu durumdan turizm endüstrisi de payını almış, tatil yerlerine ulaşmayla ilgili artan endişelerin sonucu olarak zorunlu olmayan hava uçuşları durdurulmuş, tüm ihtişamıyla göz dolduran ve devasa büyüklükte çevreye zarar veren büyük yolcu gemileri artık birçok ülkenin kıyılarında uzak tutulmakta ve

yıllarca insan seline maruz kalıp yıpranan doğal dünyamız özellikle insan baskının en yoğun olduğu turizm noktaları bir gecede boşaltılmıştır. Tüm bunların ışığında son yıllarda turizm literatüründe yer alan “eko anskiyete” ve “eko yorgunluk” gibi terimler oluşmuştur (Crossley,2020).

Ekolojik keder, eko anksiyete durumları insanların bir kriz anında doğa temelli düşünmeye teşvik eden çevresel onarım adına endişeye sebebiyet verirken covid-19 sonrasında ortaya çıkan dünyada bu duygu çevre için umuda dönüşebilir. Umut duygusu, sosyal bilimlerde özellikle beşerî coğrafyada önem kazanmaya başlamış bir konu olan turizm araştırmalarında keşfedilen ve tartışılan bir konu olarak (Anderson, 2006), umutlu turizmin tanımından da anlaşılacağı gibi değerlere dayalı hümanist bir bakış açısı, doğayla birlikte öğrenme ile eleştirel ve özgürleştirici metodolojiler üzerine kurulu bir turizm anlayışını benimseyerek Covid-19 sonrası umutlu bir yol izlenebilir mi sorusunu akıllara getirir (Pritchard vd., 2011). Pandemi ile birlikte insan müdahalesinin yokluğunda dünyanın kendini iyileştirme umudu milyonlarca insanın ortak duygusu haline geldi ve bunun sonucunda daha yaşanabilir bir dünya adına, turizm payına düşen yeni halini gelecek için tasarlama fikri, insanların bundan sonraki gayesi olacaktır. Bir kriz dünyayı en kötü yönleriyle etkilese de insanın belki de en güçlü duygularında biri olan umut hissi, turizm ve turizm endüstrisi için daha sürdürülebilir, daha yaratıcı ve daha az zararlı yeni bir turizm anlayışı yaratmaya yetebilir.

2.4. Covid- 19 Salgınının Dünya Turizmi Üzerine Etkisi

Sanayi devrimiyle birlikte insan gücü yerini makinalara bırakması, çalışan insanlarda boş zaman algısı ortaya çıkarmıştır. Kapitalizmin üretim biçimi olarak ortaya çıkan boş zaman, özellikle kentlerde çalışan insanların yaşadığı yerden farklı coğrafyalara seyahat etme isteğini ve ihtiyaç fazlası mali kazançla birlikte, turizm hareketliliğini meydana getirmiştir. 19. yüzyılın sonlarında başlayan bu turizm hareketlenmesi, ulaşım ağlarının gelişmesiyle birlikte Kıta Avrupa’sında başlayan hareketlilik, internet vb. ağlar ve küreselleşmenin etkisiyle 20. yüzyılda oldukça hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılmıştır (Kervankıran ve Bağmancı, 2020). Turizm günümüzde yaşamımızın önemli bir parçası haline gelmiş ve buna bağlı olarak seyahat oranları da bir hayli artmıştır. Rakamlarla ifade etmek gerekirse Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre 2019 yılında yani salgının patlak verdiği yıl Dünyada

yaklaşık 1,5 milyar kişi yani yeryüzünde her 5 kişiden biri seyahat hareketlerine katılmıştır. Yaşamımızda bu denli yer eden turizm ne yazık ki bugün yeni bir salgınla karşı karşıya kalmış ve ülke ekonomilerinde, sektörel dağılımda, iş oranlarında, turizm hareketlerinde ve turizm anlayışında yeni dengeler oluşmuştur.

Ortaya çıktığı günden bugüne giderek artan milyonlarca kişinin ölümüne neden olup, yaşam faaliyetlerimizi kilitleyen Covid-19 salgınında Aralık 2019 'da ortaya çıkan ilk vakanın sonunda Ocak 2020 itibarıyla Dünyanın farklı ülke ve bölgelerinden ilk vakalar gelmeye başlamıştır. Hızla yükselmeye başlayan vaka sayıları sonucunda Antarktika ve 30 ülke (Pasifik Adaları) hariç 2020 yılı nisan ayında en az 212 ülkeden vaka bildirildi. Her kıtanın farklı oranlarla etkilendiği salgınlardan salgının nisan 2020'e kadar ki süresinde en yüksek vaka sayılarıyla 1.406.899 enfeksiyon sayısıyla Avrupa ilk sırada,1.246.190 enfeksiyon sayısıyla Amerika 2. Sırada,181.119 enfeksiyon sayısıyla Doğu Akdeniz 3. Sırada,147.743 enfeksiyon sayısıyla Batı Pasifik 4. Sırada,52.266 enfeksiyon sayısıyla Güneydoğu Asya 5. Sırada,24.713 enfeksiyon sayısıyla Afrika 6. Sırada rapor edilmiştir(WHO, 2020a).

Vakaların yüz bini aştığı yedi ülke ise; ABD (1.003.974), İspanya (210.773), İtalya (201.505), Birleşik Krallık (161.149), Almanya (15.641), Fransa (157.464) ve Türkiye (114.653) olmuştur. Covid-19 salgınının gün geçtikçe insan yoğunluğunun arttığı bölge ve kıtalarda yaygınlaşması verilerle de görüldüğü üzere Dünyanın hemen her kesimini kaplamıştır (WHO,2020a). Covid-19 salgını kapsamında alınan ilk önlem ortaya çıkış yeri Çin'de olmuş, diğer önemli kararlarsa hastalığın yayılmaması adına karantina, insanların fiziksel uzaklaştırılması ve ülke giriş çıkış yasakları, bölgeler arası seyahat kısıtlamaları gibi önlemler olmuştur. Ayrıca Çin hükümeti Wuhan'da 23 Ocak 2020 tarihinde bütün iç ve dış taşımacılığı iki aydan daha fazla bir süreliğine kapatmıştır. Bu tarihten birkaç gün sonra ise Hubei Eyaletinin tümü karantinaya alınmış ve eyalette adeta yaşam durmuştur (Grydehøj vd,2020)

Turizm sektörüne gelen ilk darbe ülkelerin uyguladığı seyahat yasakları nedeniyle havayolu ulaşımına gelmiştir. Dünya çapında 2020 yılı için havacılık sektörünün turizme getireceği fayda hayalleri ve girişimleri boşa çıkmış, yolcu sayılarında yadsınamayacak kadar keskin düşüşler yaşanmış ve kısa bir süreliğine de olsa sektör durmuştur. Uluslararası Sivil Hava Örgütü (ICAO) Covid-19 salgınının Havayolu

taşımacılığa yapmış olduğu ekonomik etkilerinin mart ayından itibaren kendini hissettirdiğinden bahsetmiştir. 2020 mart ayında, geçen yılın aynı dönemine kıyasla koltuk kapasitesinin %38 oranında ve yolcu sayısında %54 oranında bir düşüş yaşanarak salgının ortaya çıkış anından 4 ay sonra 198 milyon yolcu sayısı azalmıştır (ICAO Raporu, 2020).

Covid-19'un salgını turizmin ayrılmaz bir parçası olan seyahat hareketlerinde, ülke ve bölgelerin yolcu sayılarında ve seyahat gelirlerinde olumsuz sonuçlara neden olurken, turizm sektörü içinde önem arz eder çünkü mevcut kriz turist varışlarında düşüşe neden olmuştur. Covid-19 krizinden en çok etkilenen ülkelerin çoğu sağlık krizlerinden de çok etkilenenlerdir. Birleşmiş milletler Dünya turizm örgütü(UNWTO) raporunda belirttiği üzere dünyada neredeyse tüm ülkeler seyahat yasakları, vize kontrolleri ve karantina gibi önlemler ve karantinalar uluslararası turizmde 2020 nisan ve mayıs aylarında neredeyse tamamen durmuştur.2020 yılının tamamına bakacak olursak Ocak-Aralık ayları kapsamında gelen turist sayısı %74 azalmıştır (UNWTO, 2020a).

2020 yılı bittiğinde raporlarda havayolu taşımacılığı sektöründe bugüne kadar yanan en ciddi düşüşlerin yaşandığını görebiliriz.2019 yılının son ayında ortaya çıkan bu salgın esas etkisini gözlemlemek için 2020 yılı değerlerini incelediğimizde ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) raporuna göre dünya yolcu trafiği üzerinde Covid-19'un etkisi 2019 yılına kıyasla, koltuk oranlarında %50 bir azalış ve 2699 milyon yolcu azalmasıyla yaklaşık %60 bir eksilmeye neden olmuştur. Bu durum havayollarının yolcu işletme gelirlerinde 371 milyar dolar kaybına tekâmül etmektedir. Covid-19 salgının 2021 yılındaki havayolu seyahatine etkisi ise yine salgının tesir etmediği 2019 yılıyla kıyaslandığında koltuk oranının %39 ila %40 oranında almadığı, 2.124-2.000 milyon yolcu sayısında azalma ile %47-%49 oranında azalışa denk gelmektedir. Bu durum 2021 yılına 2020 yılına göre seyahat durumunun daha elverişli olduğunu göstererek gelecek adına daha iyimser bir tablo çizmektedir(ICAO,2020).

Ülkelerin salgının çıktığı ilk 5 aylık zaman diliminde (2020 nisan ayı) Covid-19 salgını karşı aldığı önlemler seyahat kısıtlamaları turizme yön veren kararlardır. Dünya üzerinde 217 önemli turizm destinasyonlarında yaşanan gelişmeler özetle şu

şekilde raporlanabilir: Destinasyonların %45 'i sınırlarını tamamen ya da kısmen yolcuların girmesine izin vermeyerek turizme kapatıldı. Destinasyonların %30'u uluslararası uçuşları tamamen veya kısmen askıya alındı. Destinasyonların %18'i yolcu uçuşlarının yanı sıra, bazı ülkelerden gelen yolcuların transit yoluyla geçişleri de yasaklandı. Destinasyonların %7'si gelen ziyaretçileri 14 günlük bir süre için karantinaya alıp, vize engeli gibi uygulamalara gitmiştir.

Seyahat durumlarında yaşanan bu olumsuz durumlar UNWTO verilerinde 2020 yılı uluslararası turizm gelirlerinde geçen yıla göre 1,5 trilyon dolar düşüşe neden olmuş ayrıca Küresel ekonomide 2020 dünya GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) da -%3,2 ila -%3,5 bir azalışla Covid-19 krizinden önce en büyük ekonomik kriz olan 2008-2009 mali krizinden daha büyük bir zarar vermiştir. Salgının uluslararası turist varışlarında ilk etkilerine baktığımızda uluslararası turizm varışları 2020 Ocak-Ekim ayları arasında geçen yıla göre %72 oranında düşmüştür. Bunun nedeni seyahatle ilgili kısıtlamalar, sokağa çıkma yasakları ve hali hazırda seyahat için güvenli bir durumun olmaması şeklinde açıklanabilir. 2020 yılının ilk on ayında yaşanan turist azalışı uluslararası turist gelişini geçen yılın aynı dönemine göre 900 milyon daha az olmuş ve bu durum 935 milyar ABD doları kaybına (2009 uluslararası turizm krizinden kaybolduğu on kat daha fazla) karşılık gelmektedir. Turist varışlarını kıtalar özelinde incelediğimizde ise 2020 Ocak ve Ekim aylarında geçen yılın aynı dönemine oranla Asya ve Pasifikte turist varışlarında %82, Orta Doğu'da %73, Afrika'da %69, Avrupa ve Amerika'da ise %68 oranında azalmıştır (UNWTO, 2020a).

2.5. Covid-19 Salgınının Türkiye Turizmine Etkileri

Küresel bir salgından etkilenen sektörlerin başında hassas bir yapıya sahip olan bir sektör olan turizm gelmektedir. Bu kapsamda Covid-19 salgınının etkisi turizm sektörü ve seyahat hareketlerine etkisi büyük olmuştur. İlk salgın vakası Aralık 2019'da (Sağlık Bakanlığı,2020) ortaya çıkmış, salgının zamanla yayılma gücü ve hızının artmasıyla yerel bir salgın olmaktan çıkıp, küresel bir salgına dönüşmüştür. Salgına yapılan ilk müdahale sınırların kapatılması ve insan hareketliliğine son verilmesi şeklinde olmuştur. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Akdeniz kıyı şeridi bölgesindeki ülkeler, salgının yoğunluk kazandığı yerler arasında olmuş bu durumda ülkemiz kapsamında önlemlerin alınmasına neden olmuştur.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)' ne göre salgının ilk evresinde en fazla vaka görülen ülke ve bölgeler arasında Türkiye'de vardır. Dünyada vakaların çoğunluk olduğu ve insan hareketliliğinin yoğunluk kazandığı yerler arasında Akdeniz ve Avrupa bölgeleri dünyadaki en önemli ve en yoğun turizm destinasyonlarını oluşturur. Bu nedenle salgın süreci özellikle bu bölgelerdeki turizm hareketliliğini olumsuz etkilemiştir. Turistlerin çoğunlukla tercih ettiği, Akdeniz Turizm Bölgesi'nde yer alan, ülkemizde turizm yönünden olumsuz etkilere maruz kalan önemli bir destinasyondur (Akyol, 2020:14).

Literatürü incelediğimizde, Covid-19 salgınının, dünya ve ülkemiz turizmine etkilerini farklı yönleriyle ele alan çalışmalar bir hayli fazladır. Covid-19 ve turizm ilişkisine dair yapılan ilk çalışma Acar(2020) çalışması olup salgınının turizmde yaratacağı muhtemel etkilerden bahsetmiştir. Benzer bir çalışma Kıvılcım(2020), Allaeddin ve Rol(2020) Covid-19 salgında turizmde geline son durumun ne olduğu hakkında bilgi vererek bundan sonrasında ne olacağı yönünde fikir verilen çalışmalardır.

Bahar ve İlal (2020) Covid-19'un turizmde yapmış olduğu etkiyi ekonomik yönüyle ele almış, Cıtak ve Çalış(2020), Korkut vd., (2020) salgının turizm gelirlerinde ve borsa endekslerindeki oranını incelemiştir. Salgının turizmde tüketici davranışlarına, turistik tutum, davranış ve turizm anlayışımızda yaptığı etkiler Aydın ve Doğan(2020), Kılıç vd., (2020),Yenişehirli ve Salha (2020) çalışmaları tarafından incelenirken turistik tutum özelinde ,salgında hijyen kaygısının seyahat algısına etkileri ise Çekinkaya vd., (2020) tarafından incelenmiştir.Covid-19 'un turizmdeki sektörel etki (Gün ve Tutcu,2021), Türker (2020), Soylu (2020) çalışmalarında incelenirken, konaklama sektörü olan otel zincirlerindeki etkisi (Eryılmaz,2020) tarafından incelenmiştir. Covid-19'un turizmde önemli paydaşları olan rehberler üzerindeki etkisi Düzgün ve Asena (2020), Türker (2020) gibi çalışmalarda incelenmiştir. Bunun yanında, salgın öncesindeki davranışlarını sorguladığı yeni bir döneme tanıklık ederken turizmde bu anlayışla beraber uğradığı değişim Tanrıkulu (2020), Kervankıran ve Bağmancı (2020) gibi çalışmalara konu olmuştur.

Otel, pansiyon ve konuk evi gibi konaklama işletmelerini de bu süreçte kısıtlamalar getirilmiştir. Bütün turizm işletmelerinin süreci yönetebilmesi ve turizm ve seyahatin Covid-19 sürecinde kontrollü bir biçimde başlatılması için "Konaklama Tesislerinde

Kontrollü Normalleşme Süreci”, “Yeme- İçme Tesislerinde Kontrollü Normalleşme Süreci” genelgesi yayınlanmıştır. Bu genelgede genel olarak konaklama ve yeme-içme işletmelerinde uyulması gereken 18 kural olarak bütün turistik işletmelere getirilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

Covid-19 salgın sürecinde ortaya çıkan kısıtlamalar tüm küresel ve yerel turizm piyasasını da etkilemiştir. Yıllarca katlanarak artan turist sayıları ve buna bağlı büyüyen turizm gelirleri 2019 yılında yaklaşık 1,5 milyar turist sayısı ile bugüne kadar geline en iyi seviyeyi gösterirken, Covid-19 felaketinin ortaya çıkışından bugüne kadar geçen sürede eşi görülmemiş bir düşüş yaşanmıştır (UNWTO, 2020a). Sosyal yaşantımızın içinde tüm faaliyetleri etkilediği gibi turizmi de etkileyen bu durum küresel çerçevede iktisadi bir krizi tetikleyen bir olay haline gelmiştir. Covid-19 salgınının turizm sektöründe değişime neden olduğu somut ve gözle görülür etkileri bulunmakla beraber, öncelikle turizm paydaşları olan turizm firmaları ve personelleri olmak üzere turizmle ilgili hemen tüm alanlarda olumsuz yönde etki etmiştir (Bahar ve İlal, 2020).

Ülkemizde Covid-19’un izlerini ilk olarak kapanan sınırlarla birlikte azalmaya geçen turist akışında görebiliriz. Salgının yayılma hızının ve salgın nedeniyle gerçekleşen ölümlerin sayısının artışı küresel insan hareketliliğinin durmasına neden olarak, insanların seyahat özgürlüğünün kısıtlanmasına sebep olmuştur. Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde turizm bakımından zarar görmüş ve bu durum ülkeye gelen turist sayısında bugüne kadar görülmemiş bir düşüşü beraberinde getirmiştir.

Covid-19’un salgınının etkisini ülkemize yıllar içinde gelen turist sayısındaki değişimler tabloda verildiği üzere 2021 yılında ülkeye gelen turist sayısı 36.769.039, 2012 yılında 37.715.225, 2013 yılında 39.860.771, 2014 yılında 41.627.246, 2015 yılında 41.114.069, 2016 yılında 30.906.860, 2017 yılında 37.969.824, 2018 yılında 46.112.562, 2019 yılında gelen turist sayısı 51.747.191 ve son olarak 2020 yılında ülkeye gelen turist sayısı 15.971.102’dir. Covid-19 salgınının 2019 yılının son ayında ortaya çıktığı için, turizm boyutunda etkilerini 2020 yılında göstermiştir. Tabloda görüldüğü üzere ülkeye gelen turist sayısı istikrarlı bir biçimde artış göstermiş,2016 yılında bu sayıda bir düşüş yaşansa da 2020 yılında salgından kaynaklanan düşüşün yanında oldukça azdır (TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

Türkiye’de mart ayından itibaren getirilen giriş çıkış yasakları ve Covid-19 ile mücadele kapsamında getirilen kısıtlamalar ülkemizde turizm hareketliliğini belirler nitelikte olmuştur. Ülkeye giriş-çıkış yasakları ile birçok destinasyonlardaki rezervasyonlar iptal edilmiş (Akçığıt ve Akgündüz, 2020), bazı oteller ve turizm işletmeleri kapanmış, bazıları ise düşük kapasiteli bir biçimde çalışmaya devam etmiştir. Turizmde pek çok iş kolu da bu durumdan etkilenmiştir. Seyahat acenteleri ve tur operatörlerinin hizmetlerinin çoğu durmuş diğerleri ise düşük kapasiteli çalışmaya devam etmiştir. Bu durumda pek çok turizm emekçisi de işlerini kaybetmiştir.

Ülkemizde daimî turizm çalışanlarının yanında mevsimlik veya geçici işçilerinde turizme dahil olduğu turizmin en yoğun yaşandığı aylardan temmuz için SGK’nın verileri incelendiğinde covid-19 sürecinden en fazla etkilenen insanlar otellerde çalışanlar olmuş, %-80 otel çalışanı işsiz kalmıştır. Diğer konaklama sektörlerinde çalışan işçi sayısındaki düşüş %-32,5, yiyecek içecek hizmetlerinde -%2,9, seyahat acenteleri ve tur operatörlerinde %-21, havayollarında %-0,7, spor eğlence ve dinlenme faaliyetlerinde %-8,6, diğer işletmelerde çalışanlarda ise %-14,3 oranında bir düşüş yaşanmıştır (SGK,2020).

Havayolu sektörünü de salgın sürecinden en fazla etkilenenlerden biri sayabiliriz. İlk süreçte seyahat kısıtlamaları ve sınırların kapalı olması birçok havayolu şirketini iflasa sürüklemiştir. Bu süreçte uçak filosunu yarıdan fazlası durdurulurken, 18 uçak filosu salgından yalnızca birkaç ay sonra iflas ettiğini duyurmuştur. Küresel çapta Asya ülkeleri havayolu taşımacılığında iyileşme faaliyetleri gösterse de uzmanlara göre hava yolculuğunun 2024 yılından önce eski haline dönmesi beklenmemektedir (TÜRSAB, 2021:9).Salgın sebebiyle ülkeye getirilen giriş çıkış yasakları seyahat sektöründe olumsuzluklara yol açmıştır. Türkiye Otelciler Birliği (TÜROB) verilerine göre uçuş trafiğinde 2019 ve 2020 yılı verilerini kıyasladığımızda ülke içi yolculuklarda toplam %-21,1, yurt dışı yolculuklarında %-75,3, ortalama seyahat oranında ise %-42,3 bir azalama meydana gelmiştir (TÜROB, 2020).

Covid-19’dan en fazla yara alan turizm alanlarından biride otel işletmeleri olmuştur. Sınırların kapanmasıyla gelen rezervasyon iptalleri, sokağa çıkma yasakları, insanlarda salgınla birlikte gelen seyahat korkusu vb. olumsuzluklar otellerin özellikle pandemi sürecinde kapalı kalmasına ve daha az turist ağırlamasına neden

olmuştur. Çok sayıda konaklama işletmeleri işgücünde önemli düşüşler yaşamıştır. Çoğu işletme bu süreçte kapanmak geçici ya da kalıcı bir biçimde kapanmak zorunda kalmıştır (TÜRSAB, 2020).

2020 yılı turizm istatistiklerine göre Türkiye’de otellerde doluluk oranlarında %-48,2’lik bir azalma gerçekleşmiş, konaklama tesislerine 41,9 milyon kişi varışı gerçekleşmiş ve bu durum bir önceki yıla göre %-54,9 oranında azalmıştır. Konaklama işletmelerinde ortalama kalış süresinde salgında etkilenmiş 2019 yılına göre %-12,64 değerinde azalmayla 2019’da yıllık ortalama kalış süresi 2,61 iken bu orana 2,28’e düşmüştür. Otellerin toplam doluluk oranı ise 2020 yılında %-58 oranında azalış meydana gelmiştir. Bunun yanında Bakanlık ve Belediye işletme belgeli tesis sayısına baktığımızda 2019 yılına göre 2020 yılında bir artış vardır.2020 yılında toplam tesis sayısında %5 yatak kapasitesinde ise %3’lük bir artış yaşanmıştır. Ancak açılan tesis sayısındaki ve yatak kapasitesindeki bu artıştan Covid-19 nedeniyle boş kaldığı için 2020 yılı adına niteliksel olarak bir fayda sağlanamayacağını öngörebiliriz (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

Salgının ülkemizdeki otel, pansiyon gibi konaklama işletmelerine verdiği zararın yanında turizm gelirlerinde ciddi daralmalara neden olmuştur. Ülkemize gelen turist sayısındaki düşüş, turizm gelirlerinde azalmaya neden olmuş ve bu durum rakamlara yansımıştır (Tablo 1).

Tablo 1: 2019-2020 Yılları Türkiye Turizm Gelirleri ve Ziyaretçi Sayıları (TÜİK Turizm Verileri, 2021)

		Turizm geliri(dolar)	Değişim Oranı (%)	Ziyaretçi sayısı	Değişim oranı%
I. ÇEYREK (Ocak-Şubat-Mart)	2019	4 629 679	4,6	6 644 391	-15,1
	2020	4 101 206	-11,4	5 639 413	
II. ÇEYREK (Nisan-Mayıs-Haziran)	2019	7 973 963	13,2	12 762 346	-
	2020	-	-	-	
III. ÇEYREK (Temmuz-Ağustos-Eylül)	2019	14 031 122	22,0	21 611 964	-74,1
	2020	4 044 356	-71,2	5 604 155	
IV. ÇEYREK (Ekim-Kasım-Aralık)	2019	7 885 568	20,6	10 841 340	-57,7
	2020	3 913 758	-50,4	4 582 698	

*Pandemi koşullarında sınırların kapalı olması nedeniyle TÜİK tarafından anket çalışmaları yapılmadığı için turizm gelirleri hesaplanamamış ve tabloda (-) şeklinde verilmiştir.

Turizm İstatistiklerini incelediğimizde salgının 2020 yılındaki ilk etkileri (Ocak-Mart) aylarında geçen yılın aynı dönemine göre turizm gelirleri toplam 4 milyar ile %11,4 oranında azalmıştır. Ülkemizde çıkış yapan ziyaretçi sayısı 2019 yılına göre %15 azalarak 5 milyon kişi olmuştur. Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında ise pandemi nedeniyle uygulanan yasaklar, kısıtlamalar ve sınır kapılarının kapalı olması nedeniyle düzgün veriler alınamamıştır. Temmuz-Eylül döneminde ise turizmde en derin düşüşün yaşandığı dönem olmuştur. Turizm gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre %71,2 oranında azalmıştır. Turizm faaliyetlerinde yapılan harcama oranlarındaki düşüşe baktığımızda ise; Spor, eğitim ve kültür harcamaları %82,6 tur hizmetleri harcamaları %78,8 ve paket tur harcamaları ise %77,2 oranında azalmıştır. 2020 yılının son dönem (Ekim-Aralık) verilerine baktığımızda ise bir önceki yılın aynı dönemine göre %50,4 oranında azalmıştır. Genel bir yılı değerlendirdiğimizde turizm gelirleri toplam 12 milyar dolar ile %65,1 oranında geçen yıla göre azalmıştır (TÜİK, 2020; TÜİK, 2021). Bu durum Covid-19'un etkilerinin ekonomik düzeyde ne kadar ciddi hasarlara yol açtığı kanıtlar niteliktedir.

Covid-19'un turizmde yarattığı ekonomik etkilerin yanında sosyal ve psikolojik etkileri de olmuştur. İnsanların seyahat edememesi ve uzun süre evde kalması turizm

sektörünün en önemli aktörlerinden turist rehberlerinin çalışma alanında sınırlandırmış ve bu süreçten ekonomik ve psiko-sosyal olarak etkilenmelerine neden olmuştur. Ülkemizde haziran ayından itibaren kısıtlamaların azalmasıyla Yeni Normal Dönem için turizm adına alınan kararlarda turist rehberleri içinde uyulması gereken kurallar vardır. Bu durum rehberlerin eskisi kadar rahat şartlarda çalışamamasına neden olarak, onları meslekleriyle ilgili tedirgin ve özgüvensiz bir duruma sürüklemiştir. Ayrıca rehberlerin pandemi sürecinde yaşadıkları maddi kayıplar ve psikolojik yıpranmalar onları sektör dışı yönelimlere itmiştir (Düzgün ve Asena, 2020).

Salgının seyrinin zaman içinde değişmesiyle birlikte “Yeni Normal” adı verilen bir döneme girilmiş ve bu dönemle birlikte her şeyden önce turizmin öznesi olan, yaşayan, sorgulayan, deneyimleyen ve hissedilen bir varlık olan insan figürünü değişime uğramıştır. Sosyal hayatta pek çok farklı sıfatlarla kimlik kazanan insan turizmde bir gezgin olarak bu dönemden oldukça etkilenmiş ve bu konu turistlerin tüketim ve tutum davranışlarının değişimi olarak (Aydın ve Doğan, 2020; Yenişehirli ve Salha, 2020; Kervankıran ve Bağmancı, 2020; Arslan ve Kendir, 2020; Tanrıku, 2020; Demir vd, 2020) çalışmalarda incelenmiştir.

Turistin turizm hareketlerinde öncelikli olarak değişimi iç turizme yöneleceği şeklindedir. Seyahat niyeti üzerindeki risk, güvenlik ve endişe unsurları belirleyici olduğu için insanların turizmdeki yeni normale dönüşü, psikolojik olarak kendilerini rahat hissettikleri bildikleri ve güvenli buldukları yakın mekanlara olacaktır (Demir vd., 2020). Yenişehirli ve Salha (2020) bir grup turist üzerine yaptıkları çalışmada yine, insanların salgınla birlikte iç turizme yöneleceği ifadesini destekler niteliktedir. Çalışmada salgınla birlikte turizm talepleri değişime uğradığı, tatile çıkacak insanlar lüks oteller yerine doğa tabanlı, sosyal mesafesi doğanın kendisinde var olan bungalov, hobbit evler, glamping gibi konaklama alanları tercih edecekleri için mevcut turizm endüstrisinin de bu durumda yön değiştireceği belirtilmiştir.

Salgının turist tüketici davranışlarında yaptığı değişimin yanında turistlere yeni alışkanlıklar kazandıracağı yönünde fikirlerde vardır. Salgının devam ediyor oluşu, kalabalıktan uzak durma düşüncesini beraberinde getirerek insanları daha az kalabalıkla yapılan alternatif turizm türlerine yöneltecektir. Butik turlar, kamp, karavan kiralama, yat kiralama gibi tatil türlerinin bundan sonraki süreçte daha çok

tercih edilebilirken, tatil zamanları içinde, bundan sonra sezonluk yoğunluk yerine sezon sonu ya da sezon başı gibi daha az insanın olduğu zaman dilimleri seçilecektir (Aydın ve Doğan, 2020).

Yeni normalle birlikte değişen turist davranışlarımızı ve tatil anlayışımızdan bahsederken, bu düşüncenin olduğu zamanı es geçmemek gerekir, insanın kendini ve çevresinde meydana gelen bu olağanüstü durumu sorguladığı zaman dilimi karantina zamanında olmuştur. İnsanlar salgınla birlikte içinde bulunduğu sosyal hayatı ve yaşamın tüm dinamiklerini kendi perspektiflerinden geçirirken seyahat davranışları da bu sorgulamaya dahil etmiştir.

Bu sorgulama sürecinin ardından seyahate katılanlar, turizmi yalnızca bir ziyaret ve günlerini sadece eğlenmek ve kumsalda geçirmek olarak görmenin ötesinde, seyahat etme eylemini seyahatin anlamını çözmek, insanın kendini gerçekleştirme, kişisel dönüşümü ve gelişimi için bir yol olarak görebilecektir. Covid-19 ile birlikte turizmin geleceği bu anlamda sosyal bir dönüşüme evrilerek bugüne kadar varolan ancak bir krizle ortaya çıkan duygu ve düşüncelerde, evrensel bir konu olmuş, insanlar artık yerelin değerinin bilindiği, turizmde engelli ve yaşlılar gibi dezavantajlı grupların önemsendiği, kadınların düşük profilli işler yerine daha değerli işlerde çalıştığı, turizm sektöründeki emekçilerin haklarını layığıyla aldığı bir toplum düzeni istemektedir (Kervankıran ve Bağmancı, 2020).

3. MEKAN VE DUYGU PERSPEKTİFİNDE DÖNEMSELLEŞTİRME

3.1. Nevşehir Turizmine Genel Bakış

Nevşehir'i de içine alan, geniş bir coğrafi sahaya karşılık gelen Kapadokya Bölgesi, jeolojik ve jeomorfolojik geçmişi sayesinde ilginç oluşumların merkezi olmuştur. Bu durum Nevşehir'e zamanın mekana kattığı değerlerle birlikte emsalsiz bir turizm değeri kazandırmıştır. Bölgenin bu eşsiz doğası, 1985 yılında Göreme ve çevresindeki alanların Unesco Dünya Miras Listesine dahil edilmesiyle şehre, uluslararası bir tanınırlık getirmiştir.

Nevşehir'in zaman içinde dünyanın en önemli turizm merkezlerinden biri haline bürünmesi tabii ki tek bir nedene bağlı değildir. Bölgenin bu farklı ve emsalsiz doğasının yanı sıra, topraklarında misafir ettiği medeniyetlerin izleri (Eski kaleler, peribacaları içindeki evler, güvercinlikler, depolar, yer altı şehirleri, kayadan oyma ibadethaneler, kiliseler, han, hamam, kervansaray vb.) ile insan mekan birlikteliğinin en güzel örneklerini sunar. Bunun yanı sıra toprak ve taş diyarı Kapadokya'nın kendine özgü el sanatları, güzel atlar diyarı oluşu, bölgenin doğasıyla bütünleşen balonları, nispeten modern bir turizm unsuru olan ATV ve bisiklet turlarıyla bölge içinde birden fazla çekim unsuru bulundurulur. Ancak bu çeşitlilik Kapadokya'da bir karmaşadan çok bir ahenk içindedir. Kapadokya'ya gelen ziyaretçiler kendini bölgenin o kahverengi doğasına ve otantik büyüüne kaptırır.

Kapadokya'nın içinde çok yönlü çekicilikleri barındırmasıyla bölgede pek çok turizm çeşidi ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilk akla gelen şüphesiz balon turizmidir. Ülkemizde sıcak hava balonuyla özdeşleşmiş olan Kapadokya'da 1990'lı yıllara dayanan sıcak hava balonculuğu zaman içerisinde bölgenin katma değeri en yüksek

ekonomik geliri haline gelmiştir. Kapadokya’da sıcak hava balonculuğu yalnızca ülkemizde değil yurtdışından gelen ziyaretçiler içinde en büyük çekim unsurudur (Özen ve Özdemir,2019). Bu yönüyle Kapadokya, balonculuk faaliyetlerinden bağımsız düşünülemez. Bölgeye gelen turistler için hazırlanan tüm turizm ürünlerinde sıcak hava balonu yer almakta ve simgelenmektedir. Esasen sıcak hava balonunda görülmek istenilen manzarayı peribacaları oluşturmaktadır. Çünkü peribacaların bu kadar yoğun ve bir arada olduğu bir topografya ancak Kapadokya’da görülebilmektedir (Şekil 2). Yıllardır bölgenin simgesi ve turizm değeri, peribacaları üzerine kurulmuş olsa da Tucker ve Carnegie (2014)’a göre 1990’lı yıllardan bugüne geçen sürede Kapadokya imajı artık sıcak hava balonlarıyla bir hale gelmiştir. Bu nedenle Kapadokya adına, insanların destinasyon seçiminde en güçlü imajının, sıcak hava balonları olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 2: Nevşehir'de Sıcak Hava Balonlarından Görünümler

Turizm amaçlı yapılan sıcak hava balonu faaliyetlerinde, sıcak hava balonculuğunun verimli olabilmesi için hava şartları ve topografyanın uygun olması gerekmektedir. Bu şartlara bakıldığında dünyada ender oranda sıcak hava balonculuğunun yapıldığını söyleyebiliriz. Bu özelliklere baktığımızda karasal iklimin hüküm sürdüğü Nevşehir’de gece ve gündüzden oluşan sıcaklık farklarından oluşan hava akımıyla birlikte balon havada hem yatay hem de dikey bir şekilde kolayca hareket edebilir (Özen ve Özdemir, 2019). Ayrıca uygun hava şartlarından dolayı yılda yaklaşık 300 gün uçuş yapılabilen bölgede topoğrafyanın da ender oluşu, toprağın renkli katmanlar halindeki görüntüsü balona binenler için görsel bir şölen oluşturur. Kapadokya’da balonculuktaki uygun şartlardan ötürü balon şirketleri ve balon sayısı gün geçtikçe artmış SHGM (2020) kayıtlarına göre bölgede 27 balon işletmesi ve

toplam 104 balon vardır. Bahsettiğimiz bu özellikleriyle Kapadokya ülkemizin yanı sıra dünyaca ünlü bir balon turizm merkezidir.

Balon turizminden bahsettikten sonra bölgenin etnik yapısına en uygun olan ve bölgenin otantik duygusunu anlatırken ele alacağımız en geniş turizm çeşidi olan kültür turizmidir. Diğer pek çok turizm türlerini geniş bir yelpazede toplayan kültür turizmi Kapadokya Bölgesini tanımlarken bize en uygun başlığı verir.

Bu turizm türü Kapadokya Bölgesinin turizmini tanıtırken ele alacağımız mevcut diğer turizm türlerinin içerisinde de yer almaktadır. Çünkü Kapadokya Bölgesi içinde barındırdığı ve yaşattığı olgularla topraklarında çok yönlü izler taşımaktadır. Bu yönüyle Kültür turizmi içinde incelenmeye değer malzeme oldukça fazladır. Kapadokya Bölgesinin oluşumu, doğal yapısı, bu doğal yapıyı kullanım biçimiyle ortaya çıkan mimarisi, geçmişten bugüne pek çok medeniyetlerin tarihi ve medeniyetlere ait dinlerin bugünkü izleri (manastırlar, camiler, kiliseler vb.) ata yadigarları, testi çömlek yapımı, film ve dizileri, bölgenin önemli isimleri ve bu isimlerle süregelen Bektaşilik gibi dini öğretileri, folkloru, gelenekleri, düğünleri vb. gibi kültür turizmi içerisinde sayabileceğimiz pek çok malzemeye sahiptir.

Yerleşme tarihi çok eskilere dayanan Kapadokya oyulmaya ve şekil vermeye müsait yapısıyla, peribacaları içerisi oyularak yapılan pek çok mesken örneğine sahiptir. Bunların yanı sıra düz yüzeylere tuf depoları oyularak birden fazla yer altı yerleşim merkezleri oluşturulmuş ve bu durum bölgenin kültürel bir turizm merkezi olmasını da beraberinde getirmiştir. Anadolu toprakları yüzyıllardır pek çok medeniyeti bünyesine almış ve buldukları yerlere yaşam biçimlerini yansıtmışlardır. Kültür, bize eskiden bugüne taşınan bir parça yaşanmışlıktır. Bir yerde bizden önce kim yaşamışsa onların düşüncelerini, hislerini, zamanın şartlarını nasıl değerlendirdiklerini, mekana bakış ve onu yorumlayış biçimlerini görmek demektir. Bölgeye gelen turistlerde kültür turizminin en güzel izlerini Kapadokya Bölgesinde görebilir.

Bugün Nevşehir'de Ürgüp-Göreme-Avanos üçgeni yılın her döneminde turistik faaliyetlerin yoğunluk gösterdiği alanlardır. Avanos'ta Nevşehir topraklarının bölge insanına mirası yüzyıllardır sürdürülürken bölgedeki turizm canlılığının da getiriyle önceden sadece geçim kaynaklı bir zanaat iken günümüzde bölge adına önemli bir

turistik ürün pazarlaması haline gelerek daha da zenginleşmiş ve bu bölgenin vazgeçilmez ögesi haline gelmiştir (Doğanay ve Zaman,2016).

Nevşehir'deki çanak çömlek yapımı kültür turizmi içerisinde sayabileceğimiz beklide en önemli turizm ögesidir. Ürgüp ve Avanos özellikle bu kültürün yoğun olarak görüldüğü yerlerdendir. Öyle ki “Kör de bilir Avanos’un yolunu testi çanak kırığından bellidir.” sözü yörenin bu yönüyle ünlendiğinin bir kanıtıdır. Buraya gelen yerli ve yabancı ziyaretçiler için, her biri birbirinden farklı ve rengarenk çanak çömlekleri görmek ve yapılışını izlemek bölgede görsel bir şölen demektir. Bu bölgenin önemli bir turizm merkezi olmasıyla birlikte eskiden bu zanaat sadece belli başlı ve temel malzemelerle oluşturulurken, günümüzde birbirinden farklı şekilleriyle, renkleriyle ve motifleriyle bölgenin önemli bir turistik ürünü haline gelmiştir.

Hristiyanlık dünyası açısından önemi büyük olan yerlerden biriside Kapadokya Bölgesidir. Erken dönem Hristiyanlığın yayılmasında önemli merkezlerden birisi olan Kapadokya 2. Yüzyılın sonlarında oldukça fazla sayıda Hristiyan varlığına sahip olmuştur Kapadokya 3. yüzyılda önemli rahipler Hristiyanlıkla ilgili bildirimlerini dini düşünce ve yaşantılarını din yoldaşlarıyla paylaştıkları önemli merkezlerdendir.

Kapadokya bölgesi ayrıca Hristiyanlığın ilk yayıldığı dönemlerde önemli bir merkez olmuş ve bu dini kabul edenlerin gizlenmesi adına bölgede yer altı yerleşimleri kurulmuştur. Bugün Roma ve Bizans dönemlerinden kalma kilise ve manastırların yanı sıra, en çok ziyaret edilen yerlerden biriside eskiden yer altı yerleşim merkezlerinden biri olan Derinkuyu’dur. Bu tür yer altı yerleşmelerine Göreme Vadisinde de tanıklık etmek mümkündür. Nevşehir içinde pek çok dini kalıntı ve inançları bünyesinde barındırır. Erken dönem Hristiyanlığa ait kiliseleri ve peribacaları bölgenin her bir köşesinde karşınıza çıkar. Göreme ve Zelve ilk Hristiyanların yaşadığı manastır, peribacaları ve kiliselerin bulunduğu eski bir yerleşim yeridir (Doğanay ve Zaman, 2016).

Hristiyan halkının gizlenme ve saldırı sırasında sığınma amaçlı olarak Kaymaklı, Derinkuyu ve Ihlara Vadilerinde yer altı şehirleri inşa edilmiştir. Nevşehir İl Kültür ve Turizm Valiliğinden alınan veriler ışığında vadilerde, peribacalarında ve yer altında 400 tane kilise ve şapeller bulunur. Ayrıca tespit edilebilen 200 yer altı şehrine

sahiptir. Şunu rahatça söylemek gerekir ki ülkemizde en fazla kilise ve yer altı şehrine sahip yerleşim yeri Kapadokya Bölgesidir. Göreme ve Zelve vadilerinin yanında Gomedra ve Açıksaray Vadilerinde de çok sayıda kilise ve manastır bulunmaktadır. Buralardaki Tokalı, Karanlık, Elmalı, Yılanlı, El Nazar ve Kılıçlar gibi kilise, manastır ve hatta şarapnelerde birbirinden güzel renk ve desenlerde freskler vardır.

Kapadokya yöresinin tanınırlığında bölgede çekilen film ve dizilerin payını da unutmamak gerekir. Film ve dizilerin destinasyon üzerindeki etkileri, diziler ve filmler içerisine yerleştirilen imajlar ile turisti mekana çeken özellikler, film turizmi kapsamında incelenmektedir. Bu yönüyle film ve dizilerde yaratılan Kapadokya imajını görmek için pek çok turist bölgeyi ziyaret etmektedir.

Bu turizm türü, bugüne kadar pek çok film ve dizide mekan olarak seçilen Nevşehir'in doğal ve kültürel yapısının tanıtımında önemli bir rol oynamaktadır. Kapadokya'da çekilen film ve diziler sayesinde bölgenin doğal ve sıra dışı görünümü pek çok izleyicinin dikkatini çekmiş, senaryolarda geçen hikayelerle yörenin tabiatı ve otantik yapısı birleşince Kapadokya Bölgesi, insanların gezip görmek isteyeceği bir destinasyon haline gelmiştir. Bahsedilen bu özelliklerinden ötürü burada geçen film ve diziler şehre turizm açısından farklı bir yön kazandırmış ve birden fazla çalışmanın konusu haline gelmiştir (Şahin vd., 2003; Çavuşoğlu, Baban ve Özdemir, 2011; Güngör ve Uysal, 2019; Merdim, 2019; Koçak, 2019). Dünyanın diğer pek çok yerinden farklı olan görünümü ve zengin kültürel geçmişiyle Nevşehir, bir film platosunu andırmaktadır. Bu sıra dışı görünümüyle bir panoramaya benzeyen Nevşehir'de pek çok film, dizi, reklam filmi, belgesel ve klip çekimleri gerçekleştirilmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren ulusal yapımların yanı sıra uluslararası pek çok yapımcının da tercih ettiği bir mekan haline gelmiştir. Nevşehir'de film çekimlerinde en sık kullanılan mekanlar, Ürgüp, Göreme Açık hava Müzesi, Ananos, Hacıbektaş, Zelve, Çavuşin, Uçhisar, Ortahisar, Mustafa Paşa ve Devrent Vadileridir (Güngör ve Uysal, 2019).

Şekil 3: Göreme'de At Çiftliğinden Bir Görüntü

Kapadokya Bölgesinin doğa temelli yapılan atçılık, ATV turları ve doğa yürüyüşleri de turizmde bölgenin en önemli katma değer unsurlarındandır. Atçılık bunlardan en eskisidir. Öyle ki bölgenin eski bir ismi olan pers dilindeki Katpatuka “Güzel Atlar Ülkesi” anlamına gelmektedir (Altıntaş, 2011: 415). Bölgenin Güzel atlar ülkesi olarak anılması turizm yönünden ayrı bir mana ve değer niteliği taşımaktadır. Bu isim turizm adına bölge için bir çağrışım yaratır. Eski çağlarda bölgede atların yoğun olarak görüldüğü bir bölge olan Kapadokya bölgesindeki atçılık faaliyeti, geçmişten gelen önemli bir kültürel uğraştır. Bu yönüyle bölgedeki atçılık, turizm faaliyeti içerisinde kullanımıyla geleneksel olanın, günümüzde modernle buluşması adına iyi bir örnektir. Bölgede alternatif ve sürdürülebilir bir turizm türü olan atçılık sayesinde, bölgede motorlu araçla gezilemeyecek emsalsiz güzellikteki vadiler, turistler tarafından keşfedilebilmektedir.

Kapadokya Bölgesi, geçmişte farklı uygarlıkları ve kültürleri misafir etmesiyle birlikte önemli doğal ve kültürel kaynakların bir arada görüldüğü topraklardır. Bu toprakları birde at üzerinde görebilmek üzere yapılan bu etkinlikler bölgenin turizm potansiyelinin gelişmesinde olumlu etkiler yaratacaktır. Bölgede alternatif bir turizm türü olarak gelişen atın kullanımı, bölgedeki belli alanlarda kurulan at çiftlikleri işletmelerine bağlıdır. Atlı doğa yürüyüşleri tarihi ve doğal güzelliklerin bulunduğu sahalarda gününbirlik ya da birkaç günlük gezi programları şeklinde gerçekleştirilmektedir (Güngör,2016).

Nevşehir’de doğa temelli vadi yürüyüşleri, atlı doğa yürüyüşleri, balon turizmi gibi macera turizmi içerisinde arasında sayabileceğimiz ATV (All-Terrain Vehicle) turları da bölgenin turizm payı içinde azımsanmayacak seviyededir. Kapadokya Bölgesinde yaya olarak gidilemeyecek kadar uzun, araba veya otobüslerle erişilemeyecek kadar dar ve rampalı alanlar vardır. Bu durumda Nevşehir doğasının saklı güzelliklerini görmek adına ATV turları tercih edilebilir. Açık alanda sürüş keyfi yaşamak bölgenin havasını solumak ve engelsiz görüş mesafesine sahip olmak bölgeye turist olarak gelen pek çok kişiyi ATV binmeye iten nedenler arasında sayılabilir.

3.2. Mekansal Duygu Üretiminin Dönemselleştirilmesi

Duygu ile ilgili tanımlara alan yazında baktığımızda çeşitli tanımlara rastlamaktayız. Lazarus (1991) hayatımızda önemli roller oynayan duyguların birçok özelliğinin olduğundan ve ortaya çıkış sebepleri arasında davranışsal ve fizyolojik nedenler yer almasının yanında duyguların öncelikle psikolojik kaynaklı olduğunu söylemiş ve bu şekilde tanımlamıştır. Lazarus bu tanımları yaparken duygunun üç temel özelliğini vurgulamıştır. Bu özelliklerden ilki fizyolojik rahatsızlık veya ruh halinde yaşanan değişim, ikincisi dışı vurulmayan davranım eğilimi ve üçüncüsü ve en sık yaşananı “duygulanım(affect)” kavramı olarak adlandırılan bireydeki öznel bir oluşumdur. İçerisinde birden fazla olguyu barındıran bir kavram olan duygulanım(affect-affectivity) ,üzgün, mutlu ve ya kızgın olmak gibi belirli bir duygunun ne kadar keskin bir biçimde yaşandığı veya belli bir insana, olaya ve nesneye karşı nasıl tepki gösterildiğini ifade eden bir kavramdır(Lazarus,1993).

Werner ve Gross (2010) ise duyguların, çeşitli, hafif veya şiddetli, olumlu ya da olumsuz, genel veya özel, kısa yada uzun, birincil yada ikincil olduğundan bahsetmektedir. Duygu tanımlarının çeşitli olmasının yanında, konuyla ilgili yapılan araştırmalarda genel bir fikir birliği vardır. Duygular en genel ifadesiyle deneyimsel, davranışsal ve fizyolojik boyutlarda ve çok bileşenli bir yapıya sahiptir (Gross,1999).

Duygu Coğrafyaları ise Beşeri coğrafyada zaman içerisinde farklı ve yeni anlamlar yüklediğimiz “mekan” kavramını ilgilendiren nispeten yeni bir konudur. Bu konuyu Coğrafyada dönemsel anlayışlardan olan Postmodernizm kavramı çatısı altında inceleyebiliriz. Mekan kavramı Postmodern Coğrafya anlayışıyla birlikte, coğrafi

düşüncelerin bugüne kadarki mekan tasvirinden farklı bir anlam kazanmış ve kendini yeniden inşa etmiştir. Coğrafya biliminde postmodernizm akımına kadar geçen sürede Coğrafi düşüncenin bilimsel paradigmasının nasıl inşa edildiğini ve bir bilim olarak nasıl geliştiğine kısa değinmek gerekir. Tümertekin ve Özgüç(1998) 'de 18. Ve 19. Yüzyılda artık bir bilim olarak kabul gören Coğrafyanın, Blance ve Ratzel gibi ünlü bilim adamlarının öncülüğünde “Bölgesel Coğrafya” olarak bildiğimiz bir yaklaşımın Coğrafyadaki ilk yaklaşım olduğunu belirtmişlerdir. Bu yaklaşımın temel işlevi aslında batı toplumlarının aydınlanması (sömürgeye dayanması) ile batının dışında kalan öteki, bilinmeyen diyarların keşfedilmesi ve aynı sömürge anlayışının politik ve stratejik hedeflerinin yürütülme çabasıdır (Tümertekin ve Özgüç,1998).

20. yüzyıla gelindiğinde ise diğer bütün bilimlerde olduğu gibi sosyal bilimlerde daha bilimsel bir yol izlenmesi gerektiğini savunan bir görüş yayılmış ve Bölgesel Coğrafya yaklaşımı eleştirilmeye başlanmıştır. Sosyal bilimlerinde diğer doğa bilimleri gibi belirli yasalara ve metodlara dayanması gerektiğini belirten bu görüş August Comte önderliğinde gelişmiş ve mantıkçı pozitivist yaklaşım olarak adlandırdığımız bu görüş Coğrafyacılar tarafından benimsenmiştir. Bu dönemin temel özelliği coğrafyayı, daha bilimsel ve nomotetik kılma çabası olmuştur(Yavan,2005). Evrende her şeyin hesaplanabilir, sayısallaştırılabilen, mutlak doğruların olduğunu savunan bu pozitivist yaklaşıma göre coğrafyanın ana teması olan mekan, bu dönemde tasviriden uzak, toplumsal ve doğa olaylarının gerçekleştiği, toplumsal süreçlerin pasif olduğu, belirli koordinatlara sahip salt bir uzay parçası olarak ele alınmıştır (Tekeli,1979). Sonrasında ikinci dünya savaşına kadar geçen sürede, yaşanan teknolojik gelişmelerle Coğrafyada daha pozitivist olma çabası, uzaktan algılama, bilgisayar tekniklerinin gelişmesi, hava fotoğraflar vb. gibi artan ölçme ve hesaplama teknikleriyle birlikte bu nomotetik anlayış zirveye ulaşmıştır (Arı,2005).

Savaş sonrası dönemde bölgelerin ve ulusların gelişmesi için mekânsal kalkınma politikalarıyla birlikte coğrafyada mekanın sayısallaştırılması pozitivist paradigmaya vurguyu arttırırken 1970'lerde bilimlerde sayısallaştırmaya yönelik bu yaklaşım eleştirilmeye başlamıştır.1970'li yıllarda esasen pozitivist yaklaşıma birden fazla eleştirinin getirilmiş ve yeni paradigmatik değişimler yaşanmıştır.

Trochim (2006)'ya göre pozitivist yaklaşıma gelen sosyal bilimlerdeki, eleştirel teori, feminizm, postyapısalcılık ve diğer temel radikal söylemler “postmodernizm” altında toplanan bir değişimi getirmiştir. Post-pozitivist ya da postmodernizm'e göre gerçeklik saf, ölçülebilir, belirli şekilde formüle edilen, arı bir bilgidir ibaret değil aksine, düşünce ve tutumlarımızdan etkilenen bir yapıdadır. Bu nedenle gerçeklik onu inceleyenin algısından ve düşüncesinden bağımsız değildir. Bu yüzden bilgi pozitivistin savunduğu objektifliğin aksine sübjektif ve bağlamsaldır (Bryman,2008). Bu bakımdan postmodern yaklaşım bilim yapılırken yalnızca tek bir doğrunun olmadığını ve bilim yapanın merceğinden geçenlerinde önemli ve kayda değer olduğunu vurgulayan bir yaklaşımdır.

Bilimde sübjektifliği katan postmodernizmle birlikte sosyal bilimlerde farklılıklar, belirsizlikler, bağlamsallık ve kararsızlıklar, evrensel olmaktan çok yerel olmak ve çoklu doğrular gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır(Martin,1994). Bu yönüyle postmodernizm pek çok bilimi etkilemiş ve yeni anlayışlar getirmiştir. Coğrafya biliminde ise Postmodernizmin bir türevi olan Postyapısalcı Coğrafyanın mekan ve duygu ilişkisine dair ilk bağlantı kurulan yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz. Postyapısalcı Coğrafya çok boyutlu ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Ayrıca Postyapısalcı Coğrafya içerisinde duygu, duygulanım, affect kavramları özel bir yer kaplar. Duygu kavramı, özenin içten dışa yansıyan, donmuş bir durum hali olarak tanımlanırken, duygulanım öznenin(insanın) etrafını saran tüm unsurlarla aynı süreci paylaşma hali olarak tanımlanır. Affect kavramı ise temsil ötesi teorisinin yedi özelliğinden birisidir. Postyapısalcı coğrafyaya göre, coğrafyacı mekana bakarken mutlak ve kesin doğruları görmez, çevreye yaptığı gözleme özneyi yani kendisini de dahil eder. Bu yönüyle mekana bakışta, insanın bir iç dünyasının olduğunu ve bu durumun göz ardı edilmemesi gerektiği görüşünü benimsemektedir. Postyapısalcı Coğrafya başlığında, çalışmamızı farklı bir bakış açısıyla incelememizi sağlayan Duygu Coğrafyalarını, insanların küçük ya da büyük ölçekte, geçmişte bugünde ve gelecekte, çevreleriyle yani yaşadıkları mekanlarda ürettikleri duyguları incelemektedir. Ancak bu salt tanım Duygu Coğrafyalarını anlamak ve anlatmak için yeterli değildir. Duygu Coğrafyaları içerisinde duygu, duygulanım, effect ve atmosfer gibi birçok kavramı barındırır. Atmosfer kavramı salgının duygu perspektifiyle incelenmesi açısından önemlidir. Atmosfer kavramı belirli bir mekanda, özne, nesne, zaman, mekan, olay vb. gibi pek çok unsurun bir arada

bulunması halidir. Ayrıca bu unsurlardan ortaya çıkan duyguların, insanın içinden ve dışından halleridir. Bu yönüyle baktığımızda, salgın insanlarda alışılmışın dışından bir atmosfer yaratır ve bizde farklı duygular üretir. Yani duygu coğrafyaları denilince, belli mekanların belirli zamanlarda tüm unsurlarla eş zamanlı ya da bir süreç halinde duygu üretimi akla gelir. Kısaca mekan duyguları üretir.

Ortaya çıktığı günden bugüne kadar, insan hayatına farklı yönleriyle yansıyan Covid-19 virüsünün, yaşamın her alanında bıraktığı etkiler, belirli bir sürece tabii olmuştur. Bu nedenle Covid-19 sürecini kendi içinde incelediğimizde, her bir zaman dilimi hayatın farklı bir aşamasını kapsamış ve değişime uğratmıştır. Salgın başladığından itibaren günümüze kadar yaşanan gelişmelere bakıldığında Covid-19 salgınının mekânsal perspektif de hesaba katılarak, insanlar üzerinde farklı duygu ve düşünceler ürettiği bir olgudur. Bu anlamda salgının ortaya çıkış zamanı olan 2019 yılının sonundan 2022 yılına kadar geçen süre altı farklı dönem şeklinde ele alınabilir. Bunlar: Söylenti Dönemi, Kaos Dönemi, Geçici Rahatlık Dönemi, Yüzleşme Dönemi, Eş Zamanlı İkili Duygu Dönemi ve Yeni Duruma Alışma Dönemi'dir (Tablo 2). Bu dönemlerden ilki, Söylenti Dönemi olarak adlandırdığımız dönemdir (Tablo 3).

Dönemselleştirme yaparken, dikkat ettiğimiz kriterler öncelikle salgının ülkenin genel gündemine, bu gündemin genel olarak turistik mekanlara ve daha özeldede de Kapadokya Bölgesine nasıl yansıdığı merkezinde olmuştur. Bu gündemi belirlerken salgında küresel olarak yaşanan yeni gelişmeler takip edilmiştir. Salgınla mücadele kapsamında ülkede alınan kararlar, karantina tarihleri, sokağa çıkma yasakları, normalleşme için atılan adımlar dönemselleştirmeye dahil ettiğimiz önemli kriterlerdir. Dönemselleştirme yaparken dünyada ve ülkemizde Covid-19 salgına dair yazılı ve görsel tüm haber kaynakları takip edilmiş, haber metinleri ve internet kaynakları incelenmiştir. Bahsettiğimiz tüm bu yöntemlere ilaveten önemli bir turizm merkezi olan Kapadokya Bölgesinde 2019 yılından 2022 yılına kadar geçen süre zarfında bu bilgiler katılımcı gözlemlerle birlikte harmanlanarak araştırmaya dahil edilmiştir.

Ayrıca bir hususun altı çizilmelidir. Bir dönem incelenirken Covid-19 virüsünün seyri ve bu kapsamda yaşanan diğer olaylar bir duyguyu yansıtacak şekilde ele

alınmaya çalışılmış ancak bazen genel bir olay örgüsü dışında gelişmeler yaşanmıştır. Yasaklarla dolu bir dönemden bahsederken kısa bir süre için gelen serbestlik, bu duruma örnek gösterilebilir. Ancak bu durumun, adlandırdığımız dönemin genel atmosferini bozmadığı düşüncesiyle ele alınmıştır. Bu durum dönemselleştirme çabasının araştırmadaki sınırlılıklarından biridir.

Dönemselleştirme ile ilgili diğer bir sınırlılık ise, adlandırdığımız dönemler belli bir ortak gündemle ve olay örgüsüyle sıralandığı için, her dönemin süresi aynı olmamıştır. Bazı dönemler, 2 ay kadar kısa bir süreyi kapsarken, bazı dönemler 6 aylık bir zamana tekâmül etmektedir. Böyle bir bakış açısı araştırmanın konusu ve teması ile de örtüşmektedir. Duygu coğrafyalarında zaman ve mekan kavramları klasik ölçü ve tanımlamaların ötesindedir. Örneğin, tıpkı gündelik hayatta olduğu gibi yaşanan an belli duygulara göre insanlar tarafından kısa ya da uzun olarak algılanabilir. Bu bağlamda dönemlerin uzunluğu ve kısalığında ziyade yaşanan duyguların niteliği ve yoğunluğu öne çıkmaktadır.

Dönem	Yaklaşık Başlangıç ve Bitişi Tarihi
Söylenti Dönemi	31 Aralık 2019-30 Mart 2020
Kaos Dönemi	1 Nisan 2020-30 Mayıs 2020
Geçici Rahatlık Dönemi	1 Haziran 2020-30 Ağustos 2020
Yüzleşme Dönemi	1 Eylül 2020- 30 Kasım 2020
Eş zamanlı ikili Duygu Dönemi	1 Aralık 2020-30 Mart 2021
Yeni Duruma Alışma Dönemi	1 Nisan 2021-1 Ocak 2022

Tablo 2: Covid-19 Salgın Dönemleri

3.2.1. Söylenti Dönemi

Söylenti dönemi, Çin'in Wuhan kentinde dünyada daha önce rastlanılmamış ateşli hastalıktan ötürü hastaneye gelen kişilerle başlayan ve devamında tüm dünya ülkelerine hızla yayılan yaklaşık 3-4 aylık bir süreci kapsadığı söylenebilir. 2019 yılının son ayında ortaya çıkan, temas yoluyla bulaşan ve tedavi edilemeyen bir hastalık olan virüs, ilk olarak SARS-CoV-2 olarak adlandırılmış (Xu vd., 2020), daha

sonrasında bugün anılan adıyla Covid-19 virüsü olarak isimlendirilmiştir (WHO, 2020c).

Hastalık Aralık 2019'da ortaya çıkıp, kısa bir sürede neredeyse tüm ülke ve bölgelere yayılmıştır. Bu dönemde salgının ortaya çıkış yeri olan Çin, hastalığa Covid-19 salgını öncesindeki bilinen yöntemlerle yaklaşmıştır. Bu yöntemlerin yanında, virüse karşı tecrit, karantina ve insanların fiziksel olarak birbirinden uzaklaştırılması gibi önlemler alınmıştır. Covid-19 virüsüyle mücadele için Çin Hükümeti, salgının merkez üssü olan Wuhan eyaletini, 23 Ocak 2020'de sıkı bir şekilde kapatıp, iç ve dış yolculukları iki aydan fazla bir süre için yasaklamıştır. (Grydehoj vd., 2020). Daha sonrasında Çin'in sınırlarını kapatması, ülke içindeki üretimin belli bir oranda durmasıyla ithalat ve ihracaatın kesintiye uğraması ve Çin'in virüse karşı izlemiş olduğu diğer politikalar, siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik olarak küresel ölçüde, tüm dengeleri değiştirmiştir. Söylenti dönemi olarak adlandırdığımız bu dönem, aslında var olan bir düzenin her anlamda değişmeye başlayacağı bir dönemin en önemli göstergelerindendir.

Covid-19 virüsünün ilk olarak dünyada ve daha sonra da ülkemizde ilk yayılım sürecini ve bunun meydana getirdiği değişimleri verileri ışığında incelediğimizde süreç kronolojik olarak şu şekilde gerçekleşmiştir (TÜBA, 2020; EURONEWS, 2020; WHO, 2020b)

Tablo 3: Birinci Dönem: Söylenti Dönemi

31 Aralık 2019	Çin'in Wuhan eyaletinde daha önce rastlanılmayan bir hastalık vakası, Dünya sağlık örgütüne bildirildi.
05 Ocak 2020	Dünya Sağlık Örgütü tarafından bu hastalık salgın olarak adlandırıldı.
10 Ocak 2020	SARS VE MERS gibi virüslere dayandırılarak söz konusu virüsle ilgili ilk rehber yayınlandı.
11 Ocak 2020	Çin'de virüsten dolayı ilk ölüm gerçekleşti ve bu haber dünya kamuoyuyla paylaşıldı.
12 Ocak 2020	Virüsün dünyaya yayıldığı ilk yer olan Çin dışında bir ülke olan Tayland ve Japonya'da yeni virüs vakaları görüldü
21 Ocak 2020	ABD ilk virüs vakasını duyurdu.
23 Ocak 2020	11 milyon nüfuslu Wuhan kenti karantinaya alındı; şehre giriş çıkışlar kapatıldı.
31 Ocak 2020	ABD son 14 gün içinde Çin'e seyahat etmiş olan kişilere seyahat

	yasağı uygulayacağını açıkladı.
02 Şubat 2020	Çin dışında ilk Virüs kaynaklı ölüm haberi Filipinler’de gerçekleşti
04 Şubat 2020	The Diamond Princess adlı gemide 10 kişinin covid olmasıyla,3700 yolcu ve mürettebatı Yokohama kıyısında karantinaya alındı
09 Şubat 2020	Yeni tip virüsten ölen sayısı, SARS virüsünden ölen sayısını geçti.
11 Şubat 2020	Virüs Covid-19 olarak adlandırıldı
14 Şubat 2020	Mısırdaki ilk vaka meydana gelirken, Afrika kıtasında hastalığın görüldüğü ilk ülke oldu. Aynı tarihte Asya dışında ilk ölüm Fransa’da gerçekleşti
19 Şubat 2020	İran ilk covid-19 vakasını duyurdu
24 Şubat 2020	İtalya, Avrupa ülkelerinde Covid-19’dan en fazla etkilenen ülke oldu.
27 Şubat 2020	Suudi Arabistan umre ziyaretlerine kapılarını kapattı.
29 Şubat 2020	ABD uçuş yasakları getirmeye başladı
07 Mart 2020	Toplam 100 ülkeye hastalığın yayıldığı ilan edildi
10 Mart 2020	İtalya karantina kararı aldı.
12 Mart 2020	Dünya Sağlık Örgütü bu yeni gelişen salgının pandemi olduğunu açıkladı. ABD uçuş yasaklarını tüm Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde genişletti.
16 Mart 2020	Almanya ve Kanada sınırlarını komşu ülkelere kapattı. Fransa iki hafta boyunca zorunlu durumlar dışında evden çıkılmaması kararı aldı.
17 Mart 2020	Avrupa Birliği tarafından 30 günlük seyahat kısıtlaması kararı yürürlüğe koydu.
23 Mart 2020	Birleşik Arap Emirlikleri, Güney Afrika ve Birleşik Krallıkta sokağa çıkma yasakları getirildi. Dünya Çapında vakalar 300 bini aştı
24 Mart 2020	Hindistan ve Mısır’da sokağa çıkma yasağı, Fransa’da 2 aylık olağanüstü hal ilan edildi. Ayrıca 2020 Tokyo Olimpiyatları 2021 yazına ertelendi
29 Mart 2020	Dünya genelindeki ölüm sayısı 30 bini aştı.
30 Mart 2020	Nijerya ve Rusya’da sokağa çıkma yasakları ilan edildi. İspanya, ABD ve İtalya’da vaka sayıları Çin’i aştı.

Yukarıda anıldığı gibi yaklaşık üç aylık zaman diliminde virüs tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılırken artık gündemin değişmesine, sosyal, siyasi ve ekonomik döngünün sarsılmasına neden olmuştur. Bu dönemde virüsün kaynağı ve niteliği hakkında yapılan akademik çalışmalar az da olsa oldukça itibar görmüştür. Bunun sebebi ise, Covid-19 virüsünün bilim dünyasında da bilinmemesidir. Dolayısıyla bu bilinmezlik tüm dünyada olduğu gibi bilim dünyasında da endişeye sebep olmuştur. Yapılan akademik çalışmalar, virüsün ne olduğu (Ciotti vd., 2019; Wu vd., 2020; Weston&Frieman,2020)nasıl yayıldığı ve bu durumun gelecekle ilgili nelere yol açacağı şeklindedir. Bu dönemde insanlardaki hâkim duygu ve düşünce, virüsün

niteliği, insanlara nasıl bir etkisinin olacağı ve bunun dünyaya nasıl yansıyacağı şeklindedir.

Yine bu dönemde Covid-19'la ilgili görsel ve yazılı medyada pek çok mesaj ve içerik paylaşılmıştır. Salgın ilk ortaya çıktığı 2019 yılının Aralık ayında konuyla ilgili yapılan paylaşımlar insanların ilgisini uyandıran şekilde değildir. Çünkü haber içerikleri yerel nitelikte ve çok az kişiye bulaşmış basit bir hastalık olarak görülmüştür. Çin'in Wuhan kentinde meydana gelen bu hastalık hakkındaki haber başlıkları, birçok ulusal gazetede birinci sayfanın küçük bir bölümünde ya da ikinci sayfalarda yer almıştır. Zamanla haber içerikleri bu hastalığın zannedildiği gibi geçici bir zatüre olmadığı ve 1960'lardan beri var olan Corona adında bir virüsün, değişik bir versiyonunun olduğu şekline dönüşmüştür. Ancak yine bu dönemde hastalıktan ölen kişilerin genellikle yaşlı kişiden oluşması ve bu durumun medyadaki haberlere yansıtılış tarzının endişe verici bir üslupta olmaması ayrıca dikkate değerdir (Vatandaş, 2021).

Virüs zaman içinde Çin dışında ülkelere yayılmış ve ölüm sayıları da giderek artmıştır. Çin dışındaki medyada da Covid-19 salgınına dair haber ve yazılar daha çok görünür olmuştur. Bu noktada altı çizilmesi gereken husus ise salgına dair haber, yorum, söylenti vb. içeriklerin ana akım medyadan ziyade sosyal medya vasıtasıyla tüm dünyaya yayılmasıdır. Özellikle sosyal medyadaki görseller ve haber içerikleri insanların büyük bölümünde endişe uyandırmıştır. Bu paylaşımlar özellikle, salgının Çin'den sonra ilk büyük yıkıcı etki yaptığı İtalya'ya ait görsel ve yazılı içeriklerdir. İtalya'da yaşayanların, salgının İtalya'ya ne yaptığı ile ilgili konuşmaları, henüz salgının ulaşmadığı diğer ülke insanların da Covid-19 virüsünün varlığına ilk kez inandırmıştır. Sosyal medyadaki boş sokaklar, ambulans sesleri ve insanların balkonlarda vakit geçirdiği paylaşımlar, insanları korku ve endişeye sürüklemiştir. Bu görüntülerin beraberinde gelen söylentiler, insanların Covid-19 virüsü ile ilgili senaryolar üretmelerine neden olmuştur.

“Ben salgın haberini ilk kez telefonda yani sosyal medyadan gördüm. İtalya'da yaşayan bir Türk kadın durumu anlatıyordu. Orada hayatın çok kötü olduğundan falan bahsediyordu. Ama ben çokta etkilenmemiştim. Yani sonuçta hemen her yıl bir hastalık çıkıyor ve birileri ölüyor. Bizim ülkemize geleceğini asla tahmin etmezdim... Sonra Çin'den hastanelere giden, polislerin evlerin kapılarını kilitlediği videolar

paylaşılmaya başlanınca insan biraz korkuyor tabii. Yani salgına başından beri herkes inandı bence ama buraya kadar gelebileceğini kimse düşünmezdi.”(Katılımcı 1)

“Çin’de Covid-19 haberi çok çabuk yayıldı zaten. Ben virüse inanmayanlardandım. Büyütülecek bir şey gibi görmedim açıkçası. Birlikte çalıştığım arkadaşlardan birisinin maske sipariş ettiğini görüp dalga geçtim hatta. Zaman geçtikçe her gün haberlerde salgın haberi görmeye başladık. Sonra Mart ayında ilk vaka çıktı. Ben ilk kez o anda korktum virüsten”.(Katılımcı 2)

Dünyada yaşanan önemli gelişmelerle salgının seyri, 3 aylık bir sürede bu şekilde ilerlerken, ülkemizde kronolojik olarak şu şekilde gelişmiştir (Tablo 4).

Tablo 4: Söylenti Dönemi’nde Türkiye’de Salgınla İlgili Gelişmeler

10 Ocak 2020	Sağlık Bakanlığı tarafından Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi kuruldu.
23 Ocak 2020	Wuhan Uçuşları durduruldu. Çin’den gelen tüm uçuşlar için termal taramalar yapılma kararı alındı. Gelen dış hat yolcularından virüs belirtisi gösteren herkese karantina kararı alındı.
05 Şubat 2020	Çin-Türkiye arasındaki tüm uçuşlar durduruldu.
23 Şubat 2020	İran-Türkiye arasındaki karayolu gümrük kapısı kapatıldı.
29 Şubat 2020	Türkiye ile İtalya, Güney Kore ve Irak arasındaki gidiş gelişler durduruldu.
1 Mart 2020	Umre ziyaretinden gelen kişiler 14 gün karantinaya alındı.
10 Mart 2020	Türkiye’de ilk Covid-19 vakası tespit edildi.
12 Mart 2020	İlkokul, ortaokul lise ve üniversitelerde eğitime ara verildi.
15 Mart 2020	Eğlence mekanlarının faaliyetine ara verildi. Aynı tarihte Almanya, Fransa, İspanya, Avustralya, Norveç, Danimarka, İsveç, Belçika ve Hollanda ile karşılıklı uçuşlar durduruldu.
17 Mart 2020	Covid-19 virüsünden kaynaklanan ilk ölüm vakası yaşandı. Aynı tarihte İngiltere, İsviçre, İrlanda, Suudi Arabistan, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri’yle uçuşlar durduruldu.
20 Mart 2020	Cumhurbaşkanı genelgesiyle her türlü bilim, kültür ve sanat etkinliği iptal edildi.
21 Mart 2020	Kapsamlı bir şekilde karantina önlemler alınmaya başladı. 65+ yaş için evden çıkma yasakları ve insanlara evden çalışma çağrısı yapıldı.
23 Mart 2020	Uzaktan eğitime geçildi.
24 Mart 2020	Toplu taşıma araçlarının kapasitesi %50’ye düşürülerek yolcular arası sosyal mesafe getirildi.
28 Mart 2020	Şehirlerarası otobüs-uçak yolculukları izinsiz yasaklandı. Tüm yurtdışı uçuşları durduruldu.
31 Mart 2020	Türkiye’deki vaka sayısı 13 bine yükseldi.

Bu dönem ülkemizde salgın vakalarının arttığı, mevcut insan temasının en aza indirilmeye çalışıldığı, salgını anlamaya ve durumla mücadele edilmeye çalışılan bir süreci kapsamaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere salgın eğitimden sağlığa, iş hayatımızdan sosyal yaşantımıza kadar tüm yaşantımızı değiştirecek kararları içermektedir. Türkiye’de salgının ilk zamanları televizyon haberlerinde, gazete manşetlerinde, sosyal medya sayfalarında kısaca yazılı ve görsel medyada büyük bir yankı uyandırmıştır.

Dünyada virüs nedeniyle vaka sayılarında artışlar yaşanırken, Türkiye 10 Mart’a kadar bu durumu dışardan izleyen taraf olmuştur. Ancak ülkemizde ilk vaka görülmeden önce, bazı insanların görüşlerinde ülkemizin konumundan dolayı virüs riskinin yüksek olduğuna dair söylentiler yayılmıştır. Bu süreç özellikle sağlık uzmanları tarafından herkesin bu duruma karşı tedbirli olması gerektiğine dair uyarıların yapıldığı ve özellikle yurt dışından gelen kişiler için, özellikle hava alanlarında maske kullanımının başlatıldığı bir sürece girilmiştir. İnsanların dışarda maske takan kişilere rastlaması, belediyeler gibi resmi ve kalabalık bazı kurum ve kuruluşlara dezenfektan konulması yine ilk olarak bu dönemde olmuştur. Ayrıca bu dönemde salgın söylentilerinin yayılmasıyla birlikte bazı insanlar virüsün yaratmış olduğu endişe duygusuna kapılmış ve henüz maske zorunluluğu getirilmemesine rağmen maske takmaya başlamıştır.

Dolayısıyla yaşanan tüm bu gelişmeler kitle iletişim araçlarına yansyarak, yazılı ve görsel medya ile insanlara sunulmuştur. Ülkemizde ilk vakanın yaşandığı 10 Mart 2020 günü, dünyada pandemi ilan edilmesi bakımından da önemli bir tarih olmuş, bu tarihten sonra ülke gündemi değişerek artık gazetelerin ilk sayfalarında yer alan Covid-19 salgını, hemen tüm kanal ve medya araçlarına konu olmaya başlamıştır. Bu durumun örneklerini salgının ülkemize ilk geliş zamanına ait, bazı gazete sayfalarında rastlamak mümkündür (Şekil 4).

Şekil 4: 11-12 Mart 2020 Tarihli Gazetelerin 1. Sayfalarında Virüsle İlgili Başlıklar

Ülkemizde virüsün ortaya çıktığı ilk zamanlar; salgının yayılmasını azaltmak adına aldığımız kararlar, bazı ülkelere sınırların kapatılması, yolculukların izne tabii olması, otobüs ve toplu bilet satışlarında kapasitenin yarıya indirilmesi çalışmalarımızın asıl konusu olan turizmi de halihazırda etkileyen kararlardı. Ülkeye giriş-çıkış yasakları ve virüsten dolayı yaşanan ölümler insanları derin bir endişeye sürüklemiştir. Öyle ki Covid-19'la ilgili tüm yazılar ve haber başlıkları “Panik Yapmayın Tedbir Alın: Covid-19”, “En Tehlikeli Salgın: Panik” , “Endişeye Gerek Yok” gibi insanların endişe seviyesini düşürmeye yönelik başlıklar olmuştur. Salgının temas yoluyla bulaştığı ve ölümcül bir etkiye sahip olduğu bilgisi, insanları gündelik hayatlarında daha dikkatli olmaya sürüklemiş ve bu bağlamda insanlar için zorunlu olmayan seyahat planları ikinci plana atılan eylemler olmuştur. Bu nedenle incelediğimiz bu dönemi salgın nedeniyle ilk çatlama yaşanmış dönem olarak tanımlayabiliriz.

Covid-19 virüsü kapsamında, her sektörde olduğu gibi turizm de yasal düzenlemeler uygulanmıştır. İlk yasal düzenleme virüsün ülkede görüldüğü Mart ayında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından getirilmiştir. 15.03.2020 tarihli genelgede halen sezonu açmamış konaklama tesislerinin açılışını Nisan ayı sonuna ertelemeleri gerektiğinden, 15 Mart 2020'den öncesinde yapılan rezervasyon işlemlerinin iptalinde ise herhangi bir yasal zaruriyet uygulanmayacağı ve konaklama işletmelerinin yine Nisan ayı sonuna kadar faaliyete geçemeyecekleri belirtilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020a). Bu durum, ülkede turizm özelinde alınan ilk karar niteliği taşımaktadır. Turizm paydaşlarında, ilk kısıtlamanın konaklama sektörüne getirilmesi, önemli turizm destinasyonlarındaki otel, pansiyon, butik otel vb. alanlarda ekonomik kayıplara neden olmuştur.

Ülkenin turizm bakımından en uğrak noktalarından biri olan Nevşehir'de bu dönemde Covid-19'un neden olduğu bazı gelişmeler yaşanmıştır. Söylenti dönemi olarak adlandırdığımız bu dönemde ülke adına alınan kararlar yerel turizm bölgelerini de etkilemiş, Nevşehir'de Covid-19 kapsamında alınan ilk kararlar da konaklama ve balonculuk faaliyetleri üzerine olmuştur. Konaklama işletmelerine gelen yasaklar burada turist ağırlanmasına engel olan gelişmelerden biri olmuş, 3 Şubat 2020 tarihinde TÜROB (Türkiye Otelciler Birliği) Nevşehir sorumlusunun yaptığı açıklamada 2020 yılı için İstanbul ve Nevşehir'deki otel rezervasyonlarının Covid-19 nedeniyle son 15 günde Çinli turistler tarafından iptal edildiğinden bahsetmiştir. Bu durumun Nevşehir'in otel doluluk oranında %60'lık bir düşüşe sebep olduğunu dile getirmiştir (TÜROB,2020). Bunun yanında bölgenin en önemli turizm unsurlarından biri olan balon turizminde de salgın kaynaklı bir gelişme yaşanmış, 17 Şubat 2020 tarihinde Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından alınan kararla 30 Nisan 2020'ye kadar bölgede balon uçuşları yasaklanmıştır (SHGM, 2020).

Bu dönemde ülke kapsamında alınan turizm kararları, Nevşehir'de turizm sektöründe çalışan insanları da etkilemiştir. Bu manada turizmin Nevşehir adına nasıl şekillendiği anlayabilmek için insanlarla birtakım görüşmeler yapılmıştır. Turizm esnaflarından edindiğimiz bilgiler ışığında insanlara, Covid-19'un ülkeye geliş süreci, kendi sektörlerinde bu durumu nasıl değerlendirdikleri ve bu süreçte neler yaşadıkları sorulmuştur. Bazıları bu süreci başından beri oldukça ciddiye aldığını,

Nevşehir'in her yıl yerli ve yabancı binlerce turist ağırladığı için virüsün ülkemize de geleceğini tahmin ettiklerini belirtirken, bazıları virüsün bu denli güçlü ve sektörü durduracak derecede büyük olmayacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Söylenti dönemiyle ilgili bir turizm esnafı durumu şöyle ifade etmiştir:

“Ben Covid-19’un Çin’den buraya geleceğini düşünmedim. Çünkü doktorlar bu virüsün önemli bir virüs olmadığını maske takmaya gerek olmadığını, sarımsak gibi şeyler yiyince geçebildiği gibi söylemlerle virüsü küçümsediler. Bilim kurulundaki doktorların içinde bile ilk başta maske takmaya gerek yok diyenler vardı. Ben virüs ilk çıktığı zaman yurt dışındaydım. Şubat ayında Dünya Sağlık Örgütü bu global bir virüs değildir, uluslararası seyahat kısıtlaması yapmaya gerek yok diye açıklama yaptı. Ondan 2 hafta sonra Milano’da 10 bin vaka çıktı. Dünya sağlık örgütü bu durumu yine büyütmedi. Çin’den İtalya’da, İtalya’dan Avrupa’ya oradan da Türkiye’ye geldi. Tedbir alınmaya çalışıldı ama bazı doktorlar ve yapılan açıklamalar halkı yanıttı. Biz salgını nasıl karşılayacağımızı bilemedik. Martın 15’iydi ben maske takmıyordum. Sağlık ocağında denk geldiğim bir doktor uyardı. 2 ay insanlar kafasında soru işaretiyle yaşadı. Kimse inanmıyordu. Ben o yüzden salgının bu kadar ilerleyeceğine inanmadım.” (Katılımcı 3).

3.2.2. Kaos Dönemi

Bu dönem salgının neredeyse tüm dünyaya yayıldığı, insanların tüm yaşam faaliyetlerinin kilitlendiği, dünyada vaka ve ölüm sayılarının gün geçtikçe arttığı bir dönem olmuştur. Bu nedenle tüm dünya ülkeleri vatandaşlarını bu salgından korumak için keskin kararlar almıştır. Bu süreç farklı ülkelerde, farklı seviyelerde yaşanmıştır. Örneğin Amerika bu dönemde dünyada Covid-19 vaka sayılarında başı çekerken, salgının çıkış yeri olan Çin bu dönemde salgını kontrol altına almaya başlamıştır.

Kaos dönemi olarak adlandırdığımız 2020 yılının Nisan ve Mayıs aylarını kapsayan sürede dünyadaki yaşanan önemli gelişmeler şu şekildedir (Tablo 5).

Tablo 5: İkinci Dönem: Kaos Dönemi

02 Nisan 2020	Dünya genelinde Covid-19 vakaları 1 milyonu aştı.
06 Nisan 2020	Çin Hükümeti ülkelerinde ilk kez bir vaka görülmediğini açıkladı.
07 Nisan 2020	İsrail’de Bayram boyunca sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Japonya’da hızla artan vaka artışları nedeniyle olağanüstü hâl ilan edildi. Yine aynı tarihte Fransa ve ABD’de günlük en yüksek vaka oranı görüldü.
09 Nisan 2020	Amazon ormanlarında izole bir hayat süren Yanomami adında ilkel kabilede ilk Covid-19 vakasına rastlandı.
15 Nisan 2020	Dünya genelinde Covid-19 vakaları 2 milyona ulaştı.
20 Nisan 2020	İspanya 5 hafta devam eden sokağa çıkma yasaklarını, 9 Nisan’a kadar uzattı.
24 Nisan 2020	Oxford Üniversitesi Covid-19 aşısında insanlı deneylere başladı.
25 Nisan 2020	Birleşik Krallıkla salgından ölen sayısı 20 bini aştı.
2 Mayıs 2020	Dünya genelinde Covid-19 vaka sayısı 212 ülkede yaklaşık 3,5 milyona, ölüm sayısı 250 bine ulaştı.
3 Mayıs 2020	Covid-19 ‘da getirmiş olduğu kısıtlamaları esnetmeye başlayan Fransa’da Avrupa Birliği Ülkeleri, Schengen Bölgesi ve İngiltere’den ülkeye girenleri karantinaya alacağını duyurdu.
06 Mayıs 2020	Japonya ülke seçimlerini erteledi.
10 Mayıs 2020	Çin ve Güney Kore’de vakalar son bulmuşken bu tarihte yeni vakalar bildirildi. Seul’de 34 yeni vaka bildirildi.
1 Haziran 2020	Dünya Turizm Örgütü 156 ülkenin sınırlarını uluslararası turizme kapattığını açıkladı.

Bu dönem genel olarak bir taraftan, bazı ülkelerin virüsle yeni tanıştığı, vaka artışları ve beraberinde kısıtlamaların getirildiği, bazı ülkelerde ise aynı tarihlerde salgın tedbirlerinin gevşetildi bir dönemdir. Örneğin Nisan ayında İran devlet dairelerini açacağını duyurmuş, Hindistan, Pakistan ve Almanya küçük işletmeleri açma kararı olarak yasakları azaltmıştır. Almanya kilise, ören yerleri, müzelerin ve hayvanat bahçelerinin açılma kararı almıştır. Mayıs ayında Çin’de park ve ören yerleri açılmıştır. İngiltere hükümeti kısıtlamaları hafifletme kararı almıştır (Euronews, 2020a). Ancak bu kararların yanında bazı ülkelerde vaka sayıları gittikçe artmıştır. Ülkelerin büyük bir çoğunluğu bu dönemde kısıtlamalara sıkı bir biçimde devam ederken, bahsi geçen bazı ülkeler kısıtlamalara ara verme kararı içinde olmuştur. Bu nedenle aslında dünya bu dönemde salgınla kendi içinde nasıl baş edebileceğini

bilemeyen, karmaşanın ve kaosun olduğu bir zaman diliminde kalmıştır. Bu dönemde ülkemizde salgınla mücadelede kısıtlamaları arttıran ülkeler arasında sayabiliriz. 2020 yılı Nisan ve Mayıs ayında ülkemizde salgınla ilgili gelişmeler kısaca şöyle özetlenebilir (Tablo 6).

Tablo 6: Kaos Dönemi'nde Türkiye'de Salgınla İlgili Gelişmeler

3 Nisan 2020	Türkiye'de 30 büyükşehir ve Zonguldak ili dâhil olmak üzere 15 gün boyunca giriş çıkışlar yasaklandı. Aynı tarihte Türk Hava Yolları iç hat seferleri durduruldu.
4 Nisan 2020	20 yaşının altındaki tüm vatandaşlara sokağa çıkma yasağı getirildi.
10 Nisan 2020	Ülke genelinde hafta sonu sokağa çıkma yasağı getirildi.
14 Nisan 2020	Türk Hava yolları tüm dış sefer uçuşlarının 20 Mayıs'a kadar durdurdu.
17 Nisan 2020	İstanbul'a deniz yoluyla giriş çıkışlar yasaklandı.
28 Nisan 2020	Türk Hava Yolları salgın nedeniyle ertelenen uçuşları 1 ay daha erteleme kararı aldı.
04 Mayıs 2020	65 yaş üstü, 0-20 yaş grubunun günün farklı zaman dilimlerinde sokağa çıkması kararlaştırıldı.
06 Mayıs 2020	Sağlık Bakanı küresel salgınla mücadelede ülke olarak 1. etabın tamamlandığını açıkladı.
30 Mayıs 2020	Covid-19 kaynaklı toplam vaka sayısı 163.103 kişi olmuştur.

Ülkemizde salgında kaos dönemi olarak adlandırdığımız bu süreçte tablodan da anlaşılacağı üzere seyahat yasakları ve sokağa çıkma kısıtlamalarının yoğun yaşandığı bir süreçtir. Ülke içi ve dışında seyahat akışı sonlanmaya yakın bir duruma geldi. Bu durum, TÜİK ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tutulan turizm verilerine de yansımış, ülkedeki 2020 nisan, mayıs ve haziran ayı turizm verilerinde Covid-19 nedeniyle bir boşluk oluşmuştur.

Türkiye'de Covid-19 nedeniyle nisan ve mayıs aylarında hal böyleyken, Nevşehir'de bu esnada karantina dönemindeydi. 15 günlük sokağa çıkma yasakları, ardından hafta sonu ve belirli yaş gruplarının dışarı çıkmasına dair getirilen yasaklar turizm sektörünü tamamen sonlandırmıştır. Bunun yanında, temel ihtiyaç (bakkal, market, büfe vb.) dışında neredeyse tüm işletmeler kapatılmıştı. Bu durum turizm acenteleri ve diğer turizm işletmelerinin bu süreçte zarar görmesine neden olmuştur. Nevşehir'de turizm çalışanları tarafından bu dönem şöyle ifade edilmiştir:

“Karantina sürecinden mecburen kapattık, iş yapamadık, sınırlara kapalıydı zaten, yolculuklara yasaktı. Nevşehir’de turizm Mart ayında başlar. Nisan-Mayıs-Haziran buranın en yoğun turist ağırladığı zamandır. Ama yasaklardan dolayı kimse yoktu. Bizde açamadık. Kısaca ölü bir sezondur bizim için. Hem bizim hem de turistler için, Bölgede kimse iş yapamadı.” (Katılımcı 4).

“25 yıllık meslek hayatımda ilk defa bu kadar uzun bir süre işyerimi kapalı tuttum. Hiç bu kadar uzun süre evde zaman geçirmemiştim. Aklım hep işteydi tabiki. Kendimi çok çaresiz hissettim. O zaman kapalıydık mecburen şimdi sokağa çıkma yasakları bitti. Ama yine de kimse yok. Bu sene istesek de toparlanamayız. Kimse yok şuana kadar(20 Mayıs 2020) bizim turist yoğunluğuna boğulmamız lazımdı. Sezon çoktan başladı. Ama durum ortada, sokaklar bomboş. İster istemez içimiz buruk, umarım seneye düzelir.” (Katılımcı 5).

3.2.3. Geçici Rahatlık Dönemi

Bu dönemi insanların yasaklardan bunaldığı ve yeni bir düzen istediği bir zaman dilimi olarak tanımlayabiliriz. Covid-19 ile mücadele ederken, henüz erkende olsa insanlar salgının kasvetli ve iç bunaltıcı atmosferinden uzaklaşma arzusu içine girmiştir. Virüsle geçirdiğimiz birkaç aylık sürede insanların evden çıkamama ve sosyal hayatlarından yaşadıkları mahrumiyet, yaşantılarında derin bir nefes alma ihtiyacı doğurmuştur. Geçici rahatlık dönemi olarak adlandırdığımız bu dönemi salgından önceki yaşantımıza dönmek istediğimiz bir dönem olarak inceleyebiliriz.

Ülkemizde 2020 yılında Covid-19 sürecini incelerken bazı aylarda alınan kararlar bir sonraki ayı da kapsadığı için bu dönemleri keskin bir çizgiyle ayırmak mümkün değildir. Örneğin Mayıs ayında ülke adına alınan kararlar bu dönemi de kapsar niteliktedir. Nisan ve Mayıs ayında Covid-19 kapsamında geçirilen süreçten sonra, “Yeni Normalleşme” adı verilen bir sürece girilmiştir. Sosyal hayatımızı yeniden düzenleyen kararlardan bazıları turizm faaliyetlerini de ilgilendiren kararlar olmuştur. Bu dönemde ülkemizde salgın kaynaklı gelişmeler kısaca şöyle özetlenebilir (Tablo 7).

Tablo 7: Üçüncü Dönem: Geçici Rahatlık Dönemi

1 Haziran 2020	Salgında yeni bir sürece girilerek, pek çok kısıtlamalar kaldırıldı.
15 Haziran 2020	Nikah salonları belirli şartlar dahilinde faaliyete geçti.
1 Temmuz 2020	Sinema, tiyatro ve gösteri merkezi gibi yerler belirli kısıtlamalar dahilinde faaliyete geçti
21 Temmuz 2020	Cafe, restoran, lokanta, çay bahçeleri vb. işletmelere getirilen çalışma saati kısıtlaması kaldırıldı.
26 Ağustos 2020	Kamu kuzum ve kuruluşlarında çalışanlara esnek çalışma, online (uzaktan çalışma) kolaylığı getirildi.

1 Haziran'dan itibaren, şehirlerarası seyahat yasakları kaldırılmıştır. 65 yaş üzeri vatandaşlara belli bir saat dışında devama eden yasaklardan işletme sahibi 65 yaş üstü vatandaşlar muaf tutulmuştur. Restoran, kafe, pastane, kıraathane, çay bahçeleri, yüzme havuzu, kaplıca türü işletmeler, plajlar, milli parklar ve bahçeler belli kurallar dahilinde açılması kararı alınmıştır (İç işleri Bakanlığı, 2020a). Bu durumda ülkemizde salgının çıkmasından bu yana devam eden kısıtlamalar kısmen azalmış ve yeni bir sürece girilmiştir.

Bu yeni normalleşme süreci kararlarının turizme de yansımaları olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı mayıs ayında konaklama sektöründe alınacak önlemler dahilinde hizmet vermesine izin verilmiştir. Konaklama sektörüyle ilgili Covid-19 salgını kapsamında pek çok genelge yayınlanmış, haziran, temmuz ve ağustos aylarında Genelge 9-14-15-16 sayılarında, konaklama tesislerinde kontrolü normalleşme süreci değişikliğine dair kararlar alınmıştır. Bunların genel içeriği konaklama bölümü kullanım alanları içerisinde sosyal mesafe ve hijyenle alakalı olmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

Bu dönemde normalleşme adına alınan kararlardan biride Nevşehir'de yasaklanan balon uçuşlarının bu dönemde tekrar faaliyete geçmesiydi. Şubat sonunda getirilen kısıtlamalar SHGM tarafından 20.08.2020 tarihli genelgesinde 22 Ağustos 2020 tarihinden itibaren uçuş yasaklarının sona erdiğini duyurdu. Nevşehir'in gökyüzü balonlarla buluşarak, bu dönemde belirli kurallar çerçevesinde yeniden başladı. Balonda yer alan kişilerin maske takma, sosyal mesafe ve dezenfektasyon zorunluluğu başta olmak üzere bazı özel kurallarda getirildi. Bölgedeki tüm balon şirketleri en fazla 1 sepet kaldırabilecek. Balon kalkışından önce balon sepetinin

bölmeleri, kılıfları vb. dezenfekte edilecek. Balona binmeden önce her yolcuya ateş ölçümü yapılacak. Balon sepet kapasitesinin 4 yolcudan fazla olması durumunda sosyal mesafe gereği balon kapasitesi azaltılacaktır (SHGM, 2020).

Bölgeye ciddi oranda gelir sağlayan bir turizm kolu olan balonculuğun salgın nedeniyle durdurulması bölgenin balonculuktan kazanılan turizm gelirini durdurmuş, bölgedeki 27 balon şirketi büyük zarara uğrarken, balon pilotları ve balonculuk işiyle uğrayan pek çok kişi işsiz kalmıştır. Göreme Kasabası'nda 15 yıldır balon pilotluğu yapan biri salgının sektörlerine getirmiş olduğu durumla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“Salgının ortaya çıkmasından 2 ay gibi kısa bir süre sonra balon uçuşları durduruldu. Kapadokya'da turizm demek balonculuk demektir. İnsanlar buraya balonları görmek için geliyor. Buranın en çekici özelliği balonlardır. Bölgenin turizmini ayakta tutan şeyde balon turizmidir. Balonlar havada uçmazsa buranın turizmi ölür. Nitekim öylede oldu. Geçen yıl balon için insanlar yer bulamazken, birden sıfırlandı. Ben doğma büyüme buralıyım. Küçüklüğümde beri balon işindeyim. İlk kez Nevşehir gökyüzü balonsuz kaldı. Ben ilk o zaman kendimi inanılmaz kötü hissettim ve endişelendim. Bölge böyle bir durumla ilk kez karşılaştı. Bir planımız yok sadece düzelmesini bekliyoruz. Şuan balonları kaldırma izni geldi. Balon şuanda uçuyor ama şirketlerin swot hakkını kaybetmemesi için uçuyorlar balon para kazandırdığı için değil birde balon sigortası çok yüksek bir ürün. Pandemiden dolayı balon ve tur fiyatlarında da düşüler oldu, geçen sene 2019 yılında 250 euroya balonda yer bulamazken şuanda 45-50 euroya kadar düştü. Buda yerli turiste fırsat yarattı. Bu seneden umudum yok çünkü turist gelse bile bizim mali kaybımızı telafi edemez. Bir sonraki yıl için ise haziran ayından sonrası için umutluyum çünkü bölge balayı çiftlerinin tercih ettiği bir yer.”(Katılımcı-6)

Covid-19 adına alınan kararlar kaos döneminde ulaşım ve sokağa çıkma yasaklarıyken bu dönemde, her alana ayrı özel kurallar getirilmiştir. Yine bu dönemde turizm özelinde de kararlar alınmıştır. Başta otel ve konaklama yerlerinde ciddi ölçüde ekonomik zararlara yol açmıştır.

2020 yılının Temmuz ayına kadar geçen süre zarfında meydana gelen kısıtlamaların Nevşehir turizmine yansımaları bölgeye gelen ziyaretçi sayısındaki düşüşle tanıklık edebiliriz. Nevşehir’de Ocak-Temmuz 2020’de özel ve belediye belgeli tesislere giriş yapan ziyaretçi sayısında bir önceki yıla göre %69,3 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Mart ayından itibaren bölgeye yapılan rezervasyonların iptali, uluslararası seyahat kısıtlamaları vb. ile bölgede yabancı ziyaretçi sayısında %83,8 gibi büyük bir düşüş yaşanmış, yerli ziyaretçi oranında ise %48,3’lük bir azalma olmuştur (Türsab, 2020).

Bu durumla ilgili haberler yazılı ve görsel medyada yerini almış, Nevşehir yerel haber sitesi Ocak ayından Haziran ayına kadar geçen sürede, salgının neden olduğu düşüşe haber başlığında yer vermiştir (Şekil 5).

Şekil 5: Salgının Nevşehir Turizmde Meydana Getirdiği Değişime Dair Haber Başlığı (Fibhaber, 2020)

Ancak bu süreç turizmde çalışanlar için yalnızca ekonomik kayıpların başladığı bir süreç değil, aynı zamanda bu insanların salgını yaşayarak tanıklık ettiği ve Covid-19 nedeniyle yakınlarını kaybettikleri bir süreç olmuştur. İnsanların bir taraftan işletmeleri için duydukları kaygı ve endişeler devam ederken, diğer taraftan yakınlarını ve sevdiklerini kaybetmeleri özel yaşantılarında keder ve üzüntü gibi yoğun olumsuz duygularıda beraberinde getirmiştir. İnsanlar yaşantılarında salgın nedeniyle açılan boşlukları tarif edilirken duygu ve düşüncelerine yoğun bir şekilde

yansımıştır. Yüzleşme dönemi olarak adlandırdığımız bu dönemde Nevşehir-Uçhisar’da bir otel sorumlusuyla yaptığımız görüşmede, süreçle ilgili şu sözleri dikkat çekicidir:

“Karantina sürecinde en fazla etkilenen sektör turizmdi. Konaklama yerleri bazı önlemler dahilinde açık ancak turist yok. Şu anda burası bomboş yalnızca 3 odamız dolu. Zaten ekonomik olarak çok kötüyüz. Akla hayale gelmeyecek düşüş yaşandı. Bu durumun buraya gelebileceğini hiç düşünmedim. Virüse inanmayanlardandım. Ama kısa bir süre önce babamı virüsten kaybettim. Virüsten öldüğü için dokunamadım bile. Tarif edilemez bir acı, çok zor bir durum. Hem ekonomik olarak yıprandık bu süreçte hem de manevi olarak, yakınlarımızı kaybediyoruz. Virüslü sayısı gittikçe artıyor. Bazen erken mi açtık işletmelerimizi, Haziran ayı normalleşmek için doğru bir zaman mı diye düşünüyorum.”(Katılımcı 7).

Bu dönemde her alanda düzenlemeler yapılırken haziran, temmuz ve ağustos aylarında sırasıyla bazı genelgeler yayınlandı.

Haziran ayında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından getirilen ilk Genelge 9. Genelgeydi. Bu genelge daha önce bahsedildiği üzere konaklama işletmelerine getirilen kısıtlamaları kapsamaktaydı. Daha sonra 10. Genelgede Deniz turizmi tesisleri ve araçları ile ilgili getirilen kısıtlamalardan bahsedilirken, 11. Genelgede turist rehberleri hizmetinde Covid-19 kapsamında getirilen sınırlamalardan bahsedilmiştir. Haziran ayının son genelgesi olan 12. Genelgede ise kültür ve sanat tesislerinde normalleşme süreci kapsamında alınacak önlemlerden bahsedilmiştir. Daha sonra sırasıyla Temmuz ayında 14. Genelgede ve Ağustos ayında getirilen 15. Genelge ve 16. Genelgede konaklama tesislerinde kontrollü normalleşme kapsamında yapılan değişikliklerden bahsedilmiştir. Bu değişiklikler genel temizlik, turizm sertifikası zorunluluğu ve konaklama tesislerine gelen yabancı misafirlere numune alabilecek görevli bulundurma zorunluluğudur (Demir, 2020).

Bu dönemde 3 ayda Covid-19 sınırlaması kapsamında toplam 8 genelge getirilmiştir. Genelgeler turizmin birçok yönünü kapsarken çalışma sahamız olan Kapadokya Bölgesi Nevşehir’de etkiler niteliktedir. Özellikle turist rehberlerini kapsayan 11. Genelge ile getirilen kısıtlamalar yabancı turist sayısının yoğun olduğu bu bölgede istihdam sağlayan rehberleri de olumsuz etkilemiştir.

Seyahat acentelerinde çalışan rehberler haricinde, yalnızca Nevşehir Rehberler Odasına kayıtlı rehber sayısının 748 kişi olduğunu düşünürsek (Türsab,2020) bu durumdan etkilenen kişi sayısı oldukça fazladır. Nevşehir’de uzun yıllar Rus turistlere hizmet veren turizm rehberi Covid-19’un getirmiş olduğu sıkıntıyı şöyle anlatıyor:

“Nisan ve Mayıs ayında buradaki turist sayısında bir düşüş vardı ama Haziran ayının başlamasıyla işlerimiz keskin bir şekilde düştü. Ben burada bir acentaya bağlı çalıştığım için haziran ayı gelince zaten Ruslar Kapadokya rezervasyonlarını iptal etmişti. Kapadokya Bölgesini yıllardır en fazla ziyaret eden milletlerden biri Ruslar. Ben de burada 10 yıldır çalışan bir Rus olarak, burayı ikinci evim olarak kabul ettim. Ama bu süreç beni maddi manevi çok sarstı. Kendimi çok yalnız ve çaresiz hissettim... Bu durum yalnızca benim için geçerli değil tüm rehber arkadaşlar aynı durumu yaşadı. Çince, Almanca, İngilizce bilen rehber arkadaşlar hepsi bir anda işsiz kaldı. Rehberlere de belirli yasaklar getirildi. Tur kapsamında uymamız gereken yasaklardı. Ama zaten bölgede Haziran sonrasında yabancı turist gelmedi. Biz son turist kafilemizi Nisan ayının sonunda aldık.” (Katılımcı 8).

Göreme’de uzun yıllar çalışan bir rehber ise söz konusu durumla ilgili şunları söylemiştir:

“Bölgede rehberlik yapıyorum. Nisan sonunda turistler bölgeden çekilmeye başladı. Haziran ayının başından sonra bölgeye neredeyse hiç yabancı turist gelmedi. Tabi ki işsiz kaldık. Devlet memuru değiliz. Yalnızca 3 ay işsizlik maaşı aldım ama oda az bir miktardı. Kiramız ve geçindirmemiz gereken ailelerimiz var. Ekonomik sıkıntılar zaten uzun süre önce başladı. Şuan birikimimizden kullanıyoruz. Ama bu durum tahmin edildiğinden daha uzun sürecek gibi hissediyorum. Bölgede herkes aynı hissiyatta kiminle konuşsam karamsar durumun bu yıl ve hatta seneye bile düzelebileceğini düşünmüyorum.”(Katılımcı 9).

3.2.4. Yüzleşme Dönemi

Bu dönem salgının yıkıcı gücünün kabul edilip, yasakların ve serbest kalışların ardından gelen salgını algılama süreciydi. Bu dönemde hemen herkes salgına kolaylıkla bitmeyecek bir süreç olarak değerlendirmeye başladı. Bu dönemde

insanlar salgının hayatlarından neleri götürebileceğini anlamış ve salgınla yüzleşmişti.1 Haziran 2020 açıklaması kapsamında getirilen açıklamanın ardından, hayatın pek çok alanında Covid-19 öncesine dönmeye çalışılmış ve yeni düzenlemeler getirilmişti. Bu sürecin ardından gelen eylül, ekim ve kasım ayları boyunca alınan kararlar devam etti. İnsanlar bu dönemde alınan önlemlerle yeni normal hayatına devam ederken bu döneme dair yaşanan gelişmeler şöyle özetlenebilir (Tablo 8).

Tablo 8: Dördüncü Dönem: Yüzleşme Dönemi

1 Eylül 2020	Virüs nedeniyle o günkü hasta sayısı 1572 kişi olarak belirlenmiştir.
21 Eylül 2020	İlkokul 1. Sınıf öğrencilerine kademeli olarak yüz yüze eğitime başlandı.
31 Ekim 2020	Avrupa’da vaka sayısı 10 milyona yaklaştı. İtalya ve İspanya’da vaka sayıları rekor sayılara ulaştı.
18 Kasım 2020	İç İşleri Bakanlığı tarafından Covid-19 kapsamında yeni düzenlemeler getirildi.
20 Kasım 2020	Örgün olan eğitim faaliyetlerine uzaktan eğitimle devam edilmesi kararı alındı. Aynı tarihte sosyal yaşamın her alanına kısıtlamalar getirildi.
25 Kasım 2020	Virüs nedeniyle o günkü çıkan pozitif vaka sayısı 28.351 kişiye yükseldi
28 Kasım 2020	Sağlık Bakanı, ülkemizde en kısa zamanda aşı uygulamalarının başlayacağını duyurdu.

Bu dönem insanlarda hayatın yeni düzenine alışma çabasını görmekteyiz. Eylül ayında Covid-19 öncesindeki gibi eğitime başlangıç yapılmak istenilmiştir. Bunun yanında yalnızca eğitimde değil tüm yaşantımızda eskiye dönülme arzusu güdüldüğü bir dönemdir. Eylül ve ekim ayı gibi kısa bir sürede cafelerin, alışveriş merkezleri vb. sosyal alanların açık olması insanlara salgını bir nebze olsun unutturmuş olsa da bu rahatlama dönemi kasım ayının son günlerinde vaka sayılarının artmasıyla yeni kısıtlamaları getirmiştir.

20 Kasım’dan itibaren geçerli olan kısıtlamalarda alışveriş merkezleri, restoran, cafe vb. saat 10.00-20.00 kısıtlaması getirildi. Sinema salonları, oyun alanları, çay bahçeleri kapatılma kararı alındı. 65 yaş üzeri ve 20 yaş altı vatandaşlara yine saat kısıtlaması getirildi. Hafta sonraları belirli saatler dâhilinde sokağa çıkma yasakları getirildi (İçişleri Bakanlığı, 2020b). Bu kısıtlamalar ve yasaklardan otel ve

konaklama alanları muaf tutulmuştur. Bunun dışında dünyada ortaya çıkan aşı tartışmaları bu dönemde en yoğun konuşulan konular arasında olmuştur. İnsanların aşının bulunduğunu öğrenmesi onlara büyük bir umut vermiş ve bölgenin genel atmosferini değiştirmiştir. Bu durum Nevşehir’de turist bekleyen esnafında o dönem en büyük gündemi olmuştur. 2020 yılının ekim ayında turizm esnafıyla yaptığımız görüşmelerde bu döneme ait duygu ve düşüncelerini şöyle ifade ediyor:

“Şu anda bizim 2020 sezonunu açmamızın üzerinden 7 ay geçti. Ama turist oranı %20 denecek kadar az. Bu oranda yazın yerli turist sağladı. Durum tabiki iyi değil ama en azından şu anda aşı tartışmaları var. Aşı bulunduğu için ben bu virüsün eninde sonunda biteceğini düşünüyorum. Tabi ki umudum var. Bu durumda düzelecek. Burası Türkiye’nin en önemli turizm merkezlerinden birisidir. Şu ana kadar virüsün etkisi fazlaydı. Yasaklardan dolayı insanlar dışarı çıkmadı ama insanlar aşı çıkmadan önce korkuyordu. Ama şuan yasaklar bitti. Virüs için aşı da bulundu. Umarım en kısa zamanda biter ve bizde eski düzenimize geri döneriz.” (Katılımcı 10).

3.2.5. Eş Zamanlı İkili Duygu Dönemi: Derin Karamsarlık ve Kurtuluş Ümidi

2020 yılının sonlarına geldiğimizde insanların bir yılda yaşanacak duyguların hemen hepsini en uçlarda yaşadıkları bir zaman geçirdiğini söyleyebiliriz. Çünkü bu zamana kadar bir salgın bölgedeki yaşamın tüm alanlarındaki var olan düzeni bu denli değiştirmemiştir. Bu yönüyle salgın ülkemizde ve Kapadokya Bölgesi’nde her yönüyle eşi görülmemiş bir değişim yaratmıştır. Yalnızca turizmde değil, ekonomide, sağlıkta, eğitimde, iş hayatında ve akla gelebilecek her alanda dönüşümlere neden olmuştur. Bu süreç, insanların yoğun geçen karantina günlerinde kendi duygularına ve hayatlarına yöneldiği, çoğu zaman eskiyi sorguladığı, salgın nedeniyle yakınlarını kaybettiği, gündelik bir eylemi gerçekleştirirken bile kısıtlamalara tabi olduğu ve en önemlisi, her şeyiyle eskiye hasret kaldıkları bir sene olmuştur.

Bu döneme baktığımızda kasım ayının sonlarında ortaya çıkan ve büyük bir gündem olan Covid-19 virüsüne karşı geliştirilen aşı, insanlara büyük bir umut olmuştur. Salgının başından beri insanların görüşlerin hep “Aşı bulursa geçer”, “Virüsün aşısı bulunmadan bu durum düzelmez” gibi söylemler vardı. Aralık ayında ülkemizde ve

dünyada aşı kullanımı yaygınlaşmıştır. Aşının kitlesel kullanımı pek çok ülke tarafından desteklenmiştir. İlk uygulama risk grubu en yüksek olan yaşlılar üzerine yapılmıştır. Aşının bulunması ve kullanımı kısa vadede kalıcı bir çözüm olarak görülmesine de, bu dönemde artık virüsün bir ilacı olduğunu bilmek insanları bir nebze olsun rahatlatmıştır.

Aşının kullanımı devam ederken, kasım ayında salgın dünyayı ikinci kez etkisi altına almıştır. Covid-19 nedeniyle pek çok ülke bu dönemde, vaka sayılarında zirveleri yaşarken, ülkemizde de benzer durum yaşanmıştır. Bu durum ülkemize Kasım ayının sonunda alınan kararlara yansyarak, 1 Aralık 2020 tarihinden itibaren ülke tekrar kısıtlamalar getirilmiştir. Aralık ayından itibaren ülke gündeminde bazı önemli gelişmeler yaşanmıştır (Tablo 9). Bunlar;

Tablo 9: Eş Zamanlı İkili Duygu Dönemi'nde Türkiye'de Salgınla İlgili Gelişmeler

1 Aralık 2020	Ülke genelinde tekrar bir karar alınana kadar hafta içi 21:00-05:00 arasında sokağa çıkma yasağı getirildi.
2 Aralık 2020	İngiltere Biontech aşısına kitlesel kullanım onayı veren ilk ülke oldu.
8 Aralık 2020	İlk kitlesel aşı başladı. İlk aşı 90 yaşındaki Margaret Keenan'a yapıldı.
19 Aralık 2020	Dünyada önceki covid-19 virüsüne göre %70 daha bulaşıcı mutasyona uğramış yeni bir virüs tespit edildi.
13 Ocak 2021	Sağlık Bakanı ve Bilim Kurulu üyeleri CoronaVac aşısının ilk dozunu aldı.
15 Şubat 2021	Köy okulları ve okul öncesi sınıfları yüz yüze eğitime başladı.
1 Mart 2021	"Tedbirli Normalleşme" adı verilen bir dönem başladı. Covid-19'a ilişkin risk grubunda olan iller kendi idari kararlarını alma durumu getirildi.
2 Mart 2021	Kontrollü Normalleşme Süreci başlatıldı.

Aralık ayına geldiğimizde, pek çok milletin geliştirmiş olduğu aşı çalışmaları dünya ve ülke gündeminde olduğu görmekteyiz. Bu dönem haberlerin ve gündemin daha umut dolu olduğu bir dönemdir. Yazılı ve görsel medyada ülkemizde sağlık Bakanının 11 Aralık 2020'de ilk aşuların sağlık çalışanları üzerinde yapılacağı haberini vermesi, haberler ve söz konusu yazılar, başta ülkedeki siyasi liderlerin aşı olacağı yönünde, insanları aşuya çağırın bir tavır içerisinde olmuştur. Çünkü her dönem olduğu gibi aşı ülkemizde insanların çekimser yaklaştığı bir konudur. Sürecin başından beri yaşanan ölüm haberlerine rağmen bazı insanlar aşının kullanılmasını da salgınla birlikte gelişen, planının büyük parçası olarak görmüş ve ilk başta aşı

konusunda çekimser bir tavır güdülmüştür. Yaptığımız görüşmelerde bu çekimser tavırla ilgili benzer pek çok görüş belirtilmiştir.

“ Bu virüsün aşısı bulundu. Ama ben aşı olmakta kararsızım açıkçası. Şimdi yaşlılara vurdular. Bakalım bir değişim olacak mı? Hadi aşı olduk diyelim, ilerde başka bir hastalığımız çıkmayacağı ne malum, belki bu aşı bizim kimyamızı bozacak. Ben bu konuda biraz çekimserim. Ama zamanla devlet zorunlu tutarsa, mecburen aşı olacağım.”(Katılımcı 11).

Covid-19 aşısıyla ilgili olumsuz hislere kapılanların yanında, bu salgının tek çaresinin sürecin başından beri aşından geçtiğini savunan görüşlerde vardır.

“Ben aşının ülkemize gelmesinden çok umutluyum. Yazın salgın bitti dediler. Bizim iş yerlerini, plajları, kayak merkezlerini her yeri açtılar. Sonuç ne oldu, ikinci dalga geldi yine. Demek ki bu iş virüsün azalmasıyla bitecek gibi değil. Bu virüs aşısız, ilaçsız bitmez, bitmeyecek de. Başından beri aynı görüşteyim. O yüzden bizim yaşımızı da gelsin hemen aşı olacağım. Ben insanları da anlamıyorum. Yasaklara uymuyorum, maske takmıyorum, aşı olmuyorum. Nasıl olacak peki? Kısır döngü içinde sıkışıp kaldık. Bu şekilde bitmez. Bizde işlerin başına dönemeyiz. Ama ben umutluyum, insanlar aşı oldukça, dikkat ettikçe işlerimiz yoluna girecektir inşallah.”(Katılımcı 12).

Aşı gündemi insanlar üzerinde pozitif bir etki yaratırken, Aralık ayında yalnızca aşı gibi iyi gelişmeler yaşanmamıştır. Kasım ayında yavaş yavaş zirveye tırmanan salgın Avrupa’yı bu sefer ikinci kez ve ilkinden daha derin bir etki altına almıştır. Özellikle Amerika ikinci dalgada da salgından en fazla ölüm oranına sahip ülke olmuştur. Aralık ayının başlarından günlük ölüm oranları 3 binleri geçerek, dünyada bir günde yaşanan en fazla ölüm sayısı olmuştur. Aralık ayında yaşanan tek kötü haber Covid-19’ un dünyayı ikinci kez avucuna alması olmamış, ayın son günlerinde vaka sayılarının dünyada en fazla yaşandığı İngiltere’nin özellikle güneydoğu kesiminde vakalar incelendiğinde Covid-19’ un daha önce rastlanmamış bir virüse saptanmıştır.

Bu yeni mutasyonlu virüsüne dair pek çok şey paylaşılmıştır. İnsanlar tekrar panik haline bürünmüş, uzmanlar mutasyonlu virüsünün bulaşma hızının Covid-19’dan daha fazla olduğunu açıklarken, insanlar yeni bir salgının ortaya çıkacağı endişe

duygusuna kapılmıştır. Covid-19'un değişik varyantlarının ortaya çıkması, salgının son bulmayacağı düşüncesi yaratan olumsuzluklardan birisidir.

Aralık ayında bir taraftan Covid-19 için en büyük tedavi yöntemi olan ve uzun zamandır beklenen aşının bulunmasıyla her şeyin salgından öncesine dönmesi için umutlar artarken, diğer taraftan dünyada vaka sayılarının tekrar artması ve yeni bir Covid-19 varyantının ortaya çıkması endişeyi tekrar açığa çıkarmıştır. Bu nedenle bu dönemde insanların duyguları genel olarak tek düze ve aynı olmaktan uzaktır. İnsanlar bu dönemde karmaşık duygu ve düşünceler üretmiştir. Durumun düzeleceğini dair umutlanan kişiler ne kadar fazlaysa durumun uzun bir süre daha devam edip, bununla yaşamayı öğreneceğiz görüşünü savunanlarda o denli fazladır.

Ülkemizde haziran ayından bu yana gevşetilen kısıtlamalar insanların virüse karşı sorumlulukların göz ardı edilmesine zemin hazırlayarak vaka sayılarında tekrar artış yaşanmıştır. Bu nedenle 1 Aralık'ta ülkemize Covid-19 kapsamında yeni düzenlemeler getirildi. Bu düzenlemelere göre, hafta içi 21.00-05.00 arasında saat kısıtlaması ile hafta içi tüm işletmeler için saat 20:00'da kapatılma kararı alındı. Cafe ve restoran tarzı yerlerde yalnızca paket servis şeklinde açık kalmasına karar verildi. Seyahat iznine tabii olmadan yolculuklara izin verilememesi kararlaştırıldı. Yüzme havuzu, hamam, lunapark vb. alanların kapatılması kararlaştırıldı. Düğün ve Cenaze işlemlerinde kişi sayısında kısıtlamalara gidildi. Ana sınıfı ve ilkokullarda yüz yüze eğitime ara verildi (İç işleri Bakanlığı, 2020c).

Bu karardan sonra insanlar tekrar karamsarlığa bürünmüştür. Salgından bugüne aslında hiçbir şeyin değişmediği hissi insanlarda tekrar olumsuz duygular üretmiştir. Eğlence yerlerini, cafe ve restoranlar, sinemalar, gezi yerleri vb. gibi insanların sosyal hayatında büyük yer tutan, yapmaktan keyif aldığı ne varsa tekrar son bulmuştur. Bunun yanında bir taraftan aşı süreci ülkemizde devam ederken, vaka sayıları da artmaya devam etmektedir. İnsanlar her ne kadar aşının varlığından mutlu ve umutlu olsa da bu dönemde sokağa çıkma yasakları ve bahsettiğimiz kısıtlamalar insanlarda olumsuz duyguları daha baskın hale getirmiştir.

2021 yılına girdiğimizde Ocak ayı boyunca yine gündemde aşı tartışmaları varlığını sürdürmektedir. Birden fazla aşı olması (Çin aşısı, Rus aşısı, Alman aşısı) insanları bu kez de aşılardan güvenlik ve yararlılık derecelerini tartışmaya itmiştir. Yine bu ayda

ülkeye ilk gelen Çin firmasının ürettiği, CoronoVac aşısı, Sağlık Bakanı ve Bilim kurulu tarafına uygulanarak, aynı zaman halka cesaretle aşılınmak istenilmiştir. Yine vaka sayılarının artışı nedeniyle bu süreçte sürekli olarak insanlara maske, mesafe ve hijyen kurallarına uyulması yönünde ikazlar devam etmektedir.

Aralık ayında getirilen kısıtlamalar neticesinde 2021 Ocak ve Şubat aylarında günlük vaka sayısında düşüşler yaşanmış Şubat ayında günlük vaka sayılarının 10 bin kişinin altında seyretmesiyle, Cumhurbaşkanının yaptığı açıklamada, 15 Şubat 2021 tarihi itibariyle köy okullarında ve ilkokullarda yüz yüze eğitime başlanılmıştır. Mart ayı geldiğinde ise vaka sayıları artarken kısıtlamalar tekrar gevşetilerek “Tedbirli Normalleşme” adımı atıldı. Bu yeni durumla ilgili alınan kararlar şöyledir;

1 Mart 2021’den itibaren bundan sonra iller düşük, orta, yüksek, çok yüksek olmak üzere 4 ayrı risk grubuna göre belirlenecek, her grup kendi içinde değerlendirilip yasak ve kısıtlama uygulamaları da bu duruma uygun yapılacak. Sokağa çıkma yasaklarında yine aynı saatler geçerli olacaktır. Yüksek risk grubuna giren illerde cafe ve restoran gibi yemek hizmetleri sipariş ya da gel-al şeklinde yapılacak, orta ve düşük risk grubuna giren illerde ise bu işletmeler masa düzenine uygun şekilde müşteri almak şartıyla açılacaktır. Yine söz konusu yerlerde Covid-19 ile birlikte hayatımıza giren, insanların Covid-19 riskini taşıyıp taşımadığının sistem üzerinden kontrol edildiği HES kodu sorulmaksızın içeri müşteri alınmayacak (İç İşleri Bakanlığı,2021a).Bu durum yalnızca cafe ve restoranlarda değil, AVM’lerde, kamu kurum ve kuruluşlarında, otobüs bilet satışlarında vb. yerlerde HES kodu hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. İnsanların T.C. kimlik numarası gibi ezberlediği HES kodu, yeni yılda salgınla birlikte hayatımıza giren zorunluluklardan biri haline gelmiştir.

3.2.6. Yeni Duruma Alışma Dönemi

Salgınla geçirdiğimiz yaklaşık bir buçuk senenin ardından bu zamana kadar süreci incelediğimizde, pek çok şey sığdırdığımızı görüyoruz. İlk başta yaşanan panik hali, caddelerde, bilboardlardan trafik ışıklarına kadar salgınla ilgili karşılaştığımız yazılar, sosyal medya mecralarında salgınla ilgili paylaşılan evde kal hashtagleri, bir buçuk yılda en fazla kullanılan “Maske, mesafe ve hijyen kurallarına uyalım.” söylemi, karantina günlerinde boşalan sokaklar, toprağına dokunamadan vedalaşılan insanlar

ve daha niceleri hayatımızın artık asla eskisi gibi olmayacağını yaşamış kanıtları olmuştur. Ancak zaman geçtikçe solmaya başlayan umudumuz salgından 1 yıl sonra tekrar canlanmış, salgında devam eden can kayıpları, ekonomik krizler, kısıtlamalar, yasaklar ve bu süreçte akla gelen pek çok olumsuzluğun yanı sıra her zaman bir umut olduğunu bizlere hatırlatmıştır.

Salgında geçen zamanın ardından belli bir dönem için getirilen yasaklar daha sonra yasakların kaldırılması ve vaka sayılarının değişmesiyle birlikte yaşanan kısır döngüye insanların pek çok duyguyu sığdırdığı, yapılan görüşmelere yansımıştır. Bu süreçte her bir zaman diliminde farklı duygular üreten insanlar artık salgına alışmaya ve duruma adapte olmaya başladığını söyleyebiliriz. Öyle ki, vaka sayılarının arttığı, ülke çapında yasakların getirildiği zamanlarda, bu durum yoğun endişe yaratırken, kısıtlamalar son bulduğunda sanki salgından kurtulmuşçasına rahat bir psikoloji içerisine girilmiştir. 2021 yılı Nisan ayından Aralık ayına kadar geçen süre tam kapanmalar, kademeli normalleşmeler ve kısıtlamalar ile özetle şu şekilde geçmiştir (Tablo 10).

Tablo 10: Altıncı Dönem: Yeni Duruma Alışma Dönemi

14 Nisan 2021	17 Nisan'a kadar tam kapanma süreci başladı.
16 Nisan 2021	Vaka sayıları artarak, günlük vaka sayısı 63.082 kişi oldu
17 Mayıs 2021	1 Haziran'a kadar, hafta içi günlerde saat 21.00-05.00 arası hariç, hafta sonu ise tamamen sokağa yasağı getirildi.
1 Haziran 2011	Kademeli Normalleşmenin 2. Adımı başladı.
21 Haziran 2021	Kademeli normalleşmenin 3. Adımı başlatıldı.
1 Temmuz 2021	Sokağa çıkma yasakları ve diğer kısıtlamalar sona erdi.
4 Eylül 2021	Vaka sayıları tekrar artmaya başladı.
1 Aralık 2021	Covid-19 varyantı olan Omicron virüsü Türkiye'de tespit edildi.
31 Aralık 2021	Günlük vaka sayısı 40.786 kişiye ulaştı.

Mart ayının sonuna gelindiğinde insanlar artık daha normal ve sınırlama olmadan bir yaz geçirme ümidi içerisindedir. Tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de durum benzer olduğu görmekteyiz. Turizmciler 2020 yılına kıyasla, 2021 yılının yazında daha fazla iş yapmak ümidi içindeyken, nisan ayında vaka sayılarında yaşanan artış nedeniyle 14 Nisan'dan 17 Nisan'a kadar bir hafta sonu yasağı getirildi.

14 Nisan-17 Mayıs tarihleri arasında, vaka sayılarını azaltmak için, kısmi ve tam kapanma gibi yasaklara gidilmiştir. Bu tarihten sonra daha önceden alınan bir karar olan kademeli normalleşmenin etapları yürütülmeye başlanmıştır. Bu süreç aynı zamanda Covid-19 aşılmasının ülkede devam ettiği zamanlardır. Yasakların bitmesiyle Nevşehir’de 2021 turizm sezonu da başlamıştır.2021 turizm sezonunun başlangıcında bölge esnafıyla yaptığımız görüşmelerde insanların salgın hakkındaki konuşurken durumla barışık halleri dikkat çekiciydi.

“2021 senesine, 2020’e kıyasla daha iyi girdik bence. Nisan ayında bizim sezonun başlama tarihinde yasaklar geldi. Tabi ki bir zarara uğradık. Şu anda işletmelerimiz açık, müşterimiz geçen yıla göre daha fazla, insanlar artık sürece alıştı. Hala virüsten bir korku var ama bu durum tatil yapmalarına engel değil. Bizde işletmemizde maske takıyoruz, dezenteftte kullanıyoruz. Önlemimizi aldık. Ama hayat bir taraftan devam ediyor. Seyahatte devam edecek, İnsanlar çalışıyor ve tatil yapmak istiyorlar. Bu süreç 2023 yılından önce düzelmez bence ama en azından geçen yıla göre bölgede gözle görülür bir canlılık var. 2022’de biraz daha canlanacak. Bu şekilde normale dönecek. Aşıda bulundu artık. İlk doz aşımızı olduk, ikinci dozda olmamız gerekiyormuş. Belki virüs bitene kadar sürekli aşı olacağız. Bununla yaşamayı öğreneceğiz yani.” (Katılımcı 13).

21 Haziran 2021 tarihinde alınan kararlarla kademeli normalleşmenin üçüncü etabı olarak 1 Temmuz 2021’e kadar hafta içi ve hafta sonu belirli saatlerde sokağa çıkma ve seyahat yasakları uygulanmıştır. Yine bu tarihe kadar bazı işyerleri ve sinema salonları kapanmış, yeme-içme yerlerinde aynı masada bulunabilecek kişi sayısına dair kısıtlamalar getirilmiştir. Eğlence mekanlarında, cafelerde ve konaklama alanlarındaki eğlence bölümlerinde bazı kısıtlamalar getirilmiştir. 1 Temmuz’dan itibaren bu kısıtlamalar kaldırılmıştır (İç işleri Bakanlığı, 2021b). Turizm konusunda ele alacağımız şehirlerarası seyahat yasaklarının kaldırılması, , toplu taşımalarda artık tam kapasite yolculuklara izin verilmesi, insanların turizme dâhil olma yönündeki yolları açarken, otel, pansiyon vb. konaklama yerlerinde müzik ve eğlence bölümlerinin tekrar faaliyete açılması turizme katılacak insan sayısını arttıran etmenlerdendir.

1 Temmuz’da bugüne kadarki kısıtlamaların son bulması her sektörde olduğu gibi turizm içinde Covid-19’dan sonra gelen bir milat niteliğindedir. İşletmeye getirilen

saat kısıtlamalarının kalkması ve hafta sonu yasaklarının son bulması turizmde bazı sıkıntıları da gidermiştir. Kısıtlamalar vaka sayılarını önlemede etkili bir yöntemdir ancak, bölgedeki turizm sektörü adına, hali hazırda minimum olan turist akışının önünde engel olmuştur. 1 Temmuz'a kadar geçen sürede Nevşehir'deki turizmcilerin en fazla hayıflandıkları şey yasaklar olmuştur. Bu konuyla ilgili benzer pek çok ifadelerden biri şöyledir:

“Yasaklar bizi en çok yıpratana ve bu konuda en çok sesimizi duyurmaya çalıştığımız konuydu. Bazı yasaklar ülke genelinde uygulanan yasaklardı. Buna bir itirazımız zaten olamaz. İşyerlerimizi kapattık maddi olarak yıprandığımız en kötü zamanlardı. Ama bazı yasakları benim aklım almadı. 2021'in mart ayında komşu şehrimiz Erciyes'te kayak yapmak serbestti. Kayseri esnafta açıktı. Nevşehir'de yasak vardı. Bize turist olsa dahi işletmemizi açmamızı yasakladılar. Orada salgın riski daha az, burada daha mı fazlaydı? Anlamadım.” (Katılımcı 14).

Bunun yanında Nevşehir'de en yoğun yapılan ATV turizmi de kısıtlamalardan etkilenen sektörlerin başında geldiğini görmekteyiz. Bir ATV işletmecisi yasaklarla ilgili durumu yaşadıkları sıkıntıyı şöyle dile getiriyor;

“Bir ATV'ye yalnızca bir kişi binmek zorunluluğu özellikle çift gelen müşterimizi kaybetmemize neden oldu. Salgın başladığı beri zaten müşterilerimizin hemen hepsi yerli turistlerdi. Bunlarında çoğu balayına gelen çiftlerdi. Tabi ki balayına gelen bir turist otelde oturmuyor. Ata, ATV'ye biniyor. Bize gelen talimatta çift olarak binmek yasaktı. İnsanlar birlikte binemeyince vazgeçiyor. Saat kısıtlaması durumu da vardı tabi ki. Bizim sektörü (ATV) etkilemedi ama burada hediyelik eşya satan yerler erken kapatmak zorunda kaldı. Bu da işin olumsuz yüzüydü. Şu anda (2021 Temmuz) turizm önceki yıla göre biraz daha iyi ama yeterli değil. Vaka sayıları şu an azaldı ama yine artacak çünkü kısıtlamalar kalktı. Biz Türk millet olarak her şeye çabuk alışırız. Yasak varsa ona göre yaşıyoruz, yasak bitince yine unutuyoruz. Kimse maske takmıyor mesela çünkü herkes duruma alıştı. Hastalığı geçiren insanlarda var nasıl olduğunu gördüler artık kimse eskisi kadar virüsten korkmuyor.” (Katılımcı 15).

Bu dönemi incelerken, 2021 yaz mevsimini genel olarak bir önceki yıla göre turizmde daha verimli geçtiğini söyleyebiliriz. Eylül ayına gelmeden üniversiteler dâhil tüm eğitim kurumların açılacağı haberi insanları umutlandıran haberler

arasındaydı. Eylül ayında okulların başlamasıyla birlikte iş hayatı normal temposuna geri dönmüştür. Ancak ne kadar normale dönülmek istense de hayatın her alanında salgından kalan izleri görmek mümkündür. Maskeler artık hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmuş, insanlar sosyal hayatında daha mesafeli bir yaklaşım tarzı benimsemiştir. El sıkışmak ve sarılmak gibi basit eylemler, salgın öncesine göre artık hayatımızda daha az gördüğümüz eylemler haline gelmiştir. Bu süreçte insanlar salgında normalleşme basamaklarını hızla çıkarken, bazen geriye düşüşlerde yaşanmıştır. Ancak normale dönüş yolunun bir gün biteceğini bilmek insanları ayakta tutan tek umut olmuştur.

Eylül ayında okulların açılmasıyla vaka sayıları artmaya başlarken, ekim ve kasım ayları kısıtlama olmadan devam etmiş, aralık ayında Covid-19 varyantının farklı bir türü olan Omicron virüsünün ülkemizde görülmesiyle, insanlar tekrar salgınla ilgili endişeye kapılmıştır. Bu olay, birlikte yaşayarak üstünü örtmeye çalıştığımız salgını bizlere tekrar hatırlatmıştır. Salgın hayatımıza girmesiyle birlikte yaşayıp deneyimlediğimiz bu 2 yılda insanlar, çağımızın en büyük küresel felaketiyle karşılaşmıştır. Salgınla geçen iniş-çıkışlı iki yılda insanlar pek çok duygu üretmiştir ve çoğu zaman farklı duyguları bir arada yaşamıştır. Bu geçen süre şüphesiz ilerde, korkunun, endişenin, acının, yalnızlığın, umudun ve özlemin en yoğun yaşandığı zamanlar olarak hatırlanacaktır.

3.3. Mekansal Duygu Üretimine Tematik Bakış

Tarihte de pek çok örneğine rastladığımız felaketler, çıkış anından itibaren eski düzeni değiştirmiş ve en önemlisi insanların zihninde kalıcı izler bırakmıştır. Ünlü yazar Voltaire'e göre "*Tarih Cinayetlerin ve Felaketlerin Tutanağıdır*". Tarih felaketleri yazar ve onu unutulmaz kılar. Bugüne kadar milyonlarca kişinin ölümüne neden olan bir felaket olarak tanımladığımız salgınlar, pek çok romanın ve filmin konusu olmuştur. Çünkü bu tür felaketler olağanüstü durumlar olarak, büyük bir kitleyi etkiler ve farklı duygular yaratır. Bu duyguların insan zihninde kalıcı izler bırakmasının sebebi, hatırlanmaya değecek kadar güçlü ve derin duygular olmasıdır.

Örneğin veba dünyada o kadar korkunç izler bırakmıştır ki, 1722'de Daniel Defoe , "Veba Yılı Günlüğü" adlı bir romana konu olmuştur. Yine Albert Camus "Veba" romanında Cezayir'de yaşanan vebanın insanlarda yarattığı korku atmosferini

anlatmaktadır. Stephan King'in Mahşer'i, Jake London'un Kızıl Veba'sı, Jose Saramago'nun Körlüğü, Gabriel Garcia Marquez'in Kolera Günlerinde Aşk'ı, Orhan Pamuk'un Veba Geceleri ve daha niceleri salgınların konu işlendiği romanlardır. Kitapların yanı sıra 1957 yapımı Yedinci Mühür ve 1976 yapımı Cassandra Geçidi, konusunu salgından ilham alan filmlerin birkaçıdır. Ancak dünyada böyle büyük etkiler yaratan salgınlar yalnızca yazarlara ilham vermemiştir. Bu dönemler ressamalarda ilham olmuş salgınların yarattığı korku atmosferi onları derinden etkilenmiş ve bu sayede günümüze pek çok eser gelmiştir. İtalyan ressam Giacomo Borlone de Burchis'in 15. yılda resmettiği "Kara Veba", Rönesans dönemi ustalarından Pieter Bruegel tarafından resmedilen 1562'de "Triumph of Death" eseri, vebada giyilen karga başı gibi korkutucu bir maske tasviriyle Plaust Fürst'ün 1656 yılında resmettiği "Doctor Schanebel von Rom" eseri bunlardan yalnızca bir kaçıdır.

Tüm bu eserlerde salgınların anlatılmasının ortak açıklaması, salgınların insanlar üzerinde yaratmış olduğu duyguların yorumlanmaya değecek kadar güçlü bir etkiye sahip olmasıdır. Salgın insanların günlük yaşantılarında, hislerinde ve düşüncelerinde büyük değişimler başlatır. Geçmişten günümüze yaşanan tüm salgın süreçlerinde, rutin hayatından farklı, güçlü duygular üreten insanoğlu bugün yeni çağın felaketi olan Covid-19 salgını ile yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte insanlar söz konusu felaketi değişen zaman ve mekan algısıyla kısaca bugünün şartlarıyla duygusal süzgecinden geçirmiş ve yorumlamıştır. Bu yeni felaketle birlikte gelen dönem sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel, toplumsal dönüşümler başlatmış, yaşantımıza yeni alışkanlıklar ve anlayışlar getirmiştir.

3.3.1. Endişe ve Umut Arasında Olmak: Salgın Hastalıklar ve Endişe-Korku İlişkisi

Geçmişten günümüze insan hayatında büyük yıkım yaratan salgınların tarihi orta çağa dayanacak kadar eskidir. 1852 ve 1860 yıllarında Hindistan'dan Rusya'ya Avrupa'dan Amerika'ya ulaşan Kolera salgını, 1855-1959 yıllarında Çin'den Hindistan'a yayılan üçüncü Veba, 1914-1918 yılları arasında Asya ve Avrupa'yı etkine alan Tifo salgını, 1918 yılında yaklaşık 50 milyon kişinin ölümüne yol açan H1N1 influenza virüsüyle bulaşan İspanyol Gribi olarak bilinen salgın, 1957'de 4 milyon insanı öldüren, Asya Gribi bu salgınlardan belli başlılardır (Aktan, 2020). 2000'li yıllarda SARS, Domuz Gribi, Ebola, MERS gibi grip salgınlarının pandemilere

neden olduğu bilinmektedir(Parıldar, 2020: 20). Bugün ise Çin'den tüm dünyaya yayılan yeni bir koronavirüs salgını söz konusudur (Zhu vd., 2020). Tüm bu salgınların ortak özelliği insanların bu salgınlarla mücadele ederken ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak savaşması ve bu savaşın her yönüyle insan psikolojisinde büyük etki bırakmasıdır.

Bu salgınlardan belki de en büyük yıkıma neden olan “Kara Ölüm” adıyla bilinen veba salgını dünyanın üçte birini yok ederken, insan yaşamında derin değişimlere neden olmuş, temel insani güven duygusunu zedelemiş ve büyük bir korku atmosferi yaratmıştır (Genç, 2011). Çünkü pandemilerin insanlar üzerinde önemli ölçüde korku, güvensizlik ve belirsizliği yol açtığı bilinmektedir (Asmundson ve Taylor, 2020).Salgınla ortaya çıkan duygulardan biri olan korkunun tanımını Ferudi (2001), beklenmedik ve öngörülmeleyen durumlarla karşılaşıldığında, zihnin korku objesine doğru yoğunlaşması olarak tanımlar. İnsanın alışlageldik yaşantısında salgınlar gibi olağanüstü durumlarda korkunun yanında kaygı ve endişe duyguları üretmesi de kaçılmazdır. Bir salgın karşısında insanlar salgınla mücadele etmek isteyecekleri davranış ve psikoloji içerisine girerler. Salgın sürecinde ortaya çıkan belirsizliklere karşı yaşanan stres, bireylerin endişe düzeyini yükseltebilir (Taylor vd., 2008).

Her geçen zamanda yenisiyle karşılaşılan salgın hastalıklar bireyselden toplumsal düzeye yaklaşırken, salgınlar beklenmedik zamanlarda ortaya çıkan endişe duygusunu da topluma yansıtır. Bauman bütün korkuların temelini ve kolektif temsilini öteki kavramını açıklarken belirsizlik ile bağdaştırmıştır (Bauman, 2003). Bu nedenle aslında salgınlarda ortaya çıkan endişenin temel nedenlerinden birisi salgınla ilgili belirsizliklerdir. Bütün salgınlarda olduğu gibi Covid-19 salgını da kitlesel ölümlere neden olması ve ilk başta tedavisinin bulunamaması sebebiyle yaşanan belirsizlikler büyük bir endişe ve korkuya neden olmuştur.

Porcelli, pandemilerin meydana korkuyu, tehlikelere karşı gelen anlık tehditlere karşı doğuştan gelen tepkisel bir duygu ve karşıdan gelen saldırı için yapılan bir refleks olarak tanımlarken, kaygıyı, bir zarardan kaçınmak adına planlanmış bir davranış olarak tanımlıyor. Salgınlarda ortaya çıkan duygulardan biri olan endişeyi, stres, sabırsızlık, üzüntü vb. depresif belirtilerin tümü olarak tanımlayabiliriz. Kaygı düzeyindeki artışa bağlı olarak bireyin aile içi yaşantısı, sosyal yaşantısı ve iş verimliliği olumsuz biçimde etkilenerek, yaşam kalitesi düşebilir (Doolittle,2020).

Salgınları beklenmedik anlarda vuku bulan sarsıcı anlar olarak tanımlarsak, bu anlarda tehdit algısının yükselmesi, travmatik anlar sonrasında fizyolojik, bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkiler ortaya çıkarabilir. Bu duygusal tepkiler arasında meydana gelen anksiyete (endişe-kaygı durumu), üstesinden gelememe duygusu, depresyon, geleceğe dair tedirginlik, günlük ritüellerde meydana gelen değişimler salgın hastalıklar sürecinde sıklıkla gözlemlenen tepkilerdir (Oflaz,2008).

Salgınların psikolojik etkileri geçmişten beri insanların sorunlarını algılamaya yönelik çalışma alanlarından biri olmuş ve Covid-19'un ortaya çıkışıyla bu alanda yapılan çalışma literatürü zenginleşmiştir. Yapılan çalışmalara baktığımızda salgının ortaya çıktığı günden bugüne insanlarda korku, endişe ve öfke gibi duyguları yükselttiği görülmektedir. Ancak Covid-19 salgının yaratmış olduğu kaygı duygusu özelinde (Asmundson ve Taylor, 2020; Barzilay vd., 2020; Huang ve Zhao, 2020) pek çok çalışma yapılmışken, salgının endişe düzeyini belirlemek adına Türkiye örneğinin yer alıp incelendiği (Hacımusalar vd., 2020; Göksu ve Kumcağız, 2020; Doğan ve Düzel, 2020) çalışmalarda vardır.

Ölümcül hastalıkların kitlesel salgınlara dönüşmesiyle ortaya çıkan psikolojik etkileri uzun yıllardan beri çalışılan konular arasındadır. Strong'a göre salgınlar ortak psiko-sosyal etkilere neden olarak, korku, panik damgalama, ahlaki münakaşalar ve eylem çağrılarının ilk tepkilerini belirler. Salgının fizyolojik etkisine benzer biçimde, insan psikolojisinde de bireysel etkinin ötesine geçip insandan insana hızla yayılarak yeni bir kolektif salgına dönüştüğünden bahseder (Strong,1990-249.250). Bahsedilen bu bireyselden kolektif psikolojiye dönüşüm zaman geçtikçe daha hızlı ve kolay hale geldiğini söyleyebiliriz. Bugün yaşayarak tanıklık ettiğimiz Covid-19 salgınında da iletişim yöntemlerinin artması haber araçlarını güçlendirmiş, sosyal ağlarda, insanların salgınla ilgili paylaşımları, korkutucu görseller, salgınla ilgili yıkıcı bilgilerin daha hızlı yayılmasına neden olarak, daha büyük kitleleri etkilemiştir.

Covid-19 salgınının dünyada ve ülkemizde özellikle sağlık çalışanları ve diğer insanların ölümüne yol açmasını, insanlarda endişeyi artıran durumlar arasında sayabiliriz. Salgında yaşamını yitirenlerin sayısının artması nedeniyle ülkelerin almış olduğu uluslararası uçuş yasakları, kapanan sınır kapıları ve sokağa çıkma yasakları yaşanan diğer travmalardan farklı olarak insanlarda güvenli yer algısını yok etmiştir. Bunun dışında salgının ilk süreçlerinde ölüm riskinin yüksek olması, salgının ne

kadar süreceğinin tam olarak bilinmemesi, virüse karşı bir tedavi geliştirilememesi, insanlarda gelecekle ilgili kaygı ve umutsuzluğa yol açmıştır(Hacımusalar vd., 2020).

Salgının endişe, kaygı ve korku seviyesini yükselten nedenlerinden biri olarak insanların günlük rutinin bozulmasını örnek gösterebiliriz. İnsanların iş hayatının bozulması, hastalık nedeniyle kamusal alanlarda dışlanma, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı vb. duygusal sıkıntı, kaygı, endişe, korku, depresyon, intihar eğilimi gibi sorunlara sebep olmuştur (Mukhtar, 2020). Covid-19'un getirmiş olduğu bir başka psikolojik sorun ise salgınla mücadele ederken virüsün bulaşma riskini azaltmak adına alınan önlemlerdir. Bu durum bireyin sevdiklerinden ayrılması, kişisel özgürlüğün kaybedilmesi, sosyal uzaklaşma, can sıkıntısı, hayal kırıklığı, öfke, korku ve kaygı yaratıp duygu bozukluğu ve depresyona yol açan nedenler arasındadır (Brooks vd., 2020).

Covid-19 salgınının insanlarda ortaya çıkardığı endişe duygusunun sebepleri alınan önlemlerin insan özgürlüğü sınırlandırması, virüs nedeniyle yaşanan can kayıpları, karantinalar, yakınlarımızla aramıza giren mesafeler, günlük rutinin bozulması ve belirsizlikler olarak özetleyebiliriz. Ancak salgında endişe ve kaygı düzeyinin yükselmesinin tek nedeni bu değildir. Salgınla birlikte ortaya çıkan ilk sorun tüm dünyada olduğu gibi ekonominin çöküşü olmuştur. İnsanlar salgının ilk sürecinde yalnızca virüsle gelen endişe ve korku gibi olumsuz duyguları üretirken zamanla ekonominin de yerle bir olmasıyla daha da karamsar bir ruh haline bürünmüştür. Salgınla birlikte enflasyonun artmasıyla birlikte insanların alım gücü düşüşe geçmiş, ülkemizin de içinde bulunduğu bazı ülkelerin parasal olarak değer kaybetmesi salgınla birleşince bu süreci insanlar için daha da stresli ve kaygı dolu bir hale dönüştürmüştür.

(Timming vd., 2021) salgın sürecindeki kaygıdan bahsederken, salgının bir türlü son bulmaması ve buna ilaveten ekonomik sorunların dünya çapında günbegün artarak gelir düzeyinin olumsuz bir biçimde etkilemesini, varoluşsal kaygıyı doğuran bir etken olarak göstermiştir. Covid-19 salgının ortaya çıkardığı ekonomik kriz salgının en fazla öne çıkan konuları arasında olmuştur. Bu durumu tarihteki büyük felaketlerin her zaman insan hayatında ekonomik bir etkisi olmasıyla

ilişkilendirebiliriz. Covid-19 salgınında da aynı durum yaşanmış, tüm dünyada ekonomik çöküş insanlarda endişe ve kaygı seviyesini arttırmıştır.

Küresel ve yerel manada salgının yol açtığı, ekonomik sarsılmayla ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak, borsalardaki sert düşüşlerden, petrol fiyatlarında yükselmelerden ve çalışma hayatının bir sürede olsa durmasıyla üretimde ciddi oranda azalmalardan bahsedilmektedir. Yine döviz kurlarının azalmasıyla ülke gelirleri olumsuz biçimde etkilenmiştir. Bu manada insanların yatırım ve tüketimleri azalmıştır (Şit ve Telek,2020). Bu kadar geniş çaplı toplumsal etkinin yanı sıra ekonominin bireysel etkileri de zamanla kendini göstermeye başlamıştır. Salgının ortaya çıktığı Çin’de yapılan bir çalışmada, bahsettiğimiz nedenlerden ötürü ailelerin gelir kayıpları üzerinde olumsuz etkilere neden olmasından, ayrıca ekonomik düşüşün önceden beri varolan sosyal eşitsizlikleri öncekinden daha fazla artırarak, ekonomik kırılganlığın sosyal dağılımını genişlettiğinden bahsedilmiştir (Qian ve Fan,2020). Bu durum ülkemiz içinde benzer şekilde gelişmiştir. Salgınla birlikte gelen ekonomik sıkıntılar, insanların alım gücünün düşmesine neden olmuştur. İnsanların sağlık endişesiyle birlikte, sosyal hayatlarındaki sınırlandırılmış yaşama alışma süreci ve bahsettiğimiz ekonomik nedenlerden ötürü salgınla birlikte kendilerini daha pahalı bir hayatın içinde bulmaları bu süreci daha da karmaşık bir hale getiren nedenler olmuştur.

3.3.2. Umut Üzerine

Umutla ilgili yapılan çalışmalarda umudun bilişsel ve duygusal olarak farklı tanımlamaları olduğunu görmekteyiz. Psikoloji biliminde umudun araştırılma nedeni muhtemelen depresyona neden olan etkenlerden biri olan umutsuzluk ve çaresizlik duygularıyla ilişkilendirilmiştir. Psikolojinin yanında felsefe biliminin de umut duygusu işlediğini görmekteyiz. Özellikle psikososyal gelişimde insanlarda umudun ne zaman ne nasıl geliştiğine dair çalışmalara sıklıkla rastlamaktayız. Umudu anlamaya psikolojik yollarla yaklaşan Snyder (2002), umudu; bireyin kendisini istenilen hedeflere gitme yolu üretme, bu yolda harekete geçmek için sürekli kullanma yeteneği olarak gördükleri bir düşünme türü olarak tanımlıyor. Bu kapsamda umudu; amaçlar, alternatif yollar düşüncesi, eylemlere geçen düşünceler

olarak sınıflandırmış, ayrıca bir amaç doğrultusunda hareket eden insanların, amacının umuda dayandığından bahsetmiştir.

Bir düşünme yolu ya da yöntemi olarak yapılan bu tanımlama diğerleri kadar geçerli olmasının yanında umut kavramını bir duygu biçimi olarak sosyal bilimcilerde yorumlamış ve konuyla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Umut duygusu özellikle duygu coğrafyaları üzerine yapılan çalışmalarda duygu ve duygulanım kavramlarıyla örtüştürülerek çalışılan ve coğrafyacılarda ilgi duyduğu bir alandır. Bunlardan, Anderson ve Holden(2008), umut ve kent üzerine yaptıkları çalışmada umudun kentlerin ayrılmaz bir parçasını oluşturduğundan bahsedip, olay ve umudun bir mekanda nasıl gerçekleştiğini ele alırken, Henderson (2008), öfke ve umut gibi bazı duyguların belirli siyasi eylemleri motive etmede önemli bir güç olduğundan bahsetmiştir. Bu ve benzer çalışmalar hayatın içinde sürekli var olan bir duyguyu toplumsal hayatımızda ve yaşadığımız coğrafyada (mekanda) anlamlandırmaya yardımcı olabilir.

En genel manada, gelecek adına yapılan iyimser bir duygu ve düşünce biçimi olarak tanımladığımız umudun tanımını Lazarus (1999), kitabında kişinin zor olanı kabul etmek yerine onunla mücadele çabası gerektiren, kasvetli koşullar altında siyah ya da beyaz olarak kabul edebileceğimiz zihinsel bir durumdan, bir olay karşısında hem olumlu hem olumsuz şeylerin bir arada olduğu duygusal bir karışım olarak tanımlıyor. Gerçekten de umut duygusu yalnızca iyimser bir düşünce olmanın ötesindedir. Umut duygusu içinde bugünün hoşnutsuzluğunu ve rahatsızlığını da barındırır.

Umudun temel koşulu, mevcut yaşam koşullarımızdaki yoksunluğun, tehdit ediciliğin olmasıdır. İnsanlar bu durumda endişelenir ve daha iyisinin olması adına hayatında değişiklikler umar. Bazen umduğumuz şeyin gerçekleşmeyeceğini bilsek bile umutsuzca umut etmeye devam edebiliriz. Bunu en kasvetli zamanlarda bile yapabiliyoruz. Umut; Umut yalnızca gelecek için durumun ne kadar iyiye gidebileceğine dair bir hayal olmayıp, ayrıca bugünün yarın için ne ifade edeceğiyle ilgili derinde yatan endişeyi de içeren bir ifade yöntemidir (Lazarus, 1999: 655).Bu gün mevcut koşullarımızdaki tehdit ise bir salgındır. Salgın insanlara ölümler, riskler ve sınırlamalarla kasvet dolu günler geçirmesine neden olur. İnsanların salgınla ilgili büyük endişelere sahip olması, sevdiklerini kaybetmesi ve hayat düzenlerinin alt üst

olması onlara, yarının dünden daha iyi olmasını dilemekten başka çare bırakmamaktadır.

Covid-19 süreci insanlar için endişe, korku ve umudun bir arada yaşandığı bir süreç olmuştur. Ama yapılan tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere umut, zaten temelde endişe olmadan açığa çıkan bir duygu değildir. Salgının başından beri geçen sürede insanların en baskın duygularından birisi olmuştur. Bunu insanlarla yaptığımız görüşmelerden anlayabiliriz. Salgının en karanlık dönemlerinde bile insanlar konuşmaların sonunda durumun düzelmesi için umut etmekten vazgeçmemiştir.

“Sokağa çıkma yasakları bitti. Ben bu süreçte daha fazla turist bekliyordum ama şu anda neredeyse kimse yok. Burayı daha önce hiç bu kadar insansız görmedim. İnsanlar hala korkuyorlar tabii ki. Yaşlılar zaten yok hepsi evlerinde. İnsanlar artık sadece kendileri için değil, diğerlerine de bulaştırırım diye endişeleniyorlar... Bu durum umarım en kısa zamanda düzelir. Bizde eski hayatımıza gireriz. En zor zamanları atlattık gibi geliyor bana bundan sonra her şey daha iyi olacak inanıyorum” (Katılımcı-16)

“Zor zamanlardan geçiyoruz. Covid-19’dan belki de en fazla etkilenenlerden birisiyim. Salgından önce bir cafe açmışım Göreme’de 1 yıl iş yaptık sonra salgın çıkınca kapattık tabii. Dünya kadar borcumuz var. Birde babamı kaybettim Covidden. Nerden kimden bulaştı bilmiyorum. Böyle bir sebepten ölmesi çok üzücü tabii ki. Siz belki bilmezsiniz ama mezarına kimse gelemedi. Sadece imam ben bide abim vardı. Cenazesinde kalabalık olmuyor. Çok acı bir durum kimse ailesini böyle defnetmek istemez...Ama işte bir taraftan da hayat devam ediyor. İnşallah bu durum düzelir. Dünya bu hastalıktan kurtulur. İnsan bir yakını kaybedince iş falan ikinci planda kalıyor. Umarım bu illetin ilacı aşısı falan bulunurda kimse ölmez.” (Katılımcı 10)

Bölgede doğup büyüyen ve turizmde uzun yıllar hizmet veren insanlarda, bölgede yaşanan pek çok krize tanıklık etmiş insanlarda vardı. Covid-19 salgını diğer krizlerden ayrı tutsa da bölgenin turizm potansiyeline olan inancını sözleriyle aktarmıştır:

“Bu durum Kapadokya adına düzelir, öyle ki seneye düzelmeye başlayacaktır. Çünkü bölgenin turizmini parlak görüyorum. Çünkü bölge henüz bakir ve güzel. Hem doğal

güzellikleri hem de eski tarihi bir yapısı var o nedenle burası turistsiz kalmaz. Bir de turizm kendini telafi eden bir olgu. Mesela bence, burayı en derin vuran körfez kriziydi. Kötü etkiledi ama ondan sonra daha canlı bir turist geldi buraya. Bence yine öyle olacak çünkü insanlar psikolojik olarak bunaldı ve yine daha önce gelmediği kadar turist geleceğine eminim. Ben sonraki yıl için çok umutluyum.”(Katılımcı 17)

Salgının ilk zamanlarında insanların umut ettiği şey aşının bulunması olmuştur. Çünkü aşı demek insanlar için kurtuluş anlamı taşımaktadır. Salgının ortaya çıkışından yaklaşık 1 yıl sonra aşının bulunmasıyla insanların umut dolu sözleri de artmıştır.

“ Biz ilk doz aşımızı olduk. İnşallah aşı bizim kurtuluşumuz olur. Şimdi tabii bazı kesim aşı olmak istemiyor. Ama biz 60 yaş üzeri olduğumuz için olduk. Aşının bulunmasıyla insanlar biraz rahatladı. Bakalım nasıl olacak. Zaman içinde göreceğiz. Şimdi aşısız seyahat yasakları falan getireceklermiş. İnsanların çoğu aşı olursa virüse karşı bağışıklık kazanırız diye düşünüyorum... Bu sene durum düzelmese de seneye düzeler. Aşının bulunması, sokağa çıkma yasaklarının kalkması falan insanları çok rahatlattı. Bu zor zamanlarda sabretmek lazım sadece. Seneye mutlaka daha canlı olacak burası ben inanıyorum.”(Katılımcı 18).

3.3.3. Kalabalık Bir Mekandan Hayalet Kasabaya

Kapadokya Bölgesinin bugünkü kimliğinden bahsederken, onu oluşturan değerlerinden bahsetmeden edemeyiz. Kapadokya Bölgesi tabiri her ne kadar büyük bir alana karşılık gelse de bölgenin en sıra dışı çekim unsurları olan peribacalarının Nevşehir’de toplanması, bölgenin zamanla turizm yönünü arttırmıştır. Yalnızca yerel değil yabancı turistlerinde ilgisini uyandıran bölgede, kulağa daha eski ve otantik gelen “Kapadokya” tabirinin kullanımın, Nevşehir ile özdeşleştiğini söyleyebiliriz.

Bölgenin kalabalık bir turizm merkezi haline gelmesi, ülkemizin de turizme açıldığı 1980’li yıllara dayanmaktadır. Nevşehir’in olağanüstü doğası özellikle bölgede balonculuk faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte yurt dışından gelen turistler için merak uyandıran bir çekim unsuruna dönüşmüştür. Bölgenin balonculuk faaliyetleri

zamanla ayrılmaz bir turizm unsuru haline gelmiş, yurt dışından gelen turist sayısı gittikçe artarken Nevşehir’de yaşayanlar, bölgeye gelen ziyaretçilere turistik öge sunmak ve turizm faaliyetlerini çeşitlendirmek için elinden geleni yapmışlardır. Ancak bölgenin turizmi zenginleştirmek için potansiyeli hali hazırda yüksek ve malzemesi bol bir bölgedir. Bunlardan biri gizli tapınakları, yer altı yerleşkeleri, kiliseleri ve manastırlarıyla eski çağlardan beri Hristiyanlığın merkezi oluşudur. Bu özelliği Nevşehir’i yabancı insanların ziyaret etmek isteyeceği, dinsel tarihlerine dair emsaller sunan bir merkez yapar.

Bunun dışında bölgenin kolay işlenebilir yapısı nedeniyle, buralarda insan eliyle oyulmuş evler, odalar, malzeme depoları vb. yapılar, doğa ve insan etkileşiminin en güzel örneğini göstermektedir. Bu durum insanlarda, bölgeyi görünce hayranlık uyandıran bir izlenim yaratmaktadır. Kapadokya’nın bu sıra dışı doğasını, daha da çekici hale getirebilmek adına, zamanla atıcılık faaliyetleri ve atvlerde turizm çeşitlerine dâhil edilmiştir. Turistler için bölgeyi otantik kılan bir başka turizm unsuru, ilk zamanlardan beri uğraşılan ve bölgedekiler için ata mesleği olan çanak-çömlek işçiliği ile yapılan hediyelik eşyalardır. Öyle ki Nevşehir’de her köşede bir hediyelik eşya dükkânı, ağaçlarda ve duvarlarda asılı el işi figürleri görmek mümkündür. Tüm bunları düşündüğümüzde bölgenin doğası, el sanatları, balonculuk, at, ATV gibi turizm çeşitleri bölgenin daha canlı ve dinamik bir yapı kazanmasında önemli unsurlardandır. Bu nedenle Kapadokya’da genel anlamda kültür turizmi yapıldığını söyleyebiliriz.

Kültür turizmi dediğimizde bir yerin doğal güzelliklerinden, mimari yapısından, o yerde yaşamış medeniyetlerinin izlerinden, yaşam tarzından, el sanatlarından kısaca soyut ve somut tüm unsurları yansıtmaktan bahsedebiliriz. Kapadokya’da tüm bunlara bakınca hissettiğimiz ve gördüğümüz şey ise otantizmdir. Peki otantizm nedir? Heitman(2011), otantizmi en temel şekliyle “öz, saf, gerçek olan şey” olarak tanımlamaktadır. Otantik bir ürünü, yapıldığı andan itibaren dokunulmamış ve modern etkiye maruz kalmamış olarak betimlemektedir. Moderne, yeniye maruz kalmayan bir ürünün turizmde ilgi çekmesinin sebebi ise turizmin nispeten modern bir faaliyet olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Yani otantikliğin ortaya çıkışı modern toplum hayatımızın ortaya çıkışıyla ilgilidir. İnsanların seyahat etme isteklerinden birisi de gündelik hayatının dışına çıkarak rutinden kurtulmaktır.

Günlük hayatlarımızda modernlikte hapsolmuş hayatlar süren insanlar olarak tatil için eskiye, öze, bozulmamışa, otantik mekanlara yönelme isteğimiz bundan kaynaklanabilir.

Otantizmin turizmde yer edinmesi ele alan Sedman ve Mihalic (2008), otantizmi modern turizmin gelişmesinden önce, mevcut olan, tamamen yerel, kitle için yada endüstriyel amaçlarla üretilmemiş, küresel olmayan, mimari, mutfak kültürü, soyut miras ve doğal güzellikler gibi turistik çekim alanlarının çekici unsurları olarak tanımlamaktadır. Modernlikten uzak görüşüne dayanak modern olan “yeni”yi, otantik kavramı ise “eski”yi temsil etmektedir. Bahsettiğimiz bu eski görünüşü ve otantizm içinde saydığımız değerleri Kapadokya’da görebiliriz. Balon ve ATV turizmini nispeten yeni olsa da bölgede eski her zaman çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunlardan en eski oluşum, Kapadokya’yı özgün kılan yer şekilleridir. Yüzyıllardır bölgeye de “Güzel Atlar Diyarı” adını veren atçılık faaliyetleri ve bölge toprağından yaratılan sanatı buna en güzel örnektir.

Kapadokya da turist olmak mekanı gezmek ve deneyimlemek demektir. Bu nedenle her yıl buranın tatil beldelerinde sokaklar dolu ve canlıdır. Yürürken hissettiğiniz yoğun insan seli, sizi de içine alarak kalabalığın bir parçası haline getirmektedir. Bazen sekteye uğrasa da her yıl turizm sezonunda dolu olan sokaklar, görülmemiş bir tarihi an yaşamış ve ilk kez Nevşehir kalabalıktan tenhaya bir dönüşüm yaşamıştır. 2020 yılında hissedilmeye başlayan Covid-19 salgınında, dünya tanık olmadığı şeyler yaşarken, en yoğun insan aktivitelerinin yaşandığı turizm faaliyetleri de bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. İnsanları salgından korumak amacıyla alınan kararlarda, gündelik hayatın akışında gördüğümüz bir caddenin boş kalışı elbette insana farklı bir his verir. Ancak insan kalabalığının çok daha fazla ve seslerin yoğun olduğu alanların boş görüntüsü, insanlarda çok daha derin duygular yaratır. Nevşehir’de, Ürgüp, Avanos, Göreme, Uçhisar gibi yerli ve yabancı binlerce turisti ağırlayan yerlerin salgında boş kalması da (Şekil 6, Şekil 7, Şekil 8, Şekil 9), bölge insanına daha önce tanık olmadığı farklı duygular yaşatmıştır. Bu durum konuşmalara şöyle yansımıştır:

“Yaşadığımız ekonomik sıkıntılar bir tarafa, psikolojik olarak çok fazla etkilendik. Ben 54 yaşındayım. Buralıyım, Ortahisar’da yaşıyorum. Bunca yıldır hem burada yaşayan, hem de 30 yıldır turizmin içinden birisi olarak ilk defa bu sokakları bomboş

gördüm. Geçen sene (2020) Ortahisar'dan buraya kadar (Göreme) 6 km gelirken ne karşıdan bir araba geldi nede arkadan bir araba geldi. Hiç kimse yoktu. Yürüyen insan görmeye hasret kaldık. Belki bilirsiniz ama Göreme'de yerli yaşayan insan sayısı da çok az. O yüzden turisti geçtim, buranın yerli insanı bile yoktu. Geçen sene nisan mayıs ve haziranda burası tamamen ölü şehirdi. Eğer marketlerde açmasaydı hiçbir yaşam belirtisi göremezdik herhalde.” (Katılımcı-19).

Şekil 6: Göreme Sokaklarından Bir Görüntü

Şekil 7: Uçhisar Meydanından Bir Görüntü (06.08.2021)

Şekil 8: Avanos Sokaklarından Bir Görüntü (20.05.2021)

Şekil 9: Avanos'ta Hediyeelik Eşya Dükkanları (20.05.2021)

“28 yıldır burada acente işletmecisiyim. Bizim pek çok işimiz var balon, ATV, at, otel, bir turistin buraya gelip yapacağı her şeyi biz planlıyoruz. İlk defa Nevşehir’i bu kadar boş, bu kadar cansız gördüm. Her şey bir anda bitti. Turizm bitti. Karantina günlerinde sadece biz işletme başındakiler vardı. Caddeler bomboştu. Yani o zamanlar çok etkilenmişim. Bu kadarını asla hayal edemezdim. Ve çok gariptir. Ben virüsün varlığına sokakları bomboş görünce inandım... Ben buraya taşındığımdan beri ilk kez burada balonların kalmadığını gördüm. Bakın burası körfez krizi gördü. Kuş gribi, domuz gribi, aklınıza ne gelirse. Hiçbir zaman balonların bu kadar uzun süre kalmadığını görmedim. Şimdi bu basit bir şey gibi gelebilir size. Ama balonculuk bu bölgenin turizminin ana damarı. Balon kalkmazsa turizm ölür. Ki öylede oldu ölü bir sezon geçirdik.” (Katılımcı-20).

SONUÇ

Bu çalışmada ele aldığımız, biz coğrafyacılar için yeni ve nispeten özgün bir çalışma alanı olan Duygu coğrafyalarını incelediğimizde, gündelik yaşantımızın her alanıyla mekanla ilişkilendirdiğimiz güçlü duygular olduğunu söyleyebiliriz. Mekan bir insanın kendi iç dünyasında oluşturduğu bireysel hisler yaratabileceği gibi yine bir mekan, bir olay veya zamanla insanlar tarafında deneyimlenerek, korku, kızgınlık, sevgi ve mutluluk gibi toplumsal duygularda üretebilir.

Küresel bir felaket olarak tanımladığımız salgınlar da mekanı etkileyerek, geçmişten günümüze kadar geçen süre boyunca olumsuz bir atmosfer yaratmış ve insanların korku, kaygı, endişe gibi duygular üretmesine neden olmuştur. Bu gün yaşayarak tanıklık ettiğimiz Covid-19 virüsü bu durumun en bariz örneklerindedir. Bu kapsamda bu çalışmada Covid-19 virüsünün gündelik yaşantımızda getirmiş olduğu değişimler turizm alanında yorumlanmış ve salgın süreci boyunca bir turizm mekanında yaşanan değişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Salgının bir turizm mekanında yaptığı ekonomik ve toplumsal değişimler, değişen döviz kurları, artan istihdam kaybı ve değişen turist profili bundan önceki çalışmalarda oldukça fazla işlenmiş konular arasındadır. Ancak bu çalışmada bir turizm mekanında salgınla birlikte yaşanan saymış olduğumuz değişimlere ışık tutmanın yanı sıra, turizm sektöründe çalışan kendini uzun yıllar bir turizm bölgesine ait hissedilen insanların üretmiş olduğu duygulara eğilmesi açısından önemlidir.

Bu çalışmada Covid-19 salgınının bir turizm bölgesine yapmış olduğu etkileri “duygu” perspektifinde incelerken seçmiş olduğumuz turizm bölgesi yalnızca yerel değil küresel manada da önemli bir destinasyon olan Kapadokya Bölgesi’dir.

Kapadokya Yöresinde salgın sürecinde bölge turizmindeki değişimlere neden olan bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlardan ülke sınırlarının kapatılması, sokağa çıkma ve seyahat etme yasakları ile ülkede seyahat hareketini sonlandırırken, her yıl binlerce yabancı ve yerli turist ağırlayan Kapadokya turizm bölgesinin görünümünü de değiştirmiştir. Bu kararların yanı sıra Covid-19 nedeniyle yaşanan ölümler ve vaka sayılarındaki artışlar ile ülkede yeni gündemler oluşmuştur. Saydığımız tüm bu durumlar nedeniyle insanlar salgının başı olan 2019 yılının son ayından 2022 Ocak ayına kadar geçen sürede küresel ve yerel salgın gündemlerine göre 6 farklı dönem şeklinde sınıflandırılmış ve ele alınmıştır. Dönemselleştirme olarak ele aldığımız bu dönemlerde, insanlar her dönem kendi içerisinde ayrı ayrı duygular ortaya çıkarmıştır. Vaka sayılarının düşürmeye çalışan politikalar, kısıtlamalar, yaşanan ölümler ve aşı çalışmaları bu salgın döneminde insanlarda farklı duygular yaratmıştır.

Salgının Kapadokya turizm bölgelerinde yol açtığı ilk etkiler ise müze ve ören yerlerinin kapatılma kararı olup, daha sonrasında otel ve diğer konaklama işletmelerinin kapatılması olmuştur. Akabinde sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte zaman bölgenin en önemli ögesi olan balon turizmi, ATV turizmi ve atçılık faaliyetleri durdurulmuş, bununla birlikte bölgedeki çanak çömlek imalatı ve satıcılığı, halı-kilim satımı yasaklanmıştır. Bölgedeki seyahat hareketlerinin durmasıyla birlikte bölgeye gelen turist sayısında benzersiz bir düşüş yaşanmıştır.

Turizm işletmelerinin özellikle sokağa çıkma yasakları ve karantina sürecinde kapalı olması, bölgedeki turizm istihdamında büyük bir düşüşe neden olmuştur. Her sektör kendi içerisinde gözle görülür bir zarar yaşasa da bölgede en fazla olumsuz etkilenen sektörün başında konaklama işletmeleri gelmiştir. Konaklama işletmelerine gelen yasaklar burada turist ağırlanmasına mani olan gelişmelerden birisi olmuştur.

Salgın sürecinin başında özellikle kaos dönemi olarak adlandırdığımız bu dönemde bölge turizm esnafıyla yaptığımız görüşmelerde, salgının insanlar üzerinde açığa çıkardığı ilk duygular korku, endişe ve panik duyguları olmuştur. Bu durum insanların zihninde mesleki anlamda gelecekte yaşanabilecek olumsuz senaryolar çizmiştir. Bölgede salgından ötürü işsiz kalan insanların duyguları söylemlerine de yansımıştır. Bazı turizm çalışanları bu durumda farklı meslek gruplarına yönelirken, bölgede geçici olarak ikamet eden uzun yıllar burada çalışan rehberler gibi turizm çalışanları da işsiz kalmıştır.

Bölgenin temel ekonomik getirisinin hizmet ve turizm sektörü olması nedeniyle, Kapadokya Yöresi, Covid-19 salgınından her yönüyle ve tam anlamıyla ekonomik bir zarara uğramıştır. Bu durum bölge insanlarını derin ekonomik kaygılara sürüklemiştir. Yapılan görüşmelerde, bölge turizminde insanların en derin karamsarlığa düştüğü dönem karantina dönemi olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların uzun süre dışarı çıkamama durumları, sıkıntı, kaygı, karamsarlık, çaresizlik ve stres gibi olumsuz duyguları açığa çıkarmıştır.

Bölge turizmindeki ekonomik ve sosyal değişimlerin yanında insanlarda farklı duygular yaratan bir başka durum ise artan vaka sayıları ve yaşanan ölümler olmuştur. Turizmde çalışan insanların ekonomik nedenler bir tarafa ailelerini veya yakınlarını kaybetmesi onlarda olumsuz hisler oluşturmuştur. İnsanlara yalnızlık ve diğer olumsuz duyguların ortaya çıkmasındaki temel nedenlerden biriside salgından önceki turizm mekanlarıyla, salgından sonraki turizm mekanlarının görünümünün aynı olmamasıdır. Salgınla birlikte boşalan sokaklar, salgından önceki Kapadokya görünümünü değiştirmiştir. Bu durumla ilgili mekâna bakarken ortaya çıkan salgınla birlikte yaşanan kapanmalar, insanların virüse yakalanma korkusuyla tatil ihtiyaçlarını bu dönemde ertelemesi ve daha birçok nedenden ötürü 2020 yılı Kapadokya turizmi için ölü bir sezon olarak tanımlanmıştır. Bu karamsar atmosfer Nevşehir'in sokaklarına da yansımış ve turizm mekanları تنها bir görünüme bürünmüştür.

Son olarak Covid-19 salgını günlük yaşantımızda derin etkilere yol açmış ve yaşamın her alanında olduğu gibi turizm sektörü de bu olumsuz durumdan etkilenmiştir. Salgınla mücadele kapsamında alınan kararlar ve durumdan kaynaklanan olumsuzluklar turizmde ve içinde bulunduğu tüm ilişkilerde olumsuz bir atmosfer yaratmıştır. Bu çalışmada da bir mekânın salgın gibi büyük bir olgu karşısında iç dünyamızda yarattığı duygular ele alınmış ve bu durum ele alınırken, önemli bir turizm mekânı olan kalabalık bir mekân incelenmiştir. Kapadokya Yöresindeki balonculuk, ATV işletmeciliği, atıcılık faaliyetleri, otel işletmeciliği, seyahat acenteleri, hediyelik eşya satıcılığı vb. bütün turizm türlerindeki mesleğinde önde gelen insanlarla yaptığımız görüşmelerde salgın sürecinde yaşanan ekonomik sıkıntılardan ziyade, sürecin öngörülememesi ve tahmin edildiğinden daha şiddetli ve

uzun sürmesinden ötürü salgının psikolojik etkilerinin daha baskın olduğu saptanmıştır.

Turizm çalışanlarının etkilendiği bir diğer durum ise yasaklardan ve kısıtlamalardan ötürü çalışma düzenlerinde ve sosyal yaşamlarında yaşanan değişimlerdir. İnsanların uzun süren karantina günlerinde derin bir karamsarlığa bürünmesi ve gelecekle ilgili belirsizlikler kaygı ve endişe duygularının açığa çıktığını gösterir.

Bunun yanı sıra salgının ortaya çıktığı 2019 yılının sonundan 2022 yılının başına kadar gerçekleşen yaklaşık 2 yıllık bu süreçte her döneminde insanlarda aynı duygulara yol açmadığı, ulusal ve yerel manada alınan kararlar, ölüm ve vaka sayılarının oranı, değişen gündemler ve medya başlıkları, salgın süresince farklı dönemler ve farklı duygular ortaya çıkmıştır. Genel manada salgın atmosferinin, işletme sahipleri, rehberler, otel çalışanları, balon pilotları, diğer turizm çalışanları ve yerli halk üzerinde öne çıkardığı duygular panik, korku, endişe, kaygı ve umut duyguları olmuştur.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını Ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-21.
- Acar, Y., & Altaş, A. (2017) New Solution Suggestions For The Development Of Aksaray Tourism: Hot Air Balloon Tourism1. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 63, Aralık 2017, S. 134-138
- Adongo, C.A., Amenumey, E.K., Kumi-Kyereme, A., Dube, E. (2021). Parçalı Olmanın Ötesinde: Seyahat Aşılama Endişeleri İçin Önerilen Bir Önlem. *Turizm İşletmeciliği*, 83, 104180.
- Agnew, J., 1987: The United States In The World Economy, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ahmet, Ş. İ. T., & Telek, C. (2020). Covid-19 Pandemisinin Altın Ons Fiyatı Ve Dolar Endeksi Üzerine Etkileri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(Covid-19 Special Issue), 1-13.
- Ahorsu, Dkk; Lin, Cyy; Imani, Vv; Saffari, Mm; Griffiths, Mdd; Pakpour, Ah Covid-19 Ölçeği Korkusu: Geliştirme Ve İlk Doğrulama. *Int. J. Ment. İyileştirmek. Bağımlı*. 2020, 27, 19.
- Akbaba, M. (2020). Covid-19 Salgını Kapsamında Turist Yorgunluğunun Turistlerin Satın Alma, Tavsiye Etme Ve Daha Fazla Ödeme Niyetlerine Etkisinin Belirlenmesi. *International Journal Of Social Sciencesand Education Research*, 6(2), 225-240.
- Aleaddinoğlu, F., & Rol, S.(2020). Covid-19 Pandemisi Ve Turizm Üzerindeki Etkileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 233-258.
- Anderson, Rm, Heesterbeek, H. , Klinkenberg, D. Ve Hollingsworth, Td (2020). Ülke Bazlı Azaltma Önlemleri Covid-19 Salgınının Seyrini Nasıl Etkileyecek? *Lancet*, 395 (10228), 931 - 934 .
- Arı, Y. (2005) “20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyası: Genel Bir Değerlendirme”, 20.Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi İçinde, Arı, Y. (Editör), Sayfa 3-19, Çizgi Kitabevi, Konya.

- Atkeson, A. (2020). What will Be The Economic Impact Of Covid-19 In The Us? Rough Estimates Of Disease Scenarios (No. W26867). National Bureau Of Economic Research.
- Aydın, B., & Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları Ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Pazarlama Teorisi Ve Uygulamaları Dergisi*, 6(1), 93-115.
- Akca, M. (2020). Covid-19'un Havacılık Sektörüne Etkisi. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 45-64.
- Aksu, M. (2004). Turistler Ve Destinasyonlarda Sunulan Kültürel Miras Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Troia Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Akyol, C. (2020). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Covid-19 Salgınına Yönelik Görüşleri. *Journal Of Gastronomy Hospitality And Travel*, 3(1), 112-121.
- Akdu, U. & Akın, M. H. (2016). Film ve Dizilerin Destinasyon Tercihine Etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 1042-1052
- Aktepe M. M. (1963). Damat İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi, C. 13, S. 17-18, İstanbul.
- Alım, M. (2016). Türkiye'de Turizm, Türkiye Beşeri Ve Ekonomik Coğrafyası, Doğanay, S Ve Alım, M (Eds), 1. Baskı, Ankara. Pegem Akademi
- Asmundson, G. Ve Taylor, S. (2020). Coronaphobia: Fear And The 2019-Ncov Outbreak. *Journal Of Anxiety Disorders*, 70, 102196.
- Avan, Sevim Kül, And Evren Güçer. (2019). Determining The Leisure Satisfaction Levels Of Individuals Having Hot Air Balloon Ride As An Adventurous Recreational Activity. *Journal Of Multidisciplinary Academic Tourism* 4.2: 63-69.
- Atay, L., Soylu, Y., Gökdemir, S., & Susnienė, D. (2019). Environmentally Friendly Behaviour Of The Tourists Who Uses Hot Air Balloon And Their Attitude Towards Air Pollution. *Taikomieji Tyrimai Studijose Ir Praktikoje-Applied Research In Studies And Practice*, 15(1), 24-31

- Ayyıldız, A. Y. (2020). Covid-19 Salgın Döneminde Otellerin Pazarlama Stratejileri: Kuşadası Örneği. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(3), 3328-3358.
- Bahar, O., İlal, N. Ç. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri. *International Journal Of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 108-122.
- Bakar, N. A., & Rosbi, S. (2020). Effect Of Coronavirus Disease (Covid-19) To Tourism Industry. *International Journal Of Advanced Engineering Research And Science*, 7(4), 189-193.
- Bakırcı, M. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türkiye Havayolu Ulaşımına Etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi, Covid-19 Özel Sayısı*, 45-58 . Doi: 10.17211/Tcd.800559
- Barbisch, D., Koenig, K. L. Ve Shih, F. Y. (2015). Is There A Case For Quarantine? Perspectives From Sars To Ebola. *Disaster Medicine And Public Health Preparedness*, 9(5), 547–553.
- Benek, S., Baydemir, R., Bozdoğan, S. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği Ve Çalışma Koşulları Üzerine Bir İnceleme: Beylikova (Eskişehir) Örneği. *Türk Coğrafya Dergisi, Covid-19 Özel Sayısı*, 75-94 . Doi: 10.17211/Tcd.815947
- Bilgili, M. (2016). Coğrafya Öğretiminde Mekan Ve Yer Karmaşası Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi*.
- Boniface, P., Fowler, P. J. (1993). *Heritage And Tourism In The Global Village*. London: Routledge.
- Boz, M., Kömürcü, G. (2012). Turizm Destinasyon Tutundurmasında Film Ve Dizilerin Rolü: Geyikli Ve Yeşilyurt Üzerine Bir Araştırma, 13. Ulusal Turizm Kongresi, Antalya, S.519.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N. Ve Rubin, G. J. (2020). The Psychological Impact Of Quarantine And How To Reduce It: Rapid Review Of The Evidence. *Rapid Review*, 395(10227), 912-920

- Brouder, P. (2020). Reset Redux: Possible Evolutionary Pathways Towards The Transformation Of Tourism In A Covid-19 World. *Tourism Geographies*, 22(3), 484-490.
- Bryman, A., (2008) Social Research Methods, Oxford University Press.
- Cresswell, T. (2004) Place, A Short Introduction, Blackwell Publishing, Uk.
- Chang, C. L., Mcaleer, M., & Ramos, V. (2020). A Charter For Sustainable Tourism After Covid-19.
- Ciotti, M., Angeletti, S., Minieri, M., Giovannetti, M., Benvenuto, D., Pascarella, S., ... & Ciccozzi, M. (2019). Covid-19 Outbreak: An Overview. *Chemotherapy*, 64(5-6), 215-223.
- Crossley, É. (2020). Ecological Grief Generates Desire For Environmental Healing In Tourism After Covid-19. *Tourism Geographies*, 22(3), 536-546.
- Çavuşoğlu, B., Baban, E., & Özdemir, Ü. A. (2011). Sinemada Ürün Yerleştirme Ve Asmalı Konak Hayat Filmi. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2)
- Çeti, B. Ve Ünlüöner, K. (2019). Salgın Hastalıklar Sebebiyle Oluşan Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *Ahvvü Turizm Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 109-128.
- Çiftçi, B., Şahinalp, M. S., & Günal, V. (2017). Dizi Turizmi Bağlamında Karagül Televizyon Dizisi'nin Eski Halfeti'yi Ziyaret Eden Turistlerin Ziyaret Kararları Üzerindeki Etkisi. *Kesit Akademi Dergisi (The Journal Of Kesit Academy)*, 9, 271
- Çokal, Z. (2015). Bir Kültür Elçisi Olarak Profesyonel Turist Rehberlerinin Turistlere Aktarılan Kültürel Değerlere Katkısına Yönelik Turist Algılamaları:Kapadokya Örneği, Yüksek Lisans Tezi.Nevşehir Üniversitesi.
- Daly, N. (2020, 20 Mart). Koronavirüs Hayatı Alt Üst Ederken, Sosyal Medyada Sahte Hayvan Haberleri Dolaşıyor. *National Geographic*
<https://www.nationalgeographic.com/animals/2020/03/coronavirus-pandemic-fake-animal-viral-social-media-posts/>

- Davidson, Jj; Bondi, Ll; Smith, M. (2012). *Duygusal Coğrafyalar*. Ashgate Publishing, Ltd.: Burlington, Vt, Abd.
- Demir, M., Günaydın, Y., & Demir, Ş. Ş. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'de Turizm Üzerindeki Öncülleri, Etkileri Ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. *International Journal Of Social Sciencesand Education Research*, 6(1), 80-107.
- Demir, Ş. Ş. (2020). Türkiye'de Covid-19 Sürecinde Turizmle İlgili Yayınlanan Genelgelerin Analizi. *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 6(4), 491-500.
- De Hoog, Nn; Stroebe, Ww; De Wit, Jb Korku Uyandıran İletişimlerin İşlenmesi: Önyargılı İşlemenin İknaya Nasıl Yol Açtığı. *Soc. Grip*. 2008, 3 , 84-113.
- Doğanay H, Türkiye Turizm Coğrafyası, Çizgi Kitapevi, Konya 2001.
- Doğanay, H., Zaman, S. (2016). Türkiye Turizm Coğrafyası
- Doğanay, H. (1993). Coğrafyada Metodoloji, Milli Eğitim Bak. Yay. Öğretmen Kitapları Dizisi, 187, İstanbul.
- Doğanay, G, Çopur, Z. (2020). Yaşlı Nüfusun Covid-19 Salgınına İlişkin Görüşleri: Giresun İli Örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, Covid-19 Özel Sayısı, 59-74. Doi: 10.17211/Tcd.796128
- Doğaner, S. (1995). Peribacalarının Turizm Bakımından Önemi. *Türk Coğrafya Dergisi* (30)25-39.
- Doğan, M. M., & Düzal, B. (2020). Covid-19 Özelinde Korku-Kaygı Düzeyleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Doolittle B. R. (2020). Association Of Burnout With Emotional Coping Strategies, Friendship, And Institutional Support Among Internal Medicine Physicians. *Journal Of Clinical Psychology In Medical Settings*, 1-7.
- Döker, M., Ocak, F. (2020). Covid-19 Salgınının Türkiye'deki Coğrafi Dağılımının İzlenmesinde Web Cbs Kullanımı. *Türk Coğrafya Dergisi*, Covid-19 Özel Sayısı , 7-18 . Doi: 10.17211/Tcd.778712

- Dölalan G (2008) Ankara'da Kongre Turizmi: A Grubu Seyahat Acentalarının Bakış Açılarına Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Düzgün, E., & Asena, K. U. R. T. (2020). Covid-19 (Koronavirüs) Salgınının Turist Rehberleri Üzerindeki Etkileri: Ankara Turist Rehberleri Odası Örneği. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 301-321.
- Ek, S., İlhanlı, H., Özözen Kahraman, S.. (2020). Covid-19'un Zayıf Halkası: Yaşlı Nüfus. *Türk Coğrafya Dergisi* , Covid-19 Özel Sayısı , 33-44 . Doi: 10.17211/Tcd.809688
- Escap, U., Upu, U. P. U., & World Health Organization (Who. (2020). How Covid-19 Is Changing The World: A Statistical Perspective. https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa_vol3.pdf
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür Ve Turizm: Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 51-59.
- Erinç, S., 1973. 'Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'de Coğrafya, Elli Yılda Coğrafya', Başbakanlık
- Ersoy, F. N. (2002). Pamukkale Arkeolojik Ve Doğal Sit Alanında Toplum Katılım Projesi. I. Turizm Ulusal Bildirileri, T.C. Turizm Bakanlığı, Iı: Cilt, Ankara
- Eryılmaz, B. (2020). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Otel Zincirlerinin Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirmeleri. *Turizm Akademik Dergisi*, 7(1), 15-27.
- Foo, L. P., Chin, M. Y., Tan, K. L., & Phuah, K. T. (2020). The Impact Of Covid-19 On Tourism Industry İn Malaysia. *Current Issues İn Tourism*, 1-5.
- Genç, Ö. (2011). Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını Ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri, *Tarih Okulu*, 10: 123-150.
- Göksu, Ö., & Kumcağız, H. (2020). Covid-19 Salgınında Bireylerde Algılanan Stres Düzeyi Ve Kaygı Düzeyleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, Tourism And Global Change: A Rapid Assessment Of Covid-19. *Journal Of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20.
- Gross, J. J. (1999). Emotion Regulation: Past, Present, Future. *Cognition And Emotion*, 13(5), 551-573.

- Grydehøj, A., Kelman, I. & Su, P. (2020). Island Geographies Of Separation And Cohesion: The Coronavirus (Covid-19) Pandemic And The Geopolitics Of Kalaallit Nunaat (Greenland). *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 111(3), 288-301.
- Gümüő, A., & Hacıevliyagil, N. (2020). Covid-19 Salgın Hastalığının Borsaya Etkisi: Turizm Ve Ulaştırma Endeksleri Üzerine Bir Uygulama. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 11(1), 76-97.
- Gülcan, B. (2010). Türkiye’de Kültür Turizminin Ürün Yapısı Ve Somut Kültür Varlıklarına Dayalı Ürün Farklılaştırma İhtiyacı. *İşletme Araştırmaları Dergisi*
- Güngör, Ő., Uysal, A. (2019). Film Turizmi: Popüler Kültür Aracı Olarak Film Ve Dizilerin Nevşehir İli Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *International Journal Of Geography And Geography Education (Igge)*, (39), 189-202.
- Güney, E. (1985). Peribacaları. *İlgi Dergisi*, 41, (29-31).
- Güzel,F,Ö.(2010).Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik:İnanç Turizmi.Vizyoner Dergisi,Cilt2,Sayı2, Sy(87-100).
- Hall, C. M., Scott, D. & Gössling, S. (2020). Pandemics, Transformations And Tourism: Be Careful What You Wish For. *Tourism Geographies*, 22(3), 577-598. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1759131>
- Hang, H., Aroean, L., & Chen, Z. (2020). Building Emotional Attachment During Covid-19. *Annals Of Tourism Research*, 83, 103006.
- Heitmann, S. (2011). Authenticity İn Tourism. İçinde P. Robinson S. Heitmann Ve P. Dieke (Editörler) *Research Themes For Tourism* (Ss. 45- 58). Wallingford: Cabı.
- Henderson, V. L. (2008). Is There Hope For Anger? The Politics Of Spatializing And (Re) Producing An Emotion. *Emotion, Space And Society*, 1(1), 28-37.
- Higgins-Desbiolles, F. (2020). Socialising Tourism For Social And Ecological Justice After Covid-19. *Tourism Geographies*, 22(3), 610-623.
- Huang, C. , Wang, Y. , Li, X. , Ren, L. , Zhao, J. , Hu, Y. , Zhang, L. , Fan, G. , Xu, J. , Gu, X. , Cheng, Z. , Yu, T. , Xia, J. , Wei, Y. , Wu, W. , Xie, X. , Yin, W. , Li,H. , Liu, M . ,... Cao, B. (2020). Wuhan'da 2019 Yeni Koronavirüs İle Enfekte Hastaların

- Hudson, S. Ve Ritchie, J.R.B. (2006a). Film Tourism And Destination Marketing: The Case Of Captain Corelli's Mandolin. *Journal Of Vacational Marketing* 12(3), 256-268.
- Ioannides, D., & Gyimothy, S. (2020). The Covid-19 Crisis As An Opportunity For Escaping The Unsustainable Global Tourism Path. *Tourism Geographies*, 22(3), 624-632.
- İbiş, S. (2020). Covid-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi. *Safran Kültür Ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 85-98.
- Kabadayı, M., & Kardeş, N. (2020). Kovid-19'un (Koronavirüsün) Yerli Turist Davranışı Ve Seyahat Eğilimlerine Etkileri. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 3703-3719.
- Karaman, S. Ve Usta, K. (2006). İnanç Turizmi Açısından İznik Ve Bir Uygulama Çalışması. II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, Balıkesir, Ss:473-489.
- Kıvılcım, B. (2020). Covid-19 (Yeni Koronavirüs) Salgınının Turizm Sektörüne Muhtemel Etkileri. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 17-27.
- Kiper, V. O., Saraç, Ö., Çolak, O., & Batman, O. (2020). Covid-19 Salgınıyla Oluşan Krizlerin Turizm Faaliyetleri Üzerindeki Etkilerinin Turizm Akademisyenleri Tarafından Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(43), 527-551.
- Kiper, V. O., Saraç, Ö., Çolak, O., & Batman, O. (2020). Covid-19 Salgınıyla Oluşan Krizlerin Turizm Faaliyetleri Üzerindeki Etkilerinin Turizm Akademisyenleri Tarafından Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(43), 527-551.
- Kervankıran, İ., Bağmancı, M. (2020). Bildiğimiz Turizmin Sonu Mu? Covid-19'un Türkiye'deki Turizm Hareketliliğine Etkisi . *Türk Coğrafya Dergisi*, Covid-19 Özel Sayısı , 19-32 . Doi: 10.17211/Tcd.811302
- Kock, F., Nørfelt, A., Josiassen, A., Assaf, A. G., & Tsonas, M. G. (2020). Understanding The Covid-19 Tourist Psyche: The Evolutionary Tourism Paradigm. *Annals Of Tourism Research*, 85, 103053.

- Koç, E. (1989).Kapadokya Bölgesinde Kentsel Dokunun Turizme Yönelik Korunması Ve Kullanılması
- Kömürcü, S. & Oter, Z. (2013). Türkiye'nin Destinasyon Pazarlamasında Dizi Ve Filmlerin Rolü. Pazarlama Ve İletişim Kültürü Dergisi, 43, 15-19.
- Kuliyeva,V.(2012). Film Turizmi: Destinasyonların Pazarlanmasında Filmlerin Rolü,Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kutlu, R. (2020). Yeni Koronavirüs Pandemisi İle İlgili Öğrendiklerimiz, Tanı Ve Tedavisindeki Güncel Yaklaşımlar Ve Türkiye'deki Durum. 14 (2), 329-344.
- Lazarus, R. S. (1991). Emotion And Adaption. New York: Oxford University Press, Inc
- Li, J., Nguyen, Thh, Ve Coca-Stefaniak, Ja (2020). Koronavirüsün Pandemi Sonrası Planlanan Seyahat Davranışları Üzerindeki Etkileri. Annals Of Tourism Research, Erişim: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102964>
- Luo, J. M., & Lam, C. F. (2020). Travel Anxiety, Risk Attitude And Travel Intentions Towards "Travel Bubble" Destinations In Hong Kong: Effect Of The Fear Of Covid-19. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 17(21), 7859.
- Lütfi, A. T. A. Y. (2020). Kovid-19 Salgını Ve Turizme Etkileri. *Seyahat Ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(1), 168-172.
- Maddrell, A. (2020). Bereavement, Grief, Andconsolation: Emotional-Affective Geographies Of Lossduring Covid-19. *Dialogues In Human Geography*, 10(2), 107-111.
- Mallapaty, S. (2020). What The Cruise-Ship Outbreaks Reveal About Covid-19. *Nature*, 580 (7801), 18–18. Doi: 10.1038/D41586-020-00885-W
- Martin, R., (1994) "Economic Theory And Human Geography", In *Human Geography: Society, Space And Social Science*, (Ed.) Derek Gregory, Ron Martin Ve Graham Smith, Macmillan Press, London, 21-53.

Mortan,K., Atalay, İ.,(2020). Türkiye'nin Kültür Atlası.

Mckinsey And Company (2020, May 12). "Consumer Sentiment Evolves As The Next "Normal" Approaches" <https://www.mckinsey.com/businessfunctions/marketing-and-sales/our-insights/a-global-view-of-how-consumer-behavior-is-changing-amid-covid-19> (Erişim: 15.05.2020)

Mukhtar, S. (2020). Psychological Health During The Coronavirus Disease 2019 Pandemic Outbreak. *International Journal Of Social Psychiartry*, 1-5.

Mustafa Aksoy, "Türkiye'de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış Ve Hristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem", *Dinler Tarihi Araştırmaları-İnı Sempozyumu*, 2001, Ankara, S. 419-420.

Nazneen, S., Hong, X., Ve Ud Din, N. (2020). Covid-19 Krizleri Ve Turist Seyahat Risk Algıları. *Ssrn*.

Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası Ve Planlaması*, İstanbul: İşletme Fakültesi Yayını.

Oflaz, F. (2008). Felaketlerin Psikolojik Etkileri Ve Hemşirelik Uygulaması. *C.Ü Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(3), 70-76.

Oran, İ. B. (2020). Covid-19'un Uluslararası Turizm Üzerinde Diğer Krizlerden Farklı Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).

Özen, İ. A., & Özdemir, E. G. (2019). Kapadokya Sıcak Hava Balonculuğu Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sbe Dergisi*, 9(2), 579-595.

Özdemir, M. A. (2020). Covid-19 Salgını Sonrası Alınan Önlemlerle Turizm: Muhtemel Senaryolar. *Journal Of Recreationand Tourism Research/Jrtr*, 7(2), 222-238.

Özgüç, N. (1998). *Turizm Coğrafyası: Özellikler, Bölgeler*. İstanbul: Çantay

Özçağlar, A. (2003). *Coğrafyaya Giriş-Sistemik, Kavramlar Yöntemler*, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara

Pfotzer, G. (1972). History Of The Use Of Balloons İn Scientific Experiments. *Space Science Reviews*, 13, 199-242.

Relph, E. (1976). *Place And Placelessness*, Pion, London.

- Renaud, L. (2020): Küresel Hareketliliği Yeniden Düşünmek: Covid-19'un Ardından Kitle Yolculuğu Turizminden Uzaklaşmak. *Turizm Coğrafyaları*.
- Riley, R., Baker, D. Ve Van Doren, C.S. (1998). Movie Induced Tourism, *Annals Of Tourism Research*, 25 (4), Ss. 919-935.
- Saltık, I. A., Coşar, Y., & Kozak, M. (2010). Televizyon Dizilerinin Destinasyon Pazarlaması Açısından Olası Sonuçları. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 41-50.
- Sedmak, G. Ve Mihalic, T. (2008). Authenticity İn Mature Seaside Resorts, *Annals Of Tourism Research*, 35 (4): 1007-1031.
- Sharun, K., Tiwari, R., Natesan, S., Yattoo, M. I., Malik, Y. S., & Dhama, K. (2020). International Travel During The Covid-19 Pandemic: İmplications And Risks Associated With 'Travel Bubbles'.
- Snyder, C. R. (2002). Hope Theory: Rainbows İn The Mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275.
- Silik, C. E., İlgaz, B., & Dündar, Y. (2020). Covid-19 Sonrası Turist Davranışlarının Kuşak Farklılıkları Açısından Çoklu Uyum Analizi (Mca) İle Değerlendirilmesi. *Iğdir University Journal Of Social Sciences*, (4).
- Soylu Hasbi, "Türkiye"De Jeotermal Enerji Uygulamaları Ve Kozaklı (Nevşehir) Örneği", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S:142 (2003), S. 99-120.
- Soylu, Ö. B. (2020). Türkiye Ekonomisinde Covid-19'un Sektörel Etkileri. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 169-185.
- Strong, P. (1990). Epidemic Psychology: A Model. *Sociology Of Health & İllness*, 12(3), 249-259.
- Škare, M., Soriano, D. R., & Porada-Rochoń, M. (2021). Impact Of Covid-19 On The Travel And Tourism İndustry. *Technological Forecasting And Social Change*, 163, 120469.
- Şahbaz, R. P., Kılıçlar, A. (2009). Filmlerin Ve Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına Etkileri. *Gazi Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-59.

- Şahin, B., Poyraz, T., Öktem, P., & Şimşek, A. (2003). Bir Popüler Kültür Ürünü Olarak Asmalı Konak Dizisinin Yöre Turizmine Etkisi. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü E-Dergisi, 13.
- Şıkoğlu, E. (2017). Nevşehir Şehir Coğrafyası, Doktora Tezi.
- Sigala, M. (2020). Tourism And Covid-19: Impacts And Implications For Advancing And Resetting Industry And Research. *Journal Of Business Research*, 117, 312-321.
- Tanrıkulu, M. (2020). Covid 19 Gölgesinde Türkiye'de Holistik Turizm Ve Kültüre Dönüş. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 406-417.
- Taylor, S. (2019). *The Psychology Of Pandemics: Preparing For The Next Global Outbreak Of Infectious Disease*, Cambridge Scholars Publishing.
- Tekeli, İ., (1979) Mekân Organizasyonlarına Macro Yaklaşım İçin Bir Deneme, Odtü Mimarlık Fakültesi, Ankara
- Trochim, W.M., (2006) *The Research Methods Knowledge Base*, 2nd Edition., (Url: <http://www.socialresearchmethods.net/kb/>, 15.07.2022).
- Timming, A. R., French, M. T. Ve Mortensen, K. (2021). Health Anxiety Versus Economic Anxiety Surrounding Covid-19: An Analysis Of Psychological Distress İn The Early Stages Of The Pandemic. *Journal Of Affective Disorders Reports*.
- Turna, B, G. (2011). İnsan Yapımı Çevrenin Oluşumunda Ve Dönüşümünde “Yer Duygusu” Etkeni, Yüksek Lisans Tezi.
- Tucker, H. And Carnegie, E. (2014). World Heritage And The Contradictions Of “Universal Value.” *Annals Of Tourism Research*, 47, 63–76.
- Tümertekin, E. Ve Özgüç, N., (1998) *Beşeri Coğrafya*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Türker, G. Ö. (2020). Covid-19 Salgını Turizm Sektörünü Nasıl Etkiler? Turizm Akademisyenleri Perspektifinden Bir Değerlendirme. *International Journal Of Social Sciencesand Education Research*, 6(2), 207-224.

- Usman Khalid, Luke Emeka Okafor & Katarzyna Burzynska (2021). Turizm Sektörünün Büyüklüğü Covid-19 Pandemisine Verilen Ekonomik Politika Tepkisini Etkiliyor Mu?. *Current Issues İn Tourism*, 24:19, 2801-2820.
- Ünlüönen, K., & Çeti, B. (2019). “Salgın Hastalıklar Sebebiyle Oluşan Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 22(2), 109-128.
- Van Bavel, J. J., Baicker, K., Boggio, P. S., Capraro, V., Cichocka, A., Cikara, M., ... And Drury, J. (2020), “Using Social And Behavioural Science To Support Covid-19 Pandemic Response”, *Nature Human Behaviour*, 1-12.
- Vatandaş, S. (2021). Gazete Haberlerinde Korku Sunumunun Göstergibilimsel Çözümlemesi (Covid-19 Örneğinde). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(78), 1060-1079.
- Wachyuni, S. S., & Kusumaningrum, D. A. (2020). The Effect Of Covid-19 Pandemic: How Are The Future Tourist Behavior?. *Journal Of Education, Society And Behavioural Science*, 67-76.
- Wang, M., Kunasekaran, P. Ve Rasoolimanesh, Sm (2021). İnsanların Uluslararası Seyahat İçin Covid-19 Aşısını Alma İsteklerini Neler Etkiler? *Turizmde Güncel Konular*, 1-6.
- Wen, J., Kozak, M., Yang, S., & Liu, F. (2020). Covid-19: Potential Effects On Chinese Citizens’ Lifestyle And Travel. *Tourism Review*.
- Werner, K. Ve Gross, J. J. (2010). Emotion Regulation And Psychopathology. Ed., A. M. Kringand And D. M. Sloan, *Emotion Regulation And Psychopathology: A Transdiagnostic Approach To Etiology And Treatment* (Pp. 13-37). New York: The Guilford Press.
- Weston, S., & Frieman, M. B. (2020). Covid-19: Knowns, Unknowns, And Questions. *Mosphere*, 5(2), E00203-20.
- Wei-Qi, Q. I. N. (2013). The Research On The Conjunction Of Tiankeng Tourism And Hot-Air Balloon Sport İn Leye Of Guangxi. *Sport Science And Technology*, (4), 13.
- Wright, K. (2007). Religious Tourism, Leisure Group Travel Special Edition, November, Pp:8-16.

- Xu, X., Yu, C., Zhang, L., Luo, L. Ve Liu, J. (2020). Imaging Features Of 2019 Novel Coronavirus Pneumonia. *European Journal Of Nuclear Medicine And Molecular Imaging*, 47: 1022- 1023
- Yavan, N., (2005) “Bilim Felsefesi Bakımından Coğrafyada Pozitivist Yaklaşım”, Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 (Prof.Dr.İsmail Yalçınlar Anısına) Bildiriler Kitabı İçinde, Editörler: Avcı, S. Ve Turoğlu, H., Sayfa 405-414, İstanbul.
- Yenişehirlioğlu, E., &Salha, H. (2020). Covid 19 Pandemisinin Türkiye İç Turizmine Yansımaları: Değişen Talep Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 355-368.
- Yung, R., Khoo-Lattimore, C., & Potter, L. E. (2020). Virtual Reality And Tourism Marketing: Conceptualizing A Framework On Presence, Emotion, And Intention. *Current Issues In Tourism*, 1-21.
- Zel, Ö , Şahin, İ . (2019). Experiential Aspects Of Balloon Tourism Within The Context Of Destination Marketing. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (3), 793-810.
- Zenker, S., Braun, E., & Gyimóthy, S. (2021). Too Afraid To Travel? Development Of A Pandemic (Covid-19) Anxiety Travel Scale (Pats). *Tourism Management*, 84, 104286.
- Zhu, N., Zhang, D., Wang, W., Li, X., Yang, B., Song, J., ... Ve Tan, W. (2020). A Novel Coronavirus From Patients With Pneumonia İn China, 2019. *The New England Journal Of Medicine*, 382(8), 727-733.
- Qian, Y., & Fan, W. (2020). Who Loses İncome During The Covid-19 Outbreak? Evidence From China. *Research İn Social Stratification And Mobility*, 68, 100522.
- Qiu, R. T., Park, J., Li, S., & Song, H. (2020). Social Costs Of Tourism During The Covid-19 Pandemic. *Annals Of Tourism Research*, 84, 102994.

URL ve Kurum Kaynakları

Kaynak: Sağlık Bakanlığı,2020; İç İşleri Bakanlığı,2020:NTV,2020.

Kaynak: Sağlık Bakanlığı,2020a, TÜBA,2020; WHO,2020b

Kaynak: Sağlık Bakanlığı,2020a, TÜBA,2020; WHO,2020b

Kaynak: WHO ,2020b; TÜBA,2020; Euronews 2020

Kaynak: (Ntv Haber,2020:https://www.ntv.com.tr/galeri/saglik/turkiyede-corona-virus-salginla-gecen-bir-yilda-neler-yasandi,swpovfwpxko_zgrco1roga/kckav3jize-7my0udtsb_w)

TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi). (2020). Covid-19 Küresel Salgın Değerlendirme Raporu. <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/t%C3%9CBA%20Covid-19%20Raporu%206.%20G%C3%Bcncelleme.pdf>

WHO (Dünya Sağlık Örgütü). (2020b). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/interactive-timeline>

EURONEWS. (2020). Dünyada Covid-19: İlk 4 Ayında Neler Yaşandı? Salgının Seyri Ne Durumda?

<https://tr.euronews.com/2020/05/04/dunyada-covid-19-salg-n-n-ilk-100-gununde-yaşananlar-ilk-nerede-ortaya-c-kt-nas-l-yay-ld>

Muccari, R., Chow, D. Ve Murphy, J. (2020). Coronavirus Timeline: Tracking The Critical Moments Of COVID-19. <https://www.nbcnews.com/health/health-news/coronavirustimeline-tracking-critical-moments-covid-19-n1154341>

<https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-kademeli-normallesme-tedbirleri-genelgesi-gonderildi>

YÖK A (2020, 1 Nisan), Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirme Notu: <https://www.yok.gov.tr/sayfalar/haberler/2020/coronavirus-bilgilendirme-1.aspx>

T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı. (2021). Turizm İstatistikleri 2020. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yatırım Ve İşletmeler Genel Müdürlüğü: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html>

T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı. (2021). Turizm İstatistikleri 2020. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yatırım Ve İşletmeler Genel Müdürlüğü: <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/81939,3103turizmistatistikleri2020-4pdf.pdf?0>

SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu), (2020). *SGK İşyeri Ve Çalışan Sayısı*

Verileri. www.sgk.gov.tr/Wps/Portal/Sgk/Tr/Kurumsal/Istatistik/Aylik_Istatistik_Bilgileri

TGA. (2020a). Türkiye'nin Sağlık Altyapısı Ve Covid-19 Yönetim Süreci. Türkiye Turizm Tanıtım Ve Geliştirme Ajansı: <https://www.tga.gov.tr/turkiyeninsaglik-altyapisi-ve-covid-19-yonetim-sureci/>

UNWTO Tourism Dashboard. Available At <https://www.unwto.org/unwto-tourism-dashboard>

UNCTAD (2020a). COVID-19 And Tourism: Assessing The Economic Consequences. United Nations Conference On Trade And Development, Geneva. Covid-19 And Tourism: Assessing The Economic Consequences | UNCTAD

COVID-19 And Tourism: Assessing The Economic Consequences UNCTAD (2020)

ICAO Air Transport Statistics, ADS-B, Flightaware Erişim <https://data.icao.int/covid-19/economic.htm>

Health Security Capacities In The Context Of COVID-19 Outbreak: An Analysis Of International Health Regulations Annual Report Data From 182 Countries. The Lancet 395(10229), March 2020

Foto: Kültür Ve Turizm Bakanlığında Hijyen Genelgesi

OECD (2020). Tourism Policy Responses, [https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19 Tourism Policy Responses](https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19%20Tourism%20Policy%20Responses)

UNWTO World Tourism Barometer (Vol. 18, Issue 2, May 2020) <https://scholar.google.com/scholar?q=UNWTO%20World%20Tourism%20Barometer>

<https://covid19.saglik.gov.tr/>

European Centre For Disease Prevention And Control (ECDC) . (2020). COVID-19 Situation Update Worldwide. Retrieved April 4, 2020, From <https://www.ecdc.europa.eu/en/geographical-distribution-2019-ncov-cases>

Aktan, S. (2020, 12 Mayıs). Tarihteki En Ölümcül Salgın Hastalıklar Neden Ortaya Çıktı Ve Nasıl Sona Erdi? Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2020, <https://tr.euronews.com/2020/05/12/tarihteki-en-olumcul-salginlar-hangileriydi-neden-olustular-ve-nasil-sona-erdiler>.

<https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-ile-mucadele-kapsaminda-sokaga-cikma-kisitlamalari---yeni-kisiltama-ve-tedbirler-genelgeleri#:~:Text=%C4%B0lk%20uygulama%20olarak%2001.12.2020,Uygulama%20yukar%C4%B1da%20belirtildi%C4%9Fi%20%C5%9Fekilde%20devam>

<https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-ile-mucadelede-kontrollu-normallesme-sureci>

https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/salginla-bir-yil-dunyada-2020-boyle-gecti,15ono4kmxe6vbirb0jv_La/Ho0n3lvtE027GICysgxOzw

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>

<https://www.fibhaber.com/turizm/nevsehir-de-cinli-turist-sayisinda-korona-h113103.html>

https://www.ntv.com.tr/galeri/saglik/turkiyede-corona-virus-salginla-gecen-bir-yilda-neler-yasandi,swpovfwpxko_Zgrco1roga/Kckav3jize-7my0udtsb_W

<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-259784/genelge-20203.html>

TÜBA. (2020). COVID-19 Pandemi Değerlendirme Raporu.

<http://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/covid-19%20raporu-revize.pdf>

WHO. (2020c). Naming The Coronavirus Disease (COVID-19) And The Virus That Causes It.

[https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technicalguidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technicalguidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it) (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2020).

<https://www.dw.com/tr/t%C3%Bcrkiyede-pandemi-bir-y%C4%B1lda-neler-ya%C5%9Fand%C4%B1/A-56822009>

<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2020-03-16/sabah-gazetesi-manseti>

<https://www.sozcukom.tr/2020/gundem/turkiye-corona-virusu-salgininda-60-gunu-geride-birakti-5806307/>

<https://www.yok.gov.tr/documents/yayinlar/yayinlarimiz/2021/kuresel-salginda-egitim-ve-ogretim-surelerine-yonelik-uygulamalar-kilavuzu-2021.pdf>

<https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-ile-mucadelede-kontrollu-normallesme-sureci>

<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201131/tesis-istatistikleri.html>(Kültür Ve Turizm Bakanlığı,2021).

UNCTAD (2020b) Impact Of COVID-19 On Tourism In Small Island Developing States. Available At <https://unctad.org/news/impact-covid-19-tourism-small-island-developing-states>.

UNWTO (2020). 100% Of Global Destinations Now Have Covid-19 Travel Restrictions, UNWTO Reports. Available At <https://www.unwto.org/news/covid-19-travel-restrictions>.

UNWTO (2021a). Tourism And Covid-19 – Unprecedented Economic Impacts. Available At <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>.

UNWTO (2021b). Tourist Numbers Down 83% But Confidence Slowly Rising. Available At <https://www.unwto.org/news/tourist-numbers-down-83-but-confidence-slowly-rising>

https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2021d3_en_0.pdf

WTTC. (2020a). WTTC now estimates over 100 million jobs losses in the Travel & Tourism sector. WTTC Website, Accessed on 11/6/2020, <https://wtcc.org/news-article/wtcc-now-estimates-over-100-million-jobs-losses-in-the-travel-&-tourism-sector-and-alerts-g20-countries-to-the-scale-of-the-crisis>; World Travel and Tourism Council (WTTC), London, United Kingdom

<https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>

<https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism>

<https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa.pdf>

WHO (Dünya Sağlık Örgütü). (2020a). *Coronavirus disease*. <https://>

www.who.int/publications/m/item/log-of-major-changes-anderrata-in-who-daily-aggregate-case-and-death-count-data

Reuters. Baltıklar, Avrupa'nın İlk Pandemi 'Seyahat Balonu'nu Kaldırım Kolaylığı Olarak Açtı. 2020. Çevrimiçi olarak erişilebilir : <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-baltic/baltics-open-europes-first-pandemic-travel-bubble-as-curbs-ease-idUSKBN22Q3KM>

KÜRESEL EKONOMİ, COVID-19'UN TURİZM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ NEDENİYLE 4 TRİLYON DOLARDAN FAZLA KAYBEDEBİLİR <https://www.unwto.org/news/global-economy-could-lose-over-4-trillion-due-to-covid-19-impact-on-tourism>

Tüik(2020) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2020-37438>

<https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa.pdf>

(<https://www.tdk.gov.tr/kongre/tanim>) son erişim tarihi:08.05.2020

www.kulturportali.com.tr son erişim tarihi 10,05,2020

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nevsehir/TurizmAktiviteleri/nanc-turzm>). Son erişim tarihi 03.05.2020

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nevsehir/TurizmAktiviteleri/kongre-turzm> son erişim tarihi 09.05.2020

<https://www.kultur.gov.tr/> (Son erişim tarihi.03.05.2020).

Kapadokya, 2017. <https://www.haberler.com/dunyanin-en-gozdebalon-ucus-alani-kapadokya-6209125-haberi> (Son erişim tarihi:30.05.2020).

<https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/duyuru/2020/2020-Balon-slot-Cizelgesi.pdf> (Son erişim tarihi.18.03.2022).